6888/1

k. 1-503

(brak k. 414)

1

Pac! wykrz. odgłos lekkiego uderzenia np. dłonią, klapnięcia „Spałem… w tem-pac! coś mnie w nos uderza" A. Kr. Fr. Dzieł. 8. 74

Pachciarz -a. m. rze -y. mn. Pachciarka -i. ż. rki -rek mn. trzymający pachtem karczmy, pakciarz dziś niewięcej. „Wczoraj musiała żona posyłać do pachciarza" A. Wilcz. Fot. 1.149

Pachciarzątko -a. n. tka -ąt mn. pogardl. dziecko pachciarzy. „Czego mi się tak przypatrujesz... pachciarzątko." Kur. Świąt. 1877. 18. 1.

Pachnotka -i. ż. bot. roślina z liśćiami ciemno purpurowemi przydatna do klombów kobiercowych, po łac. Perilla nankinensis „Pachnotka szczególną ma wartość dla amatorów roślin liściastych" Ed. Jank. Kwiaty narz. ogr. 207.

Paciórka - i. ż. rki - rek lm. ziarnko z kruszcu, metalu lub szklane, z sztucznym otworem do nawlekania na nitkę, służące na naszyjnik. lub do wyszywania „Główka jak naparstek drobna, oczko drobne jak paciórka" Ad. Mick. 1.22.

* Pacjencja - ji. ż. bez l. mn. łac. patientia, cierpliwość. „O Jezu naybolesniejszy! toś ty dla zbawienia moiego w boleściach niemiał miary? a ia nędzna Dusza /: dla krotkiego ukontentowania, w roskoszach nie mam mensury;:/ czylim odrobinkę kiedy potknęła świętey pacyencyi?” Hil. woj. serd. af. 152.

Paczyć się 3 w znacz. moral. „Wypowiadamy życzenie, aby mu jego działalność urzędowa nie była utrudniana przez niedojrzałe politycznie lub spaczone umysły" Wiek 1885. 135. 1

Padyszach - a. m. tytuł władzy tureckiego, cesarz, najstarszy sułtan „Padyszach nie ma takiej krzewiny w sadzie rozkoszy w Stambule" Ad. Mick. I. 84. „Z perskiego padi-szah, złożone według źródłosłowu wschodniego z pad opiekun i szah król, znaczy monarcha, cesarz" Ant. Mucht. Źródłosł. 99.

sanskr.

Pagoda -y. ż. świątynia bałwochwalcza u Indjan, chińczyków i innych ludów południowej Azji „Z perskiego putkèdè, wyraz złożony z put, but posąg, bałwan i kèdè dom, izba; rodzaj pawilonu poświęconego czci posągów u niektórych ludów Azji, gdzie posąg bożka na środku się umieszcza" A. Mickl. Źródłosł. 99.

<u>Packhauz</u>-u m. zy-ów lm. niem. Packhaus, skład na towary, magazyn. „Ogromne składy i „packhauzy", przeznaczone na pomieszczenie towarów otaczają stację kolejową" Wiek 1885. 118. 1.

Paktować st. cz. ndk. od łac. pactum, pakta zawierać, ugadzać się polubownie „Stronnicy pana H. ze stronnictwem pana S. paktowali, a w końcu losy ciągnęli — los sprzyjał ostatniemu" G. nar. 1885. 136. 2.

Palimpsest - r. m. sty-ów mn. grec. daw. rękopism na którym zatarto pierwotne pismo i użyto go ponownie jako materjał piśmienny. „Na żywym tym palympseście (sic?) pisały wieki pieśni, każdą inną, coraz odmienną, od Bogarodzicy poczynszy do... Dymu pożarów" B. Bol. Tut. 3. 2.

Palisadować n. cz. ndkn. palisadą, to jest palami szczelnie przystającemi do siebie ogrodzić. „opalisadować" dkn. „Czworograny te palami opalisadowane były, jakby skrzyniami do zachowania wszystkiego, co dla mieszkańców miało wartość" K. Lib. Syg. w pol. 1871. 38.

<u>Paliwo</u> – a. n. ~~drzewo~~ materyał służący na opał, ~~lub inny ma-teryał~~ jak drzewo: węgle, koks, torf. „Był komin duży zimą i latem ku ogrzaniu służy. Sam hetman palił, a kiedym się nadał, to mi pozwalał, abym ja dokładał, i gdy się rzuca do tego paliwa, hetman łaskawie mówi mi: ej, basta! bo waść mi suchą burzynę wyznarta" W. Pol 1. pach. hetm. 52. „Torf jestto szczególny rodzaj paliwa" F. Skob. O Mar. jęz. 1. 105 „Są okolice w których chłopi nie znają innego paliwa, jak zeschłe badyle" O. Kolb. Kuj. 1. 81. „Waszemi kudłami tysiąc kuźni na trzy tysiące lat w paliwo zaopatrzę – rozumiesz mnie, belzebubie!" An. Wi. 1. 167 „Ani słyszeć nie chcą o wartości drzewa jako budulca albo paliwa, lecz mają lasy wyłącznie dla swojej przyjemności" J. Łam. G. lw. 1885. 134. 1. „Celem stowarzyszenia będzie ujednostajnienie kontroli zużycia paliwa i pary... Zarząd mianowan będzie inspektora dla rewizji kotłów, celem osiągnięcia możli-

wie największych ostrożności na paliwie" Wieli 1885. 136. 3 „Należy paliwo wkładać na ognisko zawsze tylko w kawałkach małych, gdyż tym sposobem powiększa się powierzchnię ciała utleniającego się czyli ułatwia spalenie całkowite" M. Dziw. G. lwow. 1887. 297. 4. „Powszechnie używanem paliwem jest: drzewo, węgiel, koks i torf..." Suchość paliwa jest konieczną, gdyż przez to osięgamy lepszy skutek przy paleniu;" ~~Kur. Codz.~~ w razie bowiem, gdy materjał opałowy jest wilgotny, część ciepła zużywa się na odparowanie wody" Kur. Codz. 88. 241. 1.

<u>Paljatywa</u> -y. ż. lekarstwo na złagodzenie cierpień, używane w razach gdy zupełne uzdrowienie jest niemożliwem; fig. półśrodek „To nam się nie przyda. Wszystkie te paljatywy uratować nas nie mogą" Pr. Krak. Tyg. 71. 2. 11. 162.

<u>Paljatywny</u> -a -e od paljatywy, używający półśrodków „Może społeczeństwo wyjdzie z fazy dobroczynności półśrodkowej, paljatywnej i zrozumie, że dla radykalnego wyleczenia się potrzeba zmienić cały ustrój społeczny" Wiek 1883. 17. 1. „Wszystko to były środki paljatywne, skoro nie osiągnięto pożądanych rezultatów." G. war. 1885. 136. 3.

Pallada -y. ż. albo Pallas -ady. ż. grec. po łac. Minerwa, bogini ~~rozumu~~ mądrości, nauk, sztuk i wojny

Palladjum n. nieodm. w l.p. w l.m. palladja. „Palladium był to niewielki drewniany posążek Pallady, czyli Minerwy, który Trojanie, jako największą świętość spadłą im z nieba troskliwie przechowywali w świątyni, mając tę wiarę, iż ona jest ich obrończynią od wroga" Kt. 15. 196. ‖ fig. świętość opiekuńcza, relikwja, talizman, obrona.

Palmowy-a-e — ξ „Palmowa niedziela" t.j. kwietna „Jutrzejsza niedziela, zwana „Palmową," zgromadzi zapewne, jak zwykle, mnóstwo wieśniaczek z tak zwanemi palmami – które w naszym klimacie zastępują gałązki rozkwitającej się w pączkach wierzbiny i innych roślin rozmaitych" Wiek 1883. 61. 3. (1)

Palma-y. ż — ξ fig. oznaka zwycięstwa, tryumfu „Nie darmo wzbudzał we wszystkich żydówkach zawiść i niechęć, za wydartą im nie bez trudu palmę zwycięstwa" Kur. Św. 1867. 40. 3. „Krytyka zbywa swą stereotypową formułą: „palma pierwszeństwa należy się p. X.. którego gra pełna poezyi i uczucia i t. d." G. lw. 1885. 147. 4 (2)

(1) „W Palmową niedzielę ziemia śniegiem się zabieliła – na tem tle sieroco wyglądały wierzbowe gałązki niesione z kościołów przez lud pobożny" Bies. lit. 9. 196. (3)

(2) „Palmę doktorską w dziedzinie prawa wyskał" Dr Sas Prew. nauk. i lit. 15. 163.

(3) „Było już zielono jak w Maju. W niedzielę palmową ludzie już nie gołe pręty z baziami, ale rozkwitłe gałązki nieśli święcić do kościoła" M. Bał. Pam. Dziady 183.

Palnąć st. cz. jednotl. z powiedzieć ostro, od razu, „Balcerowa uraziła się, chciała nawet coś palnąć po swojemu" Jż. Kracz. 72.18 „Starosta dziękując, musiał palnąć mowę" Tewre Szla War. 1.52. „Że wszystkimi się naściskał, kieliszkami natrącał, palnął jakąś mówkę, żeby aż ze śmiechu pod stół spadano... tego mu tylko było potrzeba" Kaj. G. lwow. 1887. 127

Pałąkowaty -a -e -o przysł. zgięty w pałąk.

„Wieniec taki, jestto ze zboża uplecióna korona, to jest koło, mające na sobie sześć półkolistych prętów pałąkowato w poprzek ułożonych" O. Kol. 2. 251.

Pandora -y. ż. grec. mit. pierwsza niewiasta na ziemi, była w posiadaniu puszki w której zamknięte było wszystkie złe jakie spaść miało na ród ludzki, na spodzie pozostawała tylko nadzieja. Stąd fig. „puszka Pandory" źródło wszystkich klęsk i nieszczęść „Projekt tej ustawy – to istna puszka Pandory" G. nar. 1883. 45. 2.

Pandora - y. ż. podług mitologji pierwsza kobieta na ziemi, Ewa grecka § „puszka Pandory" fig. wszystkie klęski „W mitologicznem znaczeniu puszka Pandory oznacza naczynie w którem wszystko złe, wszystkie niepomyślności i nieszczęścia zamknięte były, a na dnie została tylko nadzieja" Kur. Św. 1877. 12.

Panegiryzm – u. m. zbyteczne przesadne wynoszenie, chwalenie, czczenie. „Święto zerwało ze złą stroną tradycji literackich jubileuszów i przesadę panegiryzmu ograniczyło do właściwego obrębu, jakim jest przypadkowe złożenie jubilatowi życzeń przez kolegów i znajomych” Prz. Tyg. 20. 372.

<u>Paniątko</u> - a. n. zdrob. i spiesz. panię, panicz, syn wielkiego pana „To paniątko znajdzie się kto, co się za nim ujmie i nic mu się nie stanie" J. I. Krasz. 38. III.

Paniczowski -a -ie należący do panicza, właściwy paniczowi, cechujący panicza. „Nie dam ci się z paniczowską miłością żenić — nie dam! srom! hańba!" J. I. Krasz. Tyg. powsz. 1882. 66 „Ksenia w paniczowskiej wyobraźni, zakrawała na tajemniczą istotę" T. T. Jeż Wrzec. 65

Pantaliony

Pantalony – now. m. bez l. poj. z fran. „Makowe pantalony z dwoma lampasami amarantowemi" Derż. Wsp. 109 § żart. „wyklepać pantalony" = wybić skórę, dać po zadku. „Pantaliony na kształt worów okrągłe i przestronne, zwieszają ku ziemi" Wiek 1885. 230. 4.

Panteizm - u. m. bez l. mn. grec. pan, wszystko theos Bóg, systemat filozoficzny uznający Boga w naturze, to jest uważający cały wszechświat za Boga, „Protestant wynosił rozum ludzki, w którym jedynie wierząc jak w Boga, sądząc go czynnikiem wiary, podnosił do Bóstwa ludzkość i ocierał się już o nieuchronny panteizm" J. Kras. 45. 51.

26

Pantograf - u. m. grec. ryś. narzędzie do zmniejszania lub zwiększania rysunku, którego kopię chcemy otrzymać. „Mapy katastralne, zredukowane za pomocą pantografu na podziałkę 1:10080..." G. lw. 1885. 142. 2.

Pańszczyzna - y. ż — § fig. obowiązek który się spełnia bez ochoty, z konieczności, z musu. „Sławne galerje zwiedzał za pańszczyznę, ażeby mógł powiedzieć, że zna Madonnę Sykstyńską albo Noc Correggia" JI. Krasz. 2. 151. „Jakiś począł zajmować się koło warzabnicy, i widać było z tego jak ją układał, że to być musiała codzienna jego pańszczyzna" ib. 76. 23. (1) Pańszczyźniany - a - e — § fig. niedobrowolny, z musu, z konieczności, jak za pańszczyznę „Ta pańszczyźniana obojętność większości względem swych obowiązków powoduje, że sprawy nasze szczególnie w ciałach zbiorowych, nie idą często tak jakby powinny" Bibl. lit. 1877. 17.

(1) „Mam dziś być o ósmej w resursie, a potem na wieczorku u Parzyckich, gdzie zobaczę nową kollekcję panien na wydaniu... i tylko trzeba być takim znakomitym szpiegiem, ażeby wytrzymać tę pańszczyznę" Ed. Lub. G. Lwow. 1885. 158. 2

__Papać__ cz. ndkn. w jęz. dziec. jeść „Trzeba ci było pierwej do lata chociaż u mamuni kaszkę z mlekiem papać, bo to w zimie twarda służba u nas" W. Gorzk. 1. 93. „Po całych dniach nie bywał w domu, szukając sobie po mieście partyjki, dobrego winka i smacznego papania" M. Bał. Pam. Dziady I 49.

Papryka-i. ż. pieprz turecki, zwany też węgierskim „I bigos wyjeżdża... a węgry to ~~ge~~ jeszcze papryką go pieprzą" W. Pol 7. 177 „Wietrzyło się potcie spomarańczowiałej od papryki (pieprz turecki) słoniny" T. T. Jeż 1. 219

Papuzi-zia-zie. więcej używ. niż papuży (Ld.)
„Papuzie, białe, czerwone nakrycia łbów szlacheckich" J.I. Kras. 64.9. „Wyrazy polskie przeplatają cudzoziemskiemi; takie papuzie majaczenie różnemi językami za najwyborniejszą posłuży ci marką" An. Wi. 2.10.

<u>Par</u> - n. m. trawa puszczająca się na oranej roli „orać na par, znaczy na Podolu orać latem na oziminę" A. Krem. Rocz. Tow. nauk. 3. 18. 222

Par-a. m. rowie-rów nn. z łac. par, równy, franc. pair, ang. peer, członek parlamentu, izby wyższej czyli parów, złożonej z przedstawicieli najwyższej szlachty - niegdyś we Francji i Anglji, obecnie tylko w tej ostatniej, tytuł dziedziczny spadający na najstarszego syna lub głównego spadkobiercę. „Lord Londsdale jest parem Anglji, ma lat dwadzieścia sześć." Słowo 1883. 41. 3. „Pochodził z dawnej rodziny, należał do najstarszych baronetów w Anglii. Jakżeż z wysoka spoglądał na parów z ostatnich dwudziestu lat!" ib. 54. 1. „Godność para Anglii i miejsce pomiędzy lordami, to tylko drobnostka dla głowy wielkiej dynastji finansowej" P. nar. 1885. 152-3. §. „Z Lizbony donoszą o projekcie zniesienia dziedzicznej godności parów. Parowie i deputowani nie mają być reprezentantami króla, jeno swego okręgu wyborczego" Słowo 1883. 47. 1.

jest w Arg.

Paratoner - u. m. ry - ów mn. wyraz niepotrzeb. czysto francuski: paratonnerre, konduktor, piorunochron, piorunociąg, gromozwód „Trafiłem na szczęśliwą myśl kupienia papugi... Wierzcie mi, że to paratoner na który spływają wszystkie moje złe humory, kłótliwości, przekora" J. I. Krasz. Kam. w dłu. nyuku 71.

Parch -a. m. posp. lud. pogardliwa nazwa dawana przez chłopa szlachcicowi O. Kolb. Kuj. 2. 274. „Graj parchu! zapłacimy, a graj – krzyknął mi do ucha pan młody (Rozgniewany chłop poznański nigdy inaczej szlachcica nie nazwie, tylko tym słodkim wyrazem „parchu")" An. Wł. 3. 268 cf. Rozpór, ciarach,

Parchówka -i. ż. Parchula -i. ż. prow. Galic. Drohobycz. pogardl. żydówka P. Parylak Mater. do słow. prowinc. 73

jest w Ovg.

Parcjalność - i. ż. bez l. mn. stronność, stronniczość, sprzyjanie lub dopomaganie jednej stronie z uszczerbkiem drugiej „Parcjalność sprawozdawców i reporterów, znaną jest dobrze na całym świecie." Prz. Tyg. 1885. 95.

Parcjalny - a - e nie przst. stronny, sprzyjający komuś lub czemuś, bez względu na słuszność „Listy zmarłego admirała zawierają bardzo ostrą i niebezparcjalną może krytykę postępowania rządu" G. nar. 1885. 146. 1.

Pargaminowy -a -e. — z transl. zawiędły, żółty jak pargamin. „Spoglądała na niego, pragnąc wyczytać coś z tej pargaminowej twarzy" A. Wilcz. Fot. społ. 1. 79. „Pargaminowy człowiek uśmiechał się wzgardliwie" J.J. Kras. Na cm. na walk. 60 „Twarz jego miała cerę pargaminową" Jd. 46. 18.

37

<u>Parja</u>-ji. m. <u>Parjas</u>,-a. m. w Indjach wschodnich, należący do klasy ludzi pogardzonej, nie należący do żadnej z kast używających praw obywatelskich. „Kto się dotknie Pariasa, je potrawę przezeń sporządzoną lub przejdzie próg nędznego jego domostwa, uważanym jest za nieczystego" Enc. Org. mn. 8. 448. – § fig. człowiek w pogardzie, poniżeniu zostający. „Łatwo po obliczu bladem, zwiędłem, napiętnowanem głupotą i pożądliwością, poznać tych nieszczęśliwych parjów, włóczących się w niedzielę i poniedziałki, dla zalania trochę rozumu napojem" JI. Kraszewski. 35. 35. „Boście Parja między wami! ani wychowanie, ani talent, ani cnota, ani nic w świecie nie zastąpi dla was urodzenia" ib. 74. 25. „Jestem parją, który nie ma nawet nazwiska człowieka" Z. Kaczk. 4. 80.

<u>Parja</u>-ji. ż. Tu. prow. wzgwoz, parów. „Trupa w parji poznała" Śledz. sąd. w Rzeszowie G. nar. ~~1882. 2. 3.~~ 1882. 285. 3.

Parnik -a. m. ki -ów mn. kadź lub inne naczynie urządzone w odpowiedni sposób, w którem parzy się coś za pomocą pary. „W fabrykach dopiero, owe pręty, dostarczane z tartaka gotują się w parnikach; kilkanaście godzin takiej łaźni wystarcza, aby twarde drzewo zmiękło i stało się zdatnem do zgięcia w najrozmaitsze zygzaki" Wiek 1885. 134. 1.

zdrb. parolik-u. m.

Parol-u. m. — § w grach hazardowych, podwójna stawka w razie pierwszej wygranej, co się oznacza przez załamanie rogu karty t. z. powiterki. „Zamiast zostawić wygraną, załamałem parol" B. Bol. Pam. Ban. 225. § transl. „zagiąć parol na kogo lub na co" mieć chętkę, robić plany na kogo lub co. „Ponieważ kobiecina dosyć mu się podobała, zagiął tedy na nią parol" W. Ord. Bokac. 1. 301. „Więc kto w dożywotnie więzy iść pragnie, niech sobie w myśli parolik zagnie, a męża – żonę – pewnie dostanie" Kur. Swiąt. 1867. 1. 2. „Gdy zagną sobie parol na bogatego dziedzica, proboszcza lub kupca żyda, używają wszelkich sposobów na wyłudzenie z nich sumy, jaką sobie wyłudzić zamierzyli." Bies. lit. 9. 171.

Parów -u. m. dół, rów wybity przez wodę; z prow-
o kuj. mówią Parowa -y. ż.

jest Partycypacja w Sły

Partycypować sł. cz. ndkn. łac. participare, mieć udział w czem, wyraz używ. przez dziennikarstwo galicyjskie. „Dalej mówca powtarza, że w zyskach Banku Ziemskiego skarb partycypuje już po 4½ procentowej dywidendzie" G. lwow. 1887. 75. 2.

42

Parwenjusz - a. m. franc. dorobkowicz, ten który z małych rzeczy lub z niczego doszedł do majątku lub znaczenia. „Choć nie towarzystwo parwenjuszów znoszę, bywam w niem, aby się z niego uśmiać" B. Bol. Pam. Pan. 33. „Irena nie miała słów na wyrażenie oburzenia, że syn jakiegoś fabrykanta śmiał podnieść oczy na pannę wysokiego rodu. Była zgorszona i zirytowana zuchwałością parwenjusza" M. Bal. O kaw. zie. 280.

Paryzjanizm-u, m. ob. Słowo 1883. 68 A. Wodzin.

z Paryża

(*) szczególniej jako zajmujący miejsce w najętym powozie, pociągu drogi żelaznej lub na statku.

1.

Pasażer-a. m. franc. podróżny(*) „Widać z daleka zbliżający się pociąg, ruch między pasażerami" Mucha 1871. 8. „Słyszeliśmy tę gadkę - to ekstraporta - A nie słyszeliście tam co nowego? - mówił pasażer, że Strasburg wzięli" B. Prus. To i owo 26 „Na kolei pasażer każdy jest tak ponętnym nabytkiem dla hoteli i zajazdów, że o mało go nie rozerwą w sztuce faktorzy" Kur. War. 1878. 185

Pasaż-u. m. franc. przejście, przechód kryty między dwiema ulicami „Kompanja nosi się z zamiarami zbudowania na tej przestrzeni wspaniałego „passażu," na wzór istniejącego w Medjolanie passażu Wiktora Emanuela - ponad którym urządzone być mają wielkie sale na koncerta i widowiska" Wiek 1883. 44. 3. - zw. niem. bieguill.)

(*) Pasażerowie, drżąc z bojaźni o życie, chcieli wszyscy na raz zająć miejsce w łodzi" Wiek 1883 46. 3.

Pasażerski-a-ie od pasażera, należący lub przeznaczony do użytku pasażerów „Dandy-

tym rozwija się jak za najgorszych czasów, pociągi pasażerskie i towarowe bywają napadane i ograbiane" Słowo 1883. 61. 1

(1) „Śpiewaczka pyszną koloraturą pobiła na głowę flecistę orkiestry, ośmielającego się walczyć z nią o lepsze na passaże i tryle" Wiek 1883. 59. 3. (1)

„Pasażerowie zapewniają, że katastrofa nastąpiła z winy maszynisty i władzy kolejowej" Wiek 1885. 120. 1 „Wydanem zostało pozwolenie na przewożenie pasażerów pociągami towarowemi" ib. 129. 2.

§ „pasażer" żart. Warsz. ktoś, nieznajomy, przechodzień, zjawiający się nagle a zwykle niefortunnie „Co to za pasażer?" = ktoż to taki? co to za jeden? (2)

(1) „Śpiewaczka nie ma dotąd wyrobionej należycie gamy, a w pasażach trudniejszych rozstawia, radzi sobie ze zbyteczną licencją." Wiek 1885. 136. 3

„W ciągu godziny parowiec przewozi pasażerów na drugi brzeg jeziora" S. lw. 1885. 142. 2

„W jednym z omnibusów pewien pasażer rażony został apopleksją" ib. 144. 3. „Arendarz nie bez pewnego zdziwienia przypatrywał się dwom podróżnym, zgoła niepodobnym do stałych pasażerów przejeżdżających i wstępujących do karczmy" Kl. Jun. Wiek 1885. 151. 1.

45

2.

(Pasażer) „Ruch osobowy na wspomnianej kolei nie został przerwany; pasażerowie przesiadają się na owem miejscu" G. lw. 1885. 155. 3.
„Rozpoczął się ruch pasażerski i towarowy kolei Dąbrowskiej na przestrzeni Opoczno-Tomaszów" G. nar. 1885. 223. 2. „Los ją, lubiącą ciszę i samotność, pomieścił na kilkanaście godzin wśród nieznośnego zgiełku na pasażerskim statku" St. Belza Wies. lit. G. 23
„Lubo „Teutania", którą powracałem, do najlepszych okrętów nie należała, przecież administrowana przez Niemców, odznaczała się porządkiem wzorowym i dbałością o wygodę pasażerów" ib. „Będziemy chuchali w palce, jak dzisiejsi pasażerowie na kolejach żelaznych, którzy w nieogrzewanych wagonach drżą od zimna podczas nocnej jazdy" Quis Humor 23. 321.
(2) „Wesoły pasażer. Wczoraj podczas przedstawienia w teatrze „Wodewil" jakiś elegancko ubrany jegomość, nie zważając na obecność dam, głośno objawiał swoje uwagi w spo-

sób tak bezczelny, że spowodował zamie-
szanie w teatrze. Obecny na przedstawieniu
komisarz cyrkułu przywołał tego pana do po-
rządku, a gdy to nie pomagało, zmuszony był
go aresztować. Wówczas jegomość ów oświad-
czył, że tylko siłą można go będzie do cyrku-
łu odprowadzić. Życzeniu temu stało się za-
dość." Kur. Warsz. 88. 205 Dod. por. 2.

pat. pasionat

Pasjonować się st. zaim. unosić się pasją, gniewem, namiętnością „Aj! kochanku zmityguj się – krzyknęła żona – nie pasjonuj się tylko" J.I. Kras. 19. 43.

Paskowany-a-e, w paski znaczony, malowany, wyrabiany. „Szaraczkowy surdut z czarną paskowaną podszewką”. G. lwow. 1885. 155. 3.

Pasożyt -a. m. ty -ów mn. § zwierzątko, owad i t. p. żyjące na organizmach wyższych lub w ich wnętrzu i z nich ciągnące pożywienie; roślina tkwiąca korzeniem w innej roślinie żywej „Pojawił się na niektórych polach pasożyt, podjadający korzenie buraków, tytoniu i kapusty". Wiek 1887. 167. 3.

Pass-u. m. y-ów mn. prow. wyraz niem. pasz-
port, przepustka „Niema co myśleć,
potrzeba uciekać.— Ale ja nie mam ani
passu, ani pieniędzy" J.I. Kraszewski 38.98.

Pasterka - i. ż. — ś msza o świcie w dniu Bożego narodzenia odprawiana „ Przed świtem lud wierny obchodzi tak zwaną mszę pasterską. Jestto pamiątka, gdy urodzonemu Bożemu dzieciątkowi w ubogiej stajence Betleemu, pierwsi pasterze hołd złożyli. Na tej pasterce, jak zwykle to nabożeństwo zowiemy, lud zebrany, naśladuje świergot ptastwa i głosy zwierząt, które w owej stajence były" Ktory 13. 400. „ Wigilia - pasterka - opłatek - kolenda ... wszystko przekuwaliśmy jako świątości" Dies. lit. 8. 403. „ Gdy wilji lub nad ranem, wśród ciemności zalegających ulice, tłumy pobożnych odbywały cichą poważną wędrówkę, na tak zwaną „ Pasterkę" Wiek 1885. 287. 3. „ Niemal zaraz po ukończeniu wilji, roi się zaczyna wśród ciemnej nocy po ulicach; krakowianie śpieszą na pasterkę do kościołów" ~~G. lw.~~ St. Korn. G. lw. 1885. 298. 1. ś kapelusz damski formy pasterskiej t. j. z wielkiemi skrzydłami

51

Pastwa -y. ż. — § fig. łup, ofiara „Nieboszczyk, w czasie katastrofy stał się pastwą płomieni" Wiek 1883. 37. 3.

<u>Parzkot</u> -a. m. myśl. drozd, mieszaniec kwiczoła i drozda „stawia sidła na jałowcach na kwiczoły, parzkoty i jemiołuchy" W. Bol. 7. 242

Pamflet. pochodzi z franc. i składa się z dwóch wyrazów: palme-feuillet; oznacza ulotny, ucinkowy świstek

Paszkwil. wyraz oznaczający zjadliwe, potwarcze pisemko, winien swe pochodzenie rzymskiemu szewcowi Pasquino, słynnemu z szyderstw i dowcipu. Kiedy po jego śmierci r. 1500 wykopano opodal jego mieszkania posąg marmurowy, lud nazwał go Pasquino i zaczęto przylepiać na nim wszelkie satyry i docinki, wymierzane na osoby współczesne.

Bies. lit. (1888) t. 25 str. 62.

Pat - u. m. w szachach, gdy się nie dało mata, lecz przeciwnika postawiło w takiem położeniu, że nie może zrobić żadnego poruszenia bez narażenia króla na szacha"

Patrolować cz. ndkn. odbywać patrol „żołnierze patrolujący do tego stopnia rozjuszyli się, że siekali i kłuli swoje ofiary bez miłosierdzia" G. nar. 1883. 55. 2. „Patrolujący strażnik ziemski widział zbiega i rozmawiał z nim nawet" Wiek 1883. 235. 3. „Noc przeszła na patrolowaniu" Zbiór pam. do powst. 1830 r. 17. „Patrolujące oddziały wojska naszego przyprowadziły nas do obozu" Berz. Wsp. 11. „Całą noc wojsko patrolowało, czuwając nad bezpieczeństwem miasta" Wiek 1885. 133. 2. „Dzisiejszej nocy żandarm patrolujący przydybał obok cerkwi trzech złodziei podążających z łupem na plecach" Kur. lwow. 1886. 91. 1. „Poczty konnicy patrolujące po brzegach lasu, dawały znać po kolei, że mniejsze i większe oddziały wojsk wołoskich tatarskich i siedmiogrodzkich ściągają się ku Suczawie" Z. Kaczk. G. lwow. 1887. 249.

Patrycyjat -u. m. łac. godność patrycyjusza

Patrycyjusz -a. m. — § w potocz. mowie: człowiek dobrego urodzenia, szlachcic „Długośmy radzili, kogoby obrać z plebejuszów, któryby rolę patrycyjusza trafnie odegrał" Au. Wi. 2. 9.

Pauper-pra. m. łac. ubogi uczeń, bursak, bursista „Do konwiktu oddany został i nie między paupranii, ale z paniczami się chował" J.I. Kras. 32. 28 „W owe czasy, w izbie służył pauper paniczowi, w szkole na jednej z nim ławie zasiadał, a często przechodził go pilnością i nauką" ib. 46. 45

Pauperyzm-u. m. stan ubóstwa dotykającego całe warstwy społeczeństwa „Te cyfry dają mniej więcej wyobrażenie o naturze i rozmiarach obecnego pauperyzmu we Włoszech" Słowo 1883. 61. 1.

§ ulicznik „Czapka z szerokim daszkiem uzupełniała to dziwaczne ubranie, z którego paupry krakowskie pozwalali sobie żartować niераз dowoli" M. Bał. Bib. lit. 8. 308.

das Pech

Pech - u. m. niem. (właśc. smoła, posp. nieszczęście, fatalność) „W tem pozornem niepowodzeniu winy mojej nie było, ale jest guignon, to co Niemcy pech nazywają, a na co w naszym ubogim języku wyrazu niema" B. Bol. Pam. Pan. 185 „Mieć pech, zamiast „nie mieć szczęścia" jest używane w potocznej mowie" Br. Czer. Szczut. 1879. 4 „Mam tyle w życiu, żem się nalatał jak faktor dla tej damy i w chwili kiedy miałem awansować na coś lepszego — żona się zjawia. A to trzeba mieć pech" M. Bał. Który 12. 271 cf. Smołowiec.

Pechowiec - wia. m. wcy - ców mn. posp. człowiek mający pech, nieszczęśliwy do wszystkiego cf. smołowiec

Pedagog - a. m., gowie - gów lm. z grec. - paidagogos, od pais, dziecko, i agogos, przewodnik. Nauczyciel, oddany wychowaniu i kształceniu dzieci. Często używa się w znacz. uwzgl. zam. nauczyciel

Pedagogiczny -a -e od pedagogji „Skutkiem tylu wiadomości miał ton doktoralny, pedagogiczny, zawsze wszystkich uczył, objaśniał i poprawiał" J. I. Krasz. 16. 61. — tyczący się wychowania, kształcenia „Dobry układ, uprzejmość, wdzięk, stanowiły również 'dyscypliny pedagogiczne'" Bluszcz 23. 321.

61

~~Pe~~Pedanterja - ji. ż. bez l. mn. zarozumienie o swojej wiedzy „Ta moralna władza, jaką umysł wyższy otwierający się przed innemi wywiera na otoczenie, zaczęła mu się podobać, rozprawiał chętnie, długo i gorąco, bez śladu pedanterji szkolarskiej lub nauczycielskiej przesady" Ad. Dettik. Prew. nauk. i lit. 15. 414 || skrupulatność w trzymaniu się przepisów, wskazówek naukowych i t. p. „Dotknięci takiem cierpieniem zaczynamy dopiero z całą pedanterją wystrzegać się i dbać o swój żołądek i zdrowie" Dr J. Starkm-Bluszcz 23. 142.

jest w Orgl.

Pejcz - a. m. cze - ów mn. zdrb. Pejczyk - a. m. ki - ów mn. z niem. die Peitsche, bicz, szpicrut, bacik do konnej jazdy „Pejcz, niem. Peitsche, w perskim picz, skręcony, zwierciadło od pieczydła, kręcić, o sznurkach" A. Muchl. Źródłosł. 10 „Kupię sobie laseczkę ze złotą gałką i pejczyk z jedwabnym końcem" J. Korzen. II. 52.

Pejzażysta – ty. m. ści – stów mn. malarz malujący krajobrazy, pejzaże. „Oprócz Ruisdala, na całej północy gdzież był pejzażysta który, pierwszej mocy?" Ad. Mick. 3. 82.
„To najpierw miejsce rodzinne, rzekł malarz... a biednemu pejzażyście w śliczniejszem położeniu urodzić się było trudno" J. I. Krasz. Na cm. na wol. 85.

Pełgać st. cz. contin. płonąć, płomieniem się palić
„Zebrałem wszystkie satyry moje i wrzuciłem je w ogień. Z radością patrzałem na pełgający z nich płomień." J. Szym. II.

<u>Penaty</u> -ów l.mn. łac. penates, u Rzymian bóstwa domowe; posp. fig. dom, progi domowe, używa się w sensie bardzo poet. albo też żartobliwie. „Miała się już cofnąć z sieni do swych wracając penatów, gdy ujrzała zbiegającą z góry kucharkę." B. Bol. Prus burą 75.

66

Penetrować cz. ndkn. [Łac.] przenikać, dociekać, badać, dobadywać się. „Penetrować nie tylko, co się w sercu i myślach, ale co się po zamczystych szufladkach biurka księcia działo" J. I. Kras. Bław. 1882. 157. Spenetrować cz. dkn. „Gdyby się domyślili, że mam chęć spenetrowania jak tu rzeczy stoją, dopieroby był strach." B. Bol. Nad mor. Dun. 41. „Spenetrowaćby należało i tajne myśli dworu austryjackiego" J. I. Kras. Sta war. 3. 110. „Był to osobliwszy człowiek, nie mówił wiele i trudno go było, jak naówczas powiadano, spenetrować" ib. 3. 9. „Spenetrowałem to ja dawniej, że subdelegat do swojej przybranej córki, żywił sentyment nie koniecznie czysto ojcowski" P. J. Byk. Ost. Sejm. 1. 99.

„Słucham go z przyjemnością, ale i nie myślę głębokich jego arkanów penetrować" J. I. Kras. 39. 103.

„Nie z jednego pieca chleb jadł i pewnie cały kraj, jak długi i szeroki, spenetrował" Kł. Jun. wiek 1887. 217.

Penitent-a. m. nci-ntów mn. łac. poenitens, spowiadający się księdzu, grzesznik żałujący za grzechy, odprawiający pokutę. „Mowa ta podobała się wielce świętemu mężowi i kazała mu dobrze wróżyć o skupieniu ducha u swojego penitenta" Wł. Ord. Bokac. 1. 32.

Peniuar - a. m. franc. suknia kobieca, rodzaj płaszcza przywdziewany rano do czesania, podwłośnik, pudermantel „kibić jej opływał fałdzisty, biały, w hafty zdobny peniuar" El. Orz. Kraj 1882. 26. 4.

Pensjonarka - i. ż. „Uczennic miejscowych, z całkowitem utrzymaniem w zakładzie pensjonarek, było w roku ubiegłym 60" Kłosy 1886. 207.

jest perceptować

Perceptować -ał -ptuje st. cz. łac. percipere, zapisywać perceptę, przychód, prowent „Kasa była w ręku rządzcy; przecież p. Jacek najdokładniej o wszystkich przychodach wiedział, i sumę ich perceptował do księgi" JI. Kraszewski 75. 75.

Percypować -ał -puje st. cz. ndkn. łac. percipere, pochwycić, przejąć. „Ten protokół dokładny stan rzeczy ocenia, percypowani stróże, pachołki, lokaje, już żadnej wątpliwości..." A. hr. Fr. Dzieła 8. 72

Perdycja - ji. ż. bezl. mn. łac. perditio, zaguba, zatrata, stan człowieka dla grzechów potępionego „Wszystkiemi powabami swego ciała i rozumu ciągnęła cię w otchłań perdycji" J. Korzen. 1. 35.

Perfekcja – ji. ż. bez l. mn. łac. perfectio, doskonałość, wydoskonalenie się w czem „Pobożności jej uczyniła zadziwiające postępy... doszła do tej perfekcji, że zdolną była ośm godzin wytrwać na klęczkach" Elp. Mło. i Stary 2. 97.

<u>Perlica</u> -y. ż. <u>ce</u> -lic nm. <u>Perliczka</u> -i. ż. -<u>czki</u> -czek. nm. inaczej pantarka, ptak domowy kurowaty z rodzaju kur, kochajka prow. „Perliczki, czyli „pantarki," są to dzikie kury afrykańskie, przyswojone do naszego klimatu" L. Ćw. Słowa. 1886. Dod. 219. „W kwietniu trzeba na dobre sadzić kury, kaczki, gęsi; z indykami i perliczkami można się trochę opóźnić aż się cieplejsza pora ustali, młode bowiem są nadzwyczaj delikatne" P. Mumł. Wieb. 1887. 76. 3. „Wieprzek żółty zdechł, perliczki przestraszone zmarzły" Kur. Świąt. 1867. 6.

Perpleksja -ji. ż. ksję - ksyj lm. z grec. peripleka, uwikłać, zaplątać, por. franc. perplexité, przykra niepewność, kłopot. „Pan Onufry stał w nadzwyczajnej perpleksji nie wiedząc co czynić." J. I. Kraszewski Wiek 1878. 54

jest w Org.

Personifikacja -ji -ż. -cje -cyj -nm. Łac. uosobienie.
„W podaniach gołąb jest personifikacją duszy" Echo 1878. 188. „Żyd jest personifikacyą pieniędzy i spekulacyi, jest symbolem rachunku" Jkorzen. 1. 64.

Personifikować -wał -kuję st. cz. ndkn. z łac. uosabiać „Od czasu jak Ludwik XIV wypowiedział że: państwo - to ja, wyobrażenie o systemie państwowym upersonifikowało się w osobie monarchy" Bodz. Opow. hist. 179.

78

pert. ca 1879

Pertraktacja-ji ż. cje-cyj lm. Łac. traktowanie z kim o pewnym interesie „Czesi, w sprawie szkolnej obstają przy cofnięciu rozporządzenia, zmorzącego pewną liczbę szkół średnich... W tej kwestji toczyły się między nimi a rządem od chwili rozpoczęcia posiedzeń rady państwa, pertraktacje, w których kluby prawicy pośredniczyć usiłowały..” Wiek 1887. 235. 1. 1. „Notoryczną jest rzeczą, że już od dłuższego czasu sprawa bułgarska nie była przedmiotem jakichkolwiek pertraktacyj dyplomatycznych między gabinetami” G. Lwow. 1888. 12. 4.

Peryferja - ji. ż., rje - ryj. nm. z grec. peri, naokoło i fero, niosę, w przn. znacz. kontur, obrys, zarys, obwód figury „Włók kilkanaście peryferję tego folwarku składały" J. T. Wraż. 73. 97 „Stan ten służył mu widać dobrze, o czem świadczy peryferja ciała mocno zaokrąglona" Echo 1877. 231. 4.

Perypetja -ji. ż. tje -tyj mn. z grec. peripeteja, ~~od~~ wypadek, od peri, naokoło i pipto, padam. nagła odmiana szczęścia, nieszczęśliwa okoliczność. „Życie to dziwne, zagadkowe, niepojęte, pełne ostateczności, peripetij, dramatu nadziei, rozczarowań, a którem brakło tylko pieniędzy!" J. I. Krasz. 33. 34. „Niech Leon opowie Ani o swoich sercowych perypetyach. Kobiety lubią takie zwierzenia". Hej. G. Lwow. 1887. 128.

Perystyl -u. m. lc -ów mn. z grec. peri, naokoło i stylos, kolumna, ganek, taras i t.p. przy domu, otoczony kolumnadą „Wojewodzina, według przyjętego ceremoniału stała w głębi perystylu, i zaledwie mały krok naprzeciw małżonka uczyniła.." P. J. Dyk. Ost. Sejm. 1. 79.

<u>Pessymista</u> - y. m. <u>ści</u> _ słow. um. ~~zwod.~~ z łac. pessimus, najgorszy, zwolennik pessymizmu, zapatrujący się na wszystko z złej strony, widzący we wszystkiem złe. „Humor mu się też popsuł i pesymistą został" B. Bol. Przed burzą 149.

Pessymizm - u. m. bez l. mn. upatrywanie we wszystkiem złej strony, mniemanie że wszystko na świecie jest złem, pogląd przeciwny optymizmowi „Pesymizm odbiera szczęście" J. Mell. Groch. wiew. 5.

<u>Pewność</u> – i. ż. bez l. mn. ≡ pewność materjalna, zapewnienie, poręczenie, ewikcja „Gdyby pożyczyć chciał jakie bądź urwisze, to na ciotce bogatej pewność mu zapisze" A. hr. Fr. 1. 11.

Pęc! wykrz. odgłos uderzenia lub nagłego upadku „Patrzym; pęc, pada z poddasza dwóch wróblów bijących się" Ad. Mick. 3. 286. „Położyłam damę, a ten zdrajca doktor pęc królem" A. Wilcz. Woły roln. 187 t.j. zabił królem

Pędziwicher - chra. m. chry mn. pędziwiatr, wietrznik „Jego majątek synowcom się dostanie... pędziwichrom, golcom jakich mało" A. hr. Fr. 10. 13.

Pęzel – zla, m. § fig. sposób malowania właściwy pewnemu malarzowi. „Osoby co malarstwa wyobrażenia nie miały, mazały palcami, czy pęzel był gładki” J. I. Krasz. 33. 57.

Piach - u. m. chy - ów lm. - posp. wielki piasek, przestrzeń piaszczysta, „Mazur nie porzuciłby za nie swoich ojczystych piachów, jak zwykł piaski nazywać." J. Dziennik. 5. 159 „Ten bór ciągnie się więcej jak dwie wiorsty pewnie — a piach przez niego taki, że za dwie (trzy?) chyba starczy" J. Myr. wiek 1883. 55.

89

Pianino-a. n. Piano-a. n. fortepian małych rozmiarów kształtu biurka „Lucia ledwie bardzo uzdane pianino mogąc najść, aby palcom nie dać ociężeć, puściła się na powtarzanie lekcyj" JI. Krasz. Wiek 1878. 60 „Prześliczne hebanowe piano Erarda, uginać się zdawało pod ciężarem nut" Id. 13. 68 „Nie podziękowałem za przysłane mi piano Streichera" ib. 17. 107.

Piano. przysł. włos. w muz. łagodnie, delikatnie cicho § — a. na mn. n.) „Sopran prześliczny, giętki, bogaty w przecudne piana i mezza-voce" L. Mast. G. nar. 1883. 17. 2.

„Pianino to zbudowane według systemu amerykańskiego o strunach krzyżowych, posiada ton silny i dźwięczny" Wiek 1887. 1. 2.

Piastun-a. m. ny-ów mn. ż myśl. młody niedźwiadek będący jeszcze przy matce. „W lipcu niedźwiedzica wodzi się z piastunami... w tym czasie można na nię polować, jeżeli chodzi o schwytanie młodych niedźwiadków na chów, bo po zabiciu niedźwiedzicy piastuny są nieradne i do schwytania łatwe" W. Pol 7. 276.

Pieczeniarstwo - a. n., bez l. mn. rzemiosło i nałogi pieczeniarza, życie kosztem osoby której się nadskakuje. „Zakończył karyerę na pieczeniarstwie u panów" Nal Prz. Tyg. 1883. 75.

Piekło – a. n. kła – kieł mn. – § „Z piekła rodem" piekielnik, zły człowiek, nic wart; czasem żartobl. w znaczeniu pochwały, podziwienia, to samo, co: tęgi człowiek. Stosować się może także do zwierząt i rzeczy nieżywotnych. „Jak też się wystrzeliło, szkapy z piekła rodem, które nas wsypiały swoim żółtawym chodem, nuż w nogi!.." A. kr. Fr. Z. 91.

<u>Pielesz</u> -y. ż. <u>sze</u> -y. mn. myśl. prow. legowisko zwierza „Stada na pary rozbite szukają takrocznej pieleszy" W. Pol 7. 251.

Piernikowy -a -e z koloru piernika „Nosił się, pamiętam, w piernikowym kontuszu i litym pasie" W. Gaszt. Wspom. 1.19.

<u>Pierś</u> – rz. ż. 3 fig. „Jak łódź wesoła, gdy uciekłszy z ziemi znowu po modrym zwija się kryształe, i pierś morza objąwszy wiosły lubieżnemi szyję łabędzią buja ponad fale.” Ad. Mick. I. 171.

36

Pierwowzór - u. m. ry - ów mn. pierwotna forma, pierwszy wzór w przeciwieństwie do naśladowania, kopji, oryginał, prototyp. „Patrzę, jak narzeczony na kochankę młodą… gdzież się pędzel mój spotka z takim pierwowzorem?" W. Syrok. Gaw. 4. 108.

Pierze - a. n. 3 przysł. „ni z pierza, ni z mięsa" tak zewnątrz, jak wewnątrz nic go nie zaleca. „Nie mogła pojąć jak taki brzydal, ni z pierza ni z mięsa, chleb nawet majątku, szlachetka bez koligacji, bez znaczenia mógł.. zalecać się takiej gwiaździe jasnej jak pułkownikówna" J. I. Kras. Tyg. powsz. 1882. 3.

98

Pieścić się sł. zaim. ndkn. zanadto dbać o swoje zdrowie, zbyt odczuwać najmniejszą dolegliwość. „Żal mi że z mojej przyczyny cierpi tyle. – Nie bardzo, za nadto się pieści. – Prawda, lubi się pieścić. – Nie wiele boleści, więcej strachu doznała.” A. hr. Fr. 2. 17.

<u>Pieściwy</u> -a -e, mówiąc o tonach, głosie: pieszczotliwy, miękki, pieszczący „~~Pieściwemi tony duszę moję przykuł do siebie~~ „Spojrzał... i wnet swą tęskną źrenicą moje zmysły a pieściwemi tony duszę przykuł do siebie" Z. Mell. Gon. teatr. 22.

Pieśniarski-a-ie, od pieśniarza, śpiewaki

„Rozgrzany winem jam pieśnią rozgrzewał, szczęśliwy byłem! wśród dzielnego ludu jam zbierał laury pieśniarskiego trudu" M. Pawlik. Pam. Pieśn. 14.

101

Pieszak -a. m. -ki -ów mn. pieszo idący, wędrowiec pieszy „A ciż dwaj okurzeni pieszacy nie jestże to naród wędrowny zapaleńców, co szukają piękna po świecie..?” J.T. Kwart. 2. 16. 24.

Pieszczota -y. i. Pieszczotka -i. ż. ≈ pieścidło, pieścidełko, pieszczę się z nim; „Mężulku luby! moja ty pieszczoto!" J. Szym. 43. „Moja pieszczotka gdy w wesołej chwili, pocznie szczebiotać.. nie śmiem przerywać.." Ad. Mick. 1. 191

Pięćdziesiątka -i. ż. -tki -tek mn. liczba pięćdziesiąt, szczególniej używa się mówiąc o czyich latach, wieku. „W celibacie doczekał się pięćdziesiątki z okładem." Z. Mell. Groch. wian. 2. „Hrabiemu minęła dawno pięćdziesiątka, lecz ten półwiek żadnego na nim nie pozostawił śladu" M. Jasień. G. nar. 1884. 209.

Pięciozłotówka - i. ż., wki - wek um. moneta srebrna polska wartości 5 zł. pol., bita za czasów królestwa kongresowego. „Dobyć ostatnią pięciozłotówkę" D. Pol. Fred-burg 109.

Piękno - a. n. ger. l. mn. - przymiot, treść, właściwość wszystkiego tego co jest piękne „Czuć, że ten pisarz rozumie i pojmuje piękno, chociaż z rozkoszą maluje brzydotę" G. lwow. 1887. 130. 1 Felj. „Wszystko, na co spojrzeć, było rozpaczliwem przeczeniem życia, piękna, młodości i wzrześcia" Haj. ib. 139. 2.

<u>Pięść</u> -i. ż. w przysł. posp. „jak pięść do nosa" = wcale niepodobny. „Gdzież u kaduka ta Dorota wzięła swego Tadeusza w tym stanie: a muszę jej głowę zmyć za tę potwarz! Podobny jak pięść do nosa!" Jd. Kraszewski. 31. 97.

107

Pigmej -ja m. -je -jów mn. pigmejczyk, karzeł, liliput „O! jacy my pigmeje w porównaniu tych tytanów!" Dodz. Opow. hist. 212. „Dziś omroczonej ziemi panują pigmeje i papugi" D. Bol. Fut. 1. 36.

Pijaczyna - y. m. ny - ów mn. posp. pijak ostatniego rzędu, nędzny, lichy pijak „Niezmiernie ograniczony i trochę pijaczyna" JJ. Krasz. 71. 119 „Wzięła sobie małego, cherlawego pijaczynę" ib. 72. 99 „Pijaczyna, pół warjata pół opoja, głośno wykrzykiwał" Id. 2. 16. 5

Pijawka – i. ż. wki – wek mn. ł myśl. pewien gatunek psów chwytnych i zażartych, używanych na grubego zwierza. „Rodzaj psów angielskich, małych i silnych, zwanych pijawkami, służy do łowów na wielkiego zwierza, szczególniej niedźwiedzia." Ad. Mick. 3. 330. „Ja jadę na Litwę, sprowadzę pijawki, ogarów sfór parę." W. Pol 7. 209. (Niedźwiedź.) otwierał jeszcze oczy, lecz głową nie ruszy; pijawki Podkomorzego dzierżą go pod uszy." Ad. Mick. 3. 111.

110

Pilznev-a. m. posp. piwo pilzneńskie t. j. w Pilznie fabrykowane, ulubione przez piwoszów „Lubił pójść na pilzneva do knajpki” Kur. Krak. 88. 160. 1. Felj.

<u>Piosenkarz</u> -a -m. -<u>rze</u> -y nm. twórca piosnek, pieśniarz. „Podziwiano w nim pieśniarza, humorystę, rysownika i muzyka, ale przeważnie jako piosenkarz był on znany." Dłuwor 22. 52.

jest w Org.

Pirotechnik -a m. cy -ków mn. ogniomistrz, zajmujący się pirotechniką, posiadający umiejętność urządzania ogni sztucznych. „O zmierzchu spalone będą ognie sztuczne, wykonane przez jednego z najzdolniejszych pirotechników" G. lwow. 1885. 132. 3.

Pirotechnika -i. ż. bez l. mn. z grec. pyr, ogień i techne, sztuka; część technologii zajmująca się przyrządzaniem ogni sztucznych, fajerwerków.

Pisarczyk -a. m. -ki -ów. mn. pogardl. lichy pisarz, pisarzyna, pisarczyk „Jakiś tam Flawjusz, nieznaczek, pisarczyk albo i gorzej." Z. Kaczk. 4. 291.

<u>Pisemny</u>-a-e, piśmienny, na piśmie wyrażony, pisany „Odbędzie się licytacja za pomocą ofert pisemnych" G. nar. Prow. ksi. <u>Pisienny</u>-a-e „Ja nie pisienny człowiek"

115

Pistacja -ji. ż. cje -cyj mn. bot. łac. pistacia, drzewo cieplejszych krajów, wydające owoc z ziarnem w środku czyli pestką podobną do migdału „franc. pistache, z arab. fistyk i fustak drzewo i owoce w Syrji rosnące, i po turec. także fisdyk" Ant. Mucklin. Źródrosł. 103.

Piśmidło -a. n. -dła -deł mn. pogardl. nędzne pismo „Pewne złośliwe (piśmidła) podkopują byt teatru" Djab. 1878. 14. „To przekonanie jest wymysłem bujnej fantazji brukowych piśmideł" Przegl. polit. (Lwow.) 1887. 297. 1.

Piśmiennictwo-a. n. -ctwa-nictw lm. Literatura, utwory piśmienne zbiorowo uważane, jako dowód rozwoju oświaty i umysłowego wykształcenia pewnego narodu lub epoki. „Piśmiennictwo jest wynikiem wszystkich organizmu narodowego fenomenów wewnętrznych, jest krwią, której bicie żywot najlepiej oznacza" JI. Krasz. Sz. pol. 1883. 265. „Kiedyś może całe dzieło ukaże się w druku, a wtedy przybędzie nam znowu książka, którą piśmiennictwo polskie chlubić się chyba będzie mogło" Quis Dłuż. 23. 114.

Plasnąć w. cz. dkn. jedntl. uderzyć wydając plask, klasnąć, „Przelękła sowa z krzaków się podnosi, plaśnie skrzydłami i dalej zapada" Z. Kras. 1. 329 „Zdziwiony plasnął w dłonie" J. I. Krasz. 2. 183.

119

[pencil:] jest w Orgl.

Plastyczny -a -e, cznie przst. (z grec. plastikos, od plasso, formuję, powlekam) właśc. łatwo dający się urabiać w rozmaite kształty jak glina, gips, wosk; przen. wypukły, wyrazisty, dotykalny. „~~Jego kształ ma kształty plastycznie pięknie~~" „Dał mi swoją klacz podkowiana.. kształty plastycznie piękne... łebek pełen wyrazu.." Kł. Kras. 2. 33. 48. „Obraz ten oddał artysta niezmiernie plastycznie w słowie i ruchach" Słowo 1883. 13. 2. „Z prostoty z życia to wzięte, i dlatego tak bardzo wymowne, przejmujące i plastyczne" St. Koźm. G. Lwow. 1886. 223. 1 Felj.

Platoniczny, -a, -e od filozofji Platona posp. idealny „miłość platoniczna" stosunek dwóch osób różnej płci oparty na wzajemnem przywiązaniu bez żadnej żądzy zmysłowej. „Chciała pozostać żoną cnotliwą i wierną – ale platoniczny choćby romans należał się jej koniecznie" J. I. Krasz. Wiek 1878. 51. „Wszystkie miłości są zawsze platoniczne w początkach, a gdyby trwałemi i poetycznemi być chciały, powinnyby niemi pozostać do końca. Lecz gdzie się Plato kończy, a Eros niepoczciwy zaczyna, nadzwyczaj trudno oznaczyć. Należałoby dwie dusze czyste zamykać w dwóch wieżach kamiennych za żelaznemi kratami, dając im tylko okienko do patrzenia i rozmowy z sobą." ib. 62.

wybrane

Plaża -y. ż. (franc. plage łac. plaga od grec. πλάξ, πλακός, rzecz płaska i gładka), brzeg morski płaski i odsłonięty. „Brzeg po większej części bardzo wysoki, gdzieniegdzie tylko schyla się ku morzu i tworzy liczne plaże, zapraszające do kąpieli" k. Chłęd. G. lw. 1888. 10. „Plaża zamknięta jest w półkolu skalistych pagórków. ib. 6.

Pochytać -ał -a st. niż. dkn. prow. pobiedz w podskokach, podrałować, poderdać, kopnąć się „Wilki rozdzielają się, mniejszy pochytał górą, a drugi ogromny kotlincha jarem pokopał” Spuśc. 72. „Powtórzywszy poprzednią litanję przekleństw, dalej pohitałem” ib. 74.

używanie za [illegible]
zamiast [illegible]

<u>Podnosić</u>

„Jako moment znaczny podnoszą, iż bezpośrednio niemal po ogłoszeniu swej noty w sprawie Massawy, pośpieszył p. Crispi do ks. Bismarka" Czas 1888. 191. 1.

124

jest w Org.

Policholia -ii. ż. grec. polys, wiele, chole, żółć, med. choroba żółciowa, rozlanie żółci, żółtaczka „Gniew i zniecierpliwienie niebezpieczną policholię wywołać mogły" Jl. Kraw. 78. 27.

125

jest w Org.

Polihistor -a, m. -rowie, -ów, lm. z grec. historyk uniwersalny, znający dzieje wszystkich narodów, fig. wszystkowiedz. „Jacuś był polyhistor swojego rodzaju, mało było rzeczy na którychby według własnego przekonania się nie znał, którymby nie podołał” J. I. Krasz. Bluw. 1884. 79.

Polipatryjotyzm – u. m. tyle co kosmopolityzm, uznawanie za swoją więcej niż jednej ojczyzny „Arystokracja... nie potrzebuje ojczyzny bo ich nosi ile chce w kieszeni a z politowaniem patrzy na monopatryjotów... polipatryjotyzm u niej dozwolony" B. Bol. Tel. 3. 11.

Papalisty

Papalistyczny -a -e, zam. książy? „Ani myśleli wspierać Oleśnickiego (Zbigniewa) z jego papalistyczną polityką" A. Proch. Przegl. nauk. i lit. 15. 307.

ludność

Populacja - ji. ż. z franc. populace, lud, ludek, „Jestto śpiewka niewyszukana, przerobiona dziwacznie z jakiejś piosnki teatralnej, lub ukuta w domu, do miary potrzeb tej populacji zezwierzęconej" J. I. Kraszewski 35. 36. „Populacja dziwnie wygląda ugdzie, niektóre ulice puste, inne brudne... i osobliwszemi figurami zasiane" Td. 2. 33. 5. „Populacja tutejsza wyrywa się z domków swoich tylko w dwu wypadkach: kiedy jest msza w kościołku i kiedy jest jarmark." B. Prus Kur. War. 1878. 184.

Plebejuszowski -a -ie, wsko przys. od plebejusza, trzący plebejuszem, nie szlachecki, pospolity. „Uczciwa twarz, rozsądna, ale coś plebejuszowskiego ma w sobie” J. I. Kras. 2. 188. „Nazwisko nic nie mówiące i brzmiące plebejuszowsko” Ib. 2. 33. 28.

__Pled__ -u m. dy-ów nn. ang. plaid, rodzaj szala wełnianego, używany jako wierzchnie okrycie przez górali szkockich. Anglicy wprowadzili takowy w użycie na stałym lądzie „Drapuje się w ciepłą chustkę jak w pled szkocki" Nut Roz. Tyg. 1883. 73. „Wynaleźli małą łączkę wśród lasu, gdzie rozłożono pledy i paletoty" Wiek 1887. 86. 3. Fel.

Plejzerowany-a-e, który otrzymał w bitwie plejzer, ranny. „Tych żołnierzy ledwie się połowa została, bo było dosyć z nich zabitych i plejzerowanych" J. Kitow. Pam. 57. „W dziedzińcu, plejzerowani wrzeszczeli odgrażając się" J. I. Kras. Listy war. 2. 234.

Niema w Ng

Plen m. wyraz ros. znaczący niewolę, używa się czasem, ale tylko nieodm. „wziąść w plen, dostać się w plen", „kupcy nabywają jeńców i odprzedają ich z zyskiem. wzięty w plen jest własnością, rzeczą, przestaje być człowiekiem" J.I. Kras. Król. sym. 4. 53.

Plerezy-ów nm. franc. pleureuses, dosłown. płaczki; tasiemki białe, któremi obszywają czarne suknie przy początku żałoby „W żałobę się ustroiła żeby ją mieli za krewną – co ona sobie myśli, ja jej te plerezy obedrzeć każę" JJ. Krasz. 72. 40.

<u>Pleśń</u> -i. ż. <u>śnie</u> -i m. § przen. poet. zam. śnieg

„Jeszcze północ mrozem dmucha, z gór białe nie zeszły pleśnie" Ad. Mick. 1.3.

Plika – i, ż. ~ki – plik m. – paczka, wiązanka, plik papierów, skryptów, druków. „Na co też pisać listów tyle? – dawniéj je pani przy sobié nosiła, lecz teraz taka plika się zrobiła, że trudno unieść" A. hr. Fr. 2. 33. „Zewsząd, gdziem mogła zgadnąć, zbiérałam pakiety: z środka kanapy ta największa plika, ta z pod krosienek, a ta ze stolika" ib. 62. „To mówiąc wyjmuje plikę skórek baranich" Mucka 1871. 7.

oplompować dkn

Plombować st. cz. ndkn. nakładać plombę na towar § zaplombować dkn. dent. wypełniać wypróchniały ząb masą ochraniającą odkryty nerw fig. zatykać uszy, żeby nie słyszeć „Tą pierwszą myślą było papieru nie tknąć, na wszelki jego kusicielski uszy zaplombować po Wisserowsku i uciec." B. Bol. Dzien. Ser. 7.

Plumaż -u. m. że -y, nm. franc. plumage, pióra przy kapeluszu stósowanym jenerałskim lub cywilnych dygnitarzy, „kapelusz z czarnym plumażem" A. hr. Fr. Dzieła II. 23. „Nie widział tego, że mu panna Klara zatknęła za wstążeczkę od kapelusza ogromne gęsie pióro, zawalane atramentem. Pan Paweł nie uważał swego plumażu, i tak wiedł przez cały dziedziniec" J. Korzen. I. 81

Plusz -u m. -sze -ów mn. dawniej Plisia, Plisz, fran. peluche, niem. Plusch, materya podobna do aksamitu, z długim włosem

Pluszowy -a -e, z pluszu „Po czemżeś ich poznała? po czapeczkach pluszowych" O. Kol. 1. 21.

Plutoniczny -a -e geol. nazwa dawana pokładom ziemnym powstałym pod wpływem działania ognia podziemnego. „Te wybrzeża wypierane są coraz wyżej i wyżej, tajemniczemi siły plutonicznemi” Syg. Wiśn.

Płaczący -a -e, imsł. od płakać; mówi się o niektórych gatunkach i odmianach drzew zwieszających gałązki ku ziemi. „Wyrosła brzoza biała i płacząca: jedne warkocze aż do ziemi wlecze, a w drugie kamień opasuje dzięgla co stoi obok.” Jul. Stark. Ckar. str. 17.

Płaskorzeźba - y. ż. źby - rzeźb mn. - po fr. bas-relief, rzeźba na płaszczyźnie przedstawiająca się wypukło tylko od połowy, gdy właściwa t.j. wypukło-rzeźba (haut-relief) zupełnie od niej odstaje „Zewnętrzne ornamenta skrzynki są to płaskorzeźby ze srebra z podpisami." Tyg. Il. 2. 5. 312.

Płaski - a - ie ob. grubo-płaski

Płaz -u. m. -y -ów mn. 1 uderzenie płazem oręża, zkąd przysł. „ujść płazem", „puścić płazem" Lic. „pójść, wyjść na płazy" = na nic, bez pożytku. „I Ewangielię o niewiernym słudze czytał mi i wczora aż po siedem razy, by słowo Boże nie poszło na płazy" W. Pol 1 pach. hetm. 67.

Płodnia -i. „Obejrzeli tak cały zbiór płodni pana Strachoty. Nie było na co patrzeć, bo wszystkie one prawie, kradzione lub naśladowane" J.I. Krasz. - 33. 71. Czy to nie jest omyłka zam. płodów? sprawdz. inne wyd. Latarnia czarnoks. serja 2 tom 2 rozdz. 3 i p.t. Malarze i obrazy.

Płodozmian - u m. ny-ów mn. system gospodarstwa rolnego polegający na regularnej zmianie w następstwie jednego rodzaju roślin po drugim. „Chciano go namówić na płodozmian i inne nowostki, którymi się bawią ludzie postępowi" J.I. Kras. 71.85.

<u>Płynąć</u> st. nij. ndkn. 3) fig. iść, poważnie i zlekka stąpając, „I po kobiercach cicho, jako łyżwa lekka, płynie ku stolikowi, gdzie go kawa czeka" Ad. Mick. I. 254.

146

Płyta-y. ż. tej-płyt lm. = płaski odłam kamienia, tafla, fliza „Małe chłopię tarło żółty ugier na ogromnej płycie" J.J. Uwaki. 33. 17.

Po przyim. ξ w poezji ludowej, co naśladują i niektórzy poeci, kładzie się tak samo jak inne przyimki (do, od, przy, na, za..) oddzielnie / przed rzeczownikiem i przed przymiotnikiem „Po czemużeś go Chłopcze poznał, po siodełku po zielonem, po koniczku po wronym"
O. Kol. 1. 234

148

394

Pobajdurzyć - ył - y st. cz. dk. posp. pobajać, pogawędzić, bajdurzyć przez jakiś czas. „Tymczasem księżyc zejdzie, a my trochę pobajdurzymy sobie" Ł. Krak. 73. 115.

Pobiedować -ał -duję st. cz. dun. biedować przez pewien czas „Człeb. tu poręka, pobieduję, ale by żałował tej biedy nawet, gdyby mu się przenosić przyszło" Pr. Kwart. 71. 130.

Pobielać -ał -a sł. cz. ndkn. — fig. ubierać, stroić dla oka „Ubóstwo swoje zakrywał i pobielał jak mógł" J. I. Krasz. 31. 22.

Pobieracz -a. m. e -ów mn. przy żniwie t.j. sprzęcie zboża na kosy, robotnik postępujący za kosarzem odbierający skoszone zboże i układający je na garście, odbieracz „kosić zboże z pobieraczem v. z odbieraczem" albo „na pobierkę."

Pobierka -i. ż. ob. w.

152
397

Pobieżka - i. ż. żki - żek um. pobieżenie, bieganie „I tak dzień po dniu dzielony się dzieli, trochę nauki i zabawy w duchu... trochę pobieżki na zamkowe straże."
W. Pol 1 pach. hetm. 32.

Pobieżny-a-e, zwłaszcza przym. ż na prędce dokonany, tymczasowy, niegruntowny „Powyższe wyliczenie, jakkolwiek suche i pobieżne, jest samo przez się najlepszą illustracyą działalności księżny" W. Zaw. Bluszcz 230 170.

154

398

Pobladnąć nij. dkn. — § mówiąc o wspomnieniach, uczuciach i t.p. zatrzeć się, zniknąć po trosze „Za czemże tęsknisz? marzenia pobladły, serce ucichło" Ed. Wasil. ~~Zapytanie~~ 176

155
399

Pobłażać st. cz. ndkn. ż Pobłażyć dkn. pobłażliwym się okazać względem kogo „Czasem i pobłażyć i ulitować się potrzeba słabości ludzkiej" F. J. Uwarz. 71. 49.

Pobłażliwy - a - e. nie przst.

156
400

Pobłyskiwać st. wj. ndkn. częst. błyskać od czasu do czasu „Twarz jego mieniła się dziwnie, oczy mu pobłyskiwały" J. I. Kraw. Lubo. 1. 183.

Pobogacieć cz. nij. dkn. stać się bogatszym, zbogacić się „W lat dwa pobogaciał jak największy kupiec" J. I. Krasz. 32. 75. „Wszystko co ma, czem pobogaciał, nie poczciwej to pracy owoc" ib. 64. 26.

<u>Pobolеć</u> st. cz. dkn. ponarzekać, pobiadać, okazać do woli żalów, ból. „Każdy ma prawo przyjść, rozmówić się szczerze, pobolеć przed niemi, i odchodzi pocieszony." J. I. Krasz. 71. 82.

159

402

<u>Pobrać</u> st. cz. dkn. ß jednstl. wziąść naprzód, przed terminem up. należności jako „Za pobraniem pocztowem lub kolejowem przesłać co" t. j. przy wyekspedjowaniu odebrać z poczty należność.

160

Pobratymiec - mca. m. pobratym, współplemieniec „Sąsiad do sąsiada, pobratym do pobratymca przybywam do was" J. Uwar. Lub. I. 163.

161

Pobrykać st. cz. dkn. jednoll. jakiś czas wierzgając nogami poskakać (:) Pobrykiwać ndkn. częstotl. od czasu do czasu, kiedy niekiedy brykać (:) fig. pofiglować, podokazywać

Pobrykiwanie -a. n. -nia -wań nm. rzecz. słowa pobrykiwać, brykanie chwilowe, od czasu do czasu „Aby się śmiać z ciężkich pobrykiwań ich komicznego pegaza, trzebaby mieć dużo cierpliwości" Echo 1877. 39. 1 Felj.

Pobrzękły -a -e, to samo co nabrzękły, gdy się mówi nie o jednej lecz kilku rzeczach jednakowo nabrzękłych. „Cierpiał na nogi pobrzękłe" J. I. Kraszew. 31. 95.

163
404

Pobutwieć st. n. dkn. zbutwieć, mówiąc o pewnej liczbie jakich przedmiotów np. „pobutwiały wszystkie deski" § nadbutwieć, nadpsuć się tu i owdzie „Podłoga też pobutwiała w kilku miejscach, przejście przezeń niemożebnem czyniła" J. I. Kraszewski Wiek 1878. 4.

Poceremonjować się -ał -njuje st. zaim. dkn. jakiś czas ceremonjować się. „Poceremoniowawszy się dla formy, Konrad sięgnął wreszcie po papierośnicę, swą nieodstępną towarzyszkę" Haj. G. lwow. 1887. 132.

<u>Pochmieliny</u> - lm. mn. pochmiel, podchmielenie sobie, oblanie, zapicie interesu, umowy, targu i t.p. „Potem udają się jedni do magazynów, drudzy na targowicę - inni na zakąskę lub pochmieliny" Spuśc. 63.

<u>Pochmurnieć</u> bier. ndkn. chmurzyć się, stawać się pochmurnym. „Gdy postrzegł na szyi więźnia krzyżyk – pochmurniał" J. I. Krasz. Lub. 1. 155. „Cały dwór w kłopocie, państwo nawet pochmurnieli" Jd. 71. 107.

<u>Podchmurnieć</u>, <u>Spochmurnieć</u> bier. dkn. „Aleksander podchmurniał" Jb. 73. 11. „Spochmurniała jakoś, zamyśliła się, skarżyła na ból głowy" M. Gawal. Rom. i pow. 8. 388.

Pochowek - wku. m. pochowanie zwłok „Ha, dzierż nam odrzekł - lecz zrobić mu taki pochowek, jak mają hetmańskie rumaki" W. Pol 7. 202. Pochów - u. m. prow. lud. „Nawachuję sto złotych mojej Hanuś na pochów" O. Kol. 1. 94.

168

408

Pociápać -ał -pie sł. cz. dkn. posp. porznąć, pokrajać, pokiereszować „Buty mi się zdarły, i sukmana potarkana, pociapana, gacie mi opadły" O. Kol. 1. 427.

169

Pociąg - u. m. gi - óio un. ǁ szereg wozów transportowych na kolei żelaznej ciągnionych przez lokomotywę „Pociąg już ruszał - para świstała przeraźliwie, z ganku kłaniano się i wiewano chustkami odjeżdżającym" B. Bol. Nad modr. Dun. 5 „Po chwili pociąg stanął i podróżni powysiadali" ib. 35 „Proszę nie chodzić między szynami, pociąg nadchodzi" Mucha 1871. 8. „Towarzystwo złożone z sześciu osób, czekało na kolei na nadjeżdżający pociąg" Sewer G. lwow. 1887, 92.

170
409

Pociągacz -a. m. rz. -ów. rzm. - pocięgiel „Gdybym był ojcem twoim - odparł szewc - tobyś za to pociągaczem dostał" J.I. Krasz. 2.1.56.

171

Pociot -a. m. -ty -ów mn. Pociotek -tka m. -tkowie -ów mn. prow. Kuj. Maz. wuj po ciotce, mąż ciotki O. Kol. 4. 275. „Dzieci zaraz pomyślały żeby zapobiedz ucieczki ciotki i pociotka" Czytel. niedz. 1862. str. 15.

<u>Po ciupać</u> -pał -pie st. cz. ~~n~~dkn. [nad. cz. przech.] ciupać przez pewien czas (.)§ — się, st. zaim. dkn. porąbać się trochę np. ~~w~~ pojedynczku „Musieliśmy naza- jutrz trochę się pociupać; nie stało się nic strasznego, jam mu kontusz przedziurawił, on mnie czapkę" J. I. Kras: Sta Wen. 3. 51.

(.) § cz. dkn. przech. — kogo, co; ciupając uszkodzić, zranić, porąbać, pokiereszować.

173
411

Poczciwina -y m. ny -ów m.

Poczciwoszcz -a m. szcze -ów m. posp. poczciwiec, dobre człeczysko „Ten poczciwy starowina, mówił, żeby się na mnie powiesił! Dobre! dobre człeczysko! z kośćmi! – Tymczasem ów poczciwosz, raz się do domu wszrubowawszy, z komisantami wciąż dłużej się wdawał.” JI. Krak. 46. 39 „Poczciwosz w jednej chwili zrozumiał położenie nasze” Tyg. Il. 2. 6. 101. „Siadajże no – pogadamy – ot tak – ot tak – (kładzie mu rękę na kolanie) Poczciwina!” A. hr. Fr. 5. 264. „A bodaj ci nóżka spuchła z takim żartem – idź do kata, idź do kata – (ściska go) Poczciwina!” ib. 299.

174
412

Poczciwość – i. ż. bez l. mn. ≈ posp. „poczciwości człowiek", poczciwość chodząca, pełen poczciwości „Starego ja znam, poczciwości człowiek" T. I. kwar. Wiek 1878. 55 „Pani Matuszka, poczciwości kobiecina, złote serce" B. Bol. Przed burzą 5 „Zadumany jadę do hotelu.. aliści na skręcie ulicy Czystej idzie w futrzanej szubce poczciwości Wojcicki" An. Wi. 5. 81. Uw. Tak jest w pierwotnych wydaniach: wydawcy zbiorowej edycji Ramot (1873) zbyt pedantycznie troskliwemu o czystość języka nie podobało się to wyrażenie i samowolnie zmienił na „poczciwy", co zupełnie zmienia ducha wyrazu. „Poczciwości serce u ciebie Adasiu" A. Wilcz. Woły rob. 183.

175
413

Poczekać -ał -a st. cz. dkn. ξ „poczkaj, poczkej" zam. poczekaj, co u Ld. jest jako porzestarz. jest po dziś dzień w użyciu u ludu „Poczkejno! ja ci coś zrobię!" wieś Zawada pow. nowo-sądecki Karol Mátyás G. lw. 88. 145. 2. „Poczkajcie furmani, będziecie karani, za moję leliję coście ją złomali" O. Kolb. 6. 123.

Poczekalnia -i. ż. nie -kalni wu. sala, pokój i t. p. gdzie przybyli oczekują swojej kolei „Strzelnica otworzona codziennie... Poczekalnia dla Panów strzelających w salonie i ogródku" Wiek 89. 188. 4 (ogłoszenie)

176
414

Poczęstunek -nku m. -nki -ów mn. posp. poczęstowanie, częstacja. „Rozpoczął się poczęstunek. Półkownicy brali z półmisków ogromne kawały mięsiwa" H. Sienk. Og. i mie. 3. 349. „O ile lubię zabawić się w naszem kółku, o tyle nie znoszę obcych i ich poczęstunków." Sewer G. lwow. 1887. 96.

177
415

Poczta – y. ż. § posp. „pocztą jeździć" = rozwolnienie, laksę mieć.

178
416

<u>Poczucie</u> -a. n. <u>cia</u> - czuć mn. rzecz. słowa poczuć, doznanie czego czuciem § uczucie, jako poczuwanie się do czego, uznanie. „Ks. Sztulc był czeskim panslawistą, bo właśnie jego poczucie panslawistyczne uczyniło z niego tak gorącego, wytrwałego i uczynnego przyjaciela Polaków" Dzwon 23. 318.

<u>Poczwara</u> -y. ż. rz-czwar um. ȝ prow. kuj. w l. mn. „poczwary-ów" v. pokraki, czyny dziwaczne, poczwarne, nieodpowiednie potrzebie, nieużyteczne. Ztąd:

<u>Poczwarować</u> ń. cz. ndkn. poczwarne pomysły, czyny dziwaczne ~~płodzić~~, niemające sensu płodzić, poczwary, pokraki robić

<u>Poczwarny</u> -a -e prow. potworny „Poczwarne rzeczy mówią o niej" J. I. Krasz. 71. 108.

Poczynek - nka m. prow. w Chełmskiem, wrzeciono do przędzenia. (Łowca)

<u>Podareczek</u> - czka m. <u>czki</u> - ów mn. zdrob. podarek.

„Jedzie bratek z wojenecki, wiezie siostrze podareczki" O. Kol. 1. 126.

Podawać się st. zaim. ndk. 3. nastręczać się oczom, przedstawiać się; być na widoku. „W lewo się piękna dolina podaje, przodem rzeczułka i mostek." Ad. Mick. 1. 35.

183
419

Podgżać st. cz. ndkn. podgżyć dkn. iść dążgi dokąd „Rój polityków ze wszystkich stron miasteczka podgża na pocztę." B. Prus To i owo 25.

184

420

Podbałamucać st. cz. ndk. Podbałamucić dla-
trochę bałamucić „Przyjmując ogrom
młodzieży, podbałamuca studentów"
J. I. Krasz. 78. 57.

185

421

Podbić -ił -ije st. cz. dok. ‖ „podbite oczy" podsiniałe skutkiem niewywczasu, czuwania po nocach. „Przedniośmy się bawili. – Lecz za to oczęta podbite trochę." JU Niem. 2.195.

186

422

Podbiegunowy -a -e, pod jednym z biegunów ziemi znajdujący się, polarny. „wiodła życie nudne, jednostajne, zimne jak podbiegunowe miesiące mroku bez słońca" J. I. Krasz. Osta War. 2. 26.

187
423

Podchlibnik-a. m. ki-ów prow. Kij. przy kierzni do robienia masła, nakrywka w kształcie przewróconej czarki z dziurą, którą zakłada się na tłuczek, zapobiegając wydostawaniu się na wierzch śmietany przy biciu tłuczkiem; nazwa od chlipania, chlebania. „Na sam wierzch (kierzenki) kładzie się Podchlibnik z dziurką umyślną, przykrywający dziurę od wierzchenka i zakładający się na tłuczek, dla zapobieżenia, żeby śmietana nie wypływała przy robieniu masła" O. Kol. 3. 86 i 4. 275.

Podchorąży-ego. m. żowie-żych mn. ż w wojsku polskiem królestwa kongresowego przed 1830, tyle co kadet; uczeń szkoły podchorążych po zdaniu egzaminu wchodził do armji w stopniu podporucznika. „Wszak masz brata w szkole podchorążych?" B. Bol. Przedburz 66.

Podczas przysł. w tem znaczeniu jak podaje dziś nieużyw. § „podczas gdy" = gdy tymczasem, gdy przeciwnie „Upierzenie ptaków latających wysoko i szybko nie odznacza się w ogóle świetnemi barwami, podczas gdy ptaki żyjące w lesie, krzakach i na łąkach, daleko świetniej są upierzone" Kur. warsz. 1886. 156. 3. „W Niemczech rząd stara się ciągle o ulgi dla gorzelników, podczas gdy u nas warunki wytwórczości coraz są gorsze" Wiek 1887. 215. 3. „„Odeski Wiestnik" wytyka straty jakie ponosi Rosja (w Krymie) w skutek rozmaitych ograniczeń pokojowej i pracowitej ludności tatarskiej, podczas gdy niemcy doznali wszędzie opieki i obrony" ib. 232. 2. „Ceny artykułów mącznych w ostatnich tygodniach znaczniej uległy zniżce. I tak: za pięciopudowy worek mąki przennej № 00 żądają obecnie rs. 8 kop. 50, podczas gdy przed siedmiu tygodniami, płacono za tę samą ilość rs. 10" ib. 3.

190

426

<u>Podczergnąć</u> <u>się</u> - ął - <u>gnie</u> cz. zaim. prow. podpełznąć, podczołgnąć się „Przypadł pod płotem, a gdy jedni otaczali chatę, drudzy szli wewnątrz, podczergnął się w ogród, z ogrodu w pole, potem zbiegł do lasu" J. I. Krasz. 17, 81.

<u>Podczesać</u>-<u>ał</u>-<u>czesze</u> st. cz. dkn. § zaczesać od dołu
w górę „Z wąsami, bakembardami
do góry podczesanemi, szpakowaty tro-
chę rządca" PJ. krawc. 76. 17.

192
427

Podczołgnąć się -ął -gnie cz. zaim. podejść czołgając się fig. „Abdykować na chwilę swą wielkość, aby podczołgnąć się i stanąć wyżej." J. I. Krasz. 16. 119.

193
428

Poddanić st.cz. ndkn. _ Spoddanić -ib-i dkn. lic. poet. w poddaństwo brać, ujarzmiać „Sroższa niewola, kiedy brat ciemięży własnego brata, niż gdy wrogów siła spoddani w boju połyskiem oręży" M. Pawlik. Pam. Pieśn. 6.

194
429

Poddeptać się, Podtuptać się (praw.) zaim. dkn. postarzeć. „Baronowa wyręczywszy dobrze poddeptanego adoratora dała mu w końcu harbuza" B. Bol. Nad mod. Dun. 193. „Wojewoda wypudrowany i wystrojony po wersalsku, choć poddeptany a udający młodzika" J. I. Kras. 36. 33. „Na tyle kandydatek nie było dostatecznego męzkiego zapasu... papiery nieco podtuptanych kawalerów znacznie poszły w górę na niewieściej giełdzie" B. Bol. Hybr. 145. „Jestem stary, podtuptany, czas mi spoczywać" J. I. Kras. 31. 75.

195

4308

Podegrać -ał -a st. cz. dkn. Podgrywać -ał -a ndkn.

w grach komersowych, jak wist, preferans i t. p. zadać kartę pod drugiego gracza. „Doktór zaperzony interpelował proboszcza, dla czego mu nie podegrał pików?" J. Lam Tydz. I. 419

Podforsować sł. cz. dkn. użyć nieco forsy, zachodu, starania w jakimś interesie „Podforsowaliśmy dla przyjaciół, popsuliśmy interesa partji przeciwnej, idzie wyborowicz na wieczór do którego z najtęższych wpływy i związki obywateli" Fl. Kraj. 19. 84.

197
432

zdrb. Podgatuneczek -czku. m. czki-ów

Podgatunek -nku m. nki -ów nm. pojęcie gatunku w jego podziałach. „Zwłaszcza tych za granicą jest tyle różnych rodzajów, gatunków, podgatunków... mógłby się trafić na... republikanina, demokratę, na spiskowca..." B. Bol. Wybr. 39. „I tu chcę ich gatunkować jak lekarstwa w aptece, co to niby mają powagę, gatunki na podgatunki, te znowu na niższe jeszcze podgatuneczki" J. Dzierzk. 1. 5.

198
433

Podgospodarz -a m. rze -ów mn. więcej gospodarz, zastępujący gospodarza domu lub pomagający mu w przyjmowaniu i częstowaniu gości „Obierano go podgospodarzem na bale, używano do przyjmowania gości na pogrzebach” JI. Uwar. 2. 152.

199
434

Podjudzać st. cz. ndkn. podjudzić dkn. prow. judzić, podjurzać, podburzać, podwaśniać, podżegać, instygować „Że go studenci wszyscy nienawidzili, jeszcze innie podjudzali na niego" J. I. Krasz. 32. 25 „Koso nań poziérali, a szczególnie Kuryło, który innych podjudzał na chłopa, mówiąc, że ten znajda drugim zarobek tylko odbiera." Fel. Turczyn. G. lwow. 1887. 40 „Umieją tylko oliwy dolewać do ognia i podjudzać wszystkie przeciwko nam żywioły" G. nar. 1885. 64. 1.

Podjurzać, podjurzyć, w temże znaczeniu „Część szlachty trzeźwiejsza śmiała się, przedrwiwała, inni perswadowali, drudzy podjurzali" J. I. Krasz. Tyg. II.

200
435

P

ny. Podkiżyć

Podkirzyć -ył -y st. cz. dkn. w jęz. złodziej.: wypić, podpić, od ndkn. kiżyć, pić „Jak artychy (gorzałki) podkirzemy, pokncjemy zaraz" O. Kol. 1. 283.

201
436

<u>Podkładać</u> st. cz. ndkn. <u>podłożyć</u> dkn. ꝫ myśl. zapuszczać psy gończe w kniej ꝫ „Sam psami podkłada, sam pieski obsłucha i na straż wypada” W. Pol 7. 225.

202
437

<u>Podkochać</u> <u>się</u> - <u>ał</u> - <u>a</u> st. zaim. dok. trochę się za-
kochać, zadurzyć się „Młode chłopię,
głowa przewrócona lekkością kobiet:
gotów się biedaczysko na darmo pod-
kochać" J. Kras. 13.77.

Podkomendny -a -e ż -ego m. dni -dnych mn. jako subst. „Pod ów czas krytyczny rozbiór każdego rozkazu, każdej czynności przełożonego nie był koniecznem zadaniem podkomendnych. Wojsko nie sejmowało ale się biło" A. Kr-Kr. Dzieła 11. 3.

Podkowa - y. ż. wy-kow nm. § fig. jako forma, kształt podobny do greckiej lub słowiańskiej litery Π. „Szlachta tłumnie obsiadała stoły poustawiane w podkowy" Jd. Uważ. Sta war. 1. 56. mskw.

„Szlachta rzuciła się ku otwartym salom, w których rzęd ogromnych na nię czekało podków" ib. 54.

Podkoziołek -łka - m. -łki -ów prow. W. pol. kuj. zabawa ludowa w ostatni wtorek, oraz datek pobierany przy tej sposobności. „Za taniec w gościńcu płaci zawsze młodzież grajkom, prócz ostatniego wtorku mięsopustowego; wtenczas już młodzież hula za pieniądze dziewcząt. Na beczce stoi miska, a przy misce lalka wystrugana z drzewa, naga, generis masculini, pudenda autem sunt erecta et filo cum digito stojącego za tem parobka astricta. Posążek ten nazywają Podkoziołkiem, wprzódy mógł się zwać koziołkiem, a koziołek in canticis significat pudenda, pieniądze zaś dawano pod koziołka, i stąd taka nazwa z czasem i została.. należy to do dumy, aby dziewczęta sypały pieniędzmi porządnie na miskę." J. Lipiń. Zwycz. ludu w pol. Zbiór wiad. antrop. 8. 66. „Trzeba dać pod koziołek, trzeba dać... Nie będę ja pod koziołka dawała, bom nie wiele przed skrzypkiem stawała.." ib. „W ostatki, a osobliwie w ostatni wtorek zapustny.. parobcy i po południu mniejsi chłopcy, obchodzą po chałupach, pre-

brać za cygarów, żydów i niedźwiedzi. Jest tam i koza drewniana, to jest: drąg z kozim łbem, gdy sam chłopak pod nim przykryty płachtą, skacze, bodzie, rzuca się i t.p.... Wieczorem w karczmie stawiają beczkę lub sądek, a na nim talerz do zbierania pieniędzy od chłopców i dziewcząt, dla grajka czyli skrzypka. Datek ten zowie się Podkoziołkiem" Kuj. O. kol. 3. 211 „Te (co w tym roku) za mąż nie poszły.. muszą słuchać mnóstwa przycinków, tak od parobków, jako i od grajka, który je jednak weźmie w końcu w opiekę i niektóre z nich sprzedaje chłopcom do tańca, biorąc od tychże podkoziołka (po 2 lub 3 grosze). Podkoziołek także płacą i dziewczęta, które bez kawalerów pozostały, lub za których drużby płacić nie myślą" ib. „A trzeba dać podkoziołek – trzeba dać! mogłaś a ty cały roczek tańcować" ib. 212.

206

Podkradać się -ał -a cz. ndk. Podkraść się -adł -adnie dok. chyłkiem podchodzić, zakradać się. „Wieczorami podkradał się za stodołę i czatował jak Magda pójdzie po wodę, aby z nią pogadać na osobności" M. Bał. Wiek 1878. 287.

207

Podkradać się -dał -da st. zaim. ndkn. Podkraść się -kradał -kradać dkn. podchodzić ukradkiem, z zachowaniem ostrożności „Widziałam jak się podkradał pod chałupę" J. I. Kraszewicz 1878. 18.

208
470

Podkreślać cz. ndkn. Podkreślić cz. dkn. —

§ fig. uwydatnić, uwidocznić w mowie lub piśmie, wyrażać się z naciskiem dla zwrócenia uwagi „Ten pan Jacenty, wierzyciel zaperzony, z lekka może nawet do pieniactwa, tu jednak niepodkreślony przez autorkę, żyłką, jakiż to wyborny portret" A. Niew. Wiek 1883. 10. 3. „Tem niemniej jest to wypadek podkreślenia godny wobec warunków, w jakich wydawnictwo się zrodziło" Praw. 1883. 25. „Sarc gestykuluje mało, mówi za to wiele, a przywykłszy całą ekspressyę kłaść w słowie, w dykcyi, rzadko czuje potrzebę uciekania się do podkreślania gestami akcentów, nadających myślom prawie plastyczną wypukłość..." Wł. Bogusł. Tyg. powsz. 1882. 74. „Z całą przyjemnością stwierdzam to i podkreślam" Gaz. nar. 1885. 202. 3.

209
441

Podkręcać -ał -a st. cz. ndkn. Podkręcić -ił -i dkn. nieco nakręcić, zakręcić w kierunku ku górze || żart. „podkręcić sobie", podchmielić, podpić. „Raz wracał w nocy do domu tęgo podkręcony.." A. kr. Fr. Drieta II. 189.

<u>Podlec</u> -dlca. m. <u>podlcy</u> -ów. mn. człowiek podły, nikczemnik, niegodziwiec „Podlec, który obałamucił młode, niedoświadczone serce". Elp. Mło. i stary 2. 147.

Podlizywać się zaim. przypochlebiać się, mówiąc z przyganą „Pismo to walczy podlizywaniem się opinii chwilowej, gdy mu stąd nie grozi żadna nietaktka, a co najobrzydliwiej, podlizywaniem się tym, którzy mają władzę” Czas 1877. 74.

212
442

Podlot - a. m. ty - ów mn. myśl. młody ptak, po wypierzeniu zaczynający już podlatywać na skrzydłach; stosuje się to szczególniej do dzikich kaczek. „Tak ptactwa nie liczył na pary i kopy, lecz w drugi brał końce i liczy na snopy: więc snopy podlotów, cyranek i kurek" W. Pol 7. 225 „Właściwe polowanie jest w tym czasie pod koniec miesiąca (czerwca) na łodzi, na podloty" ib. 269 § - i zdrb. Podlotek - tka m. tki - ów mn. fig. młoda dziewczyna wychodząca z lat dziecinnych, zaczynająca się rozwijać. „Taki pan hrabia nie raczy oczów podnieść na podlotka" B. Bol. Dzien. Sev. 88 „~~Zaraz zrzodzonemiukat~~ Była wtedy jeszcze podlotkiem; dziś jest już panną pełną powabów niewieścich" M. Bał. Klary 12. 254 „Czemu na mnie panowie mówią czasem: podlotek?" Kur. Świąt. 1867. 3. Zmie.

kiedy służy ta nazwa i chłopcom w po-
dobnym wieku „Kazio ze swoją gadatli-
wością chłopca-podlotka, ze swoją cieka-
wością i wiecznemi psotami, uprzy-
krzył mi się do ostatka" H. Sienk. G. pol.
1876. 21.

213

Podłysieć st. nij. dkn. nieco ołysieć „Kuźma odkrył podłysiałą głowę" ZJ. Ukr. 75. 34. „Na skroni był podłysiały" ib. 78. 51.

Podmalówka – i. ż. rokà – wek mn. mal. podmalowanie obrazu olejnego, grunt, tło szarą farbą powleczone. „Tam wyglądała głowa bez włosów, wpół odmalowana; dalej na ogromnej przestrzeni błyszczał róg farbami powleczony, a reszty nie znać zupełnie. Indziej wypełzła podmalówka, stała jak cień czegoś, co albo nie żyło jeszcze, albo już żyć przestało"
Jł. kras. 33.69.

215
2

Podminować sł. cz. dkn. założyć miny pod co, celem wysadzenia w powietrze fig. „Spo~~łeczność cała jest podminowana, grozi jej wywrot jakiś i wybuch okropny." Fl. Uwar. 2. 33~~. „U księstwa mówiono, iż społeczność jest cała podminowana, że jej grozi wywrot jakiś i wybuch okropny, że rewolucjonistów jak maku." Fl. Uwar. 2. 33. 15.

<u>Podmłoda</u> - y. ż. bez l. mn. § prow. Gali. kwasek do rozczyniania chleba albo na barszcz.

3[217]

Podmogilny -a -e pod mogiłą znajdujący się, w grobie „Do podmogilnych dążące wczasów krwawy wciąż ludzkości bez przestanku." Chochl. Piosn. i żarty 8.

<u>Podmurowywać</u> -<u>ał</u> -<u>wuje</u> st. cz. ndk. dawać podmurowanie; [-rowywanie cz. lenar.] § częst. podmurować od czasu do czasu „Stary dwór podpierany, łatany, podmurowywany stał już blisko lat dwóchset" J. I. Krasz. 31.17.

219
4

Podniosły -a -e § wzniosły, w uroczystym nastroju ducha znajdujący się „Sala teatralna zapełniona po brzegi, usposobienie całego audytoryum podniosłe" G. lwow. 1885. 108. 4.

Podniszczyć -ył -y st. cz. dkn. trochę zniszczyć, nadniszczyć

221
6

Podobizna - y. ż. zwy - bizn um. - dokładna kopja, fac simile; żart. wizerunek, portret „Jest rzeczą bardzo prawdopodobną że fotografowana podobizna moja będzie wystawiona w składzie rycin" Kolce 1877. 210.

Podób - y. ż. prow. Kuj. zam. podoba, podobieństwo np. „Leży i nie rucha się na podób umarłego"

Podobnie prsł. § Podobnież = tak samo, także, nadto, również, oprócz tego „Próba odbywała się na dziedzińcach przy studniach, dla doświadczenia sikawek, które to zwyczaj utrzymywał się aż do ostatnich czasów. Podobnież do końca zachowywał się zwyczaj odbywania rewizji przez policję po domach w całem mieście." Tyg. Il. 2. 6. 87

222

7

~~Galicyi~~

<u>Podobnoś</u>, <u>Ponoś</u> przysł. prow. wyw. na Rusi,
podobno, pono „Podobnoś musi książę, on zaczepki szuka![1]" A. Fred. 1. 33. „Ale cóż znaczy, że go dotąd niema[2] - jednak podobnoś dał mi znak oczyma" ib. 2. 29. „A to tam ponoś panna jest, to nam panicza zbałamucą" J. I. Krasz. 73. 119. „Także jedzie za granicę, ale ponoś na drugi koniec świata" J. Korz. 11. 43. „Ledwie co nie oszalał... nawet, ponoś się zabił" A. W. W. Dzieła 10. 23. „Popełniwszy kilka kradzieży, a nawet podobnoś i morderstwo, uciekł..." Jul. Turcz. G. lwow. 1887. 44.

223
8

Podoficer-a. m. rowie-rów mn. ogólna nazwa stopni wojskowych, stanowiących przejście od prostego żołnierza do oficera, jakto: feldfebla, wachmistrza, sierżanta, kaprala. „Wydobył z zanadrza konterfekt panegiryk ogromny, w półtrzecia arkusza. Skomponował go rymem podoficer młody, który niegdyś w stolicy sławne pisał ody; potem wdział mundur" Ad. Mick. 3. 316.

Podogonie -a. n. -nia -ni. mn. ʒ posp. gm. zadek, tyłek „Wysmaruję ci podogonie" = ocwiczę cię po zadku.

Podogonica -y -ż. -ce -nic mn. prow. także rodzajnica, części rodne u klaczy

185

<u>Podój</u> - r. m. -je -ów nm. to co się na jeden raz t.j. rano, w południe czy na wieczór wydoi z jednej czy więcej krów, owiec, kóz i t. d. „Sokół osypkę na chińskiej brał czarze, parzoną kipiątkiem z pierwszego podoju" W. Pol 7. 193.

226

Podolanin-a. m. lanie-ów mn. mieszkaniec Podola, inaczej Podolak-a-cy-ków. W pieśniach lud. napotyka się: Podolaczek-czka, Podoleniec-ńca, Podoliniec Podolin-a. m. „Na Podolu biały kamień podolanka siedzi na nim. Przyszedł do niej podoleniec: moja panno daj mi wieniec" O. Kol. I. 116 „Znów mówi podolanka: podoleńcze nasz wianka" ib. 117 „Przyszedł do niej podolaczek, podolanko daj wianeczek" ib. 117 „Na Podolu modry kamień, siedzi podolinka na nim. przyszedł do niej podoliniec: podolinko daj mi wieniec" ib. 129 „Poczkaj ty psie podolinie dla ciebie ja z świata ginę" ib.

Podolinka-i. ż. zam. Podolanka, ob. w powyż. przykł.

Podol - u. m. Ty-ów nm. prow. lud. poła, przód u spódnicy, podołek. „Nabrałabym go (srebra) choćby dwa padoły gdyby mnie matka puściła do swej komory" O. Kol. 1. 31. U ludu w ogóle „podołkiem" nazywa się dolna część koszuli ~~k~~ kobiet, zwykle z grubszego płótna dosztukowana.

Podpalić -ił -i st. cz. dkn. § „podpalić konia" przez forsowne użycie schwacić, nabawić zapalenia „Żeby ta marzyzna miała taki krok jak tamten na lejcu, toby uszła... Ale on bo wiecie jaśnie panie jest podpalony i jaśnie pan musi go sprzedać" A. Wilcz. Tyg. powsz. 1882. 291.

229
14

Podpaszek - szka m. szki - ców mn. przen. tyle co się zmieści pod pachę, mała wiązka „przywiózł dla koni podpaszek siana."

Podpatrząć cz. dkn. podejrzeć skrycie, wyszpiegować „Zadziwił ję człowiek nieznany, który śmiał tak podejść na zabawie i podpatrzeć" PJ. Krasz. Lub. 1. 155.

Podpięcie -a. n. -cia -pięć lm. mod. pewien układ spódnicy, ~~[illegible]~~ tuniki i tp. „To podpięcie jakie? – Sądzę że się to wyprostuje – Ależ to festony... taka moda teraz" A. Wilcz. Fot. I. 173.

232

Podpiłowywać -ał -wuje st. cz. ndkn. od spodu piłować, wyrzynać piłą „Drzwi wewnątrz nie zamykały się szczelnie; podpiłowywać je musiano co lato" J.I.Krasz. 31. 17.

Podpinka -i. ż. lm. -nek wm. rzemienne podpięcie u kaszkieta, kasku, czaka, zapinające się pod brodę „Czako przestronne ociera uszy, albo za ciasne natęża podpinkę, która koniec końców urwana igrać będzie z wiatrem wzdłuż policzków" A. Kw. Tr. Dz. 11. 66.

234

17

Podpłakiwać -ał -kuje st. zwiększenia popłakiwać „Żegnali ją znowu, i jeszcze polecali Bogu, i podpłakiwali” J. Krasz. 72. 86.

235
18

Podporucznikowstwo -a. n. ranga podporucznika
„Żaden nie miał tak tryumfalnej miny, jak ja, aspirant podporucznikowstwa na chłopskim wózku rozparty" A. Gr. W. Druh. II. 109.

19 236

Podporządkować. cz. dk. - zrobić zależnym od czego, niższym pod względem znaczenia, hierarchji „katedra języka polskiego została podporządkowaną i poddaną pod nadzór profesora wszystkich literatur słowiańskich" G. Krak. i Ref. 1882. 207. 1. fel. „Z całym swoim machiawelskim planem został podporządkowany pod protekcję i wolę księdza Aurelego" Elp. Mło. i Sta. 2. 88.

237
20

Podprobowszy-ego. m. podproboszcz, wikary „Niech się kto chce trosczy rzecze, a ja do ciebie księże podproboszczy" K. Węg. 143. „Ledwie na ich zażartość i księgi wystarczą, Bartek Podproboszczego zwalił Królestwo Tarczą" ib. 167 „Przywlókł się też o kiju zacny ksiądz Wikary, pobożny Podproboszczy, Altarysta prawny.." ib. 158.

Podpuścić cz. dk. — podpuszczać cz. ndk. — ś przypuszczać blisko pewnego miejsca, pod co, pod kogo „Ja z dziewiątką cicho psy podpuszczę, a każda (sarna) na strzelbę jak na rożen wpadnie" A. Fred. 1. 142.

239

21

Podrabin -a. m. pomocnik rabina, jeden z zarządców bożnicy „Ja nie podrabin, nie wiem, to lekarz może wiedzieć, albo cyrulik." Sbir. sąd. 9. nar. 1882. 286. 2.

Podrabinek -nka. m. żart. „Zatrudniał się szynkiem, przytem w pobliskiem mieście był też podrabinkiem" Al. Mick. 3. 96.

240
22

Podrad-u. m. dy-ów nm. prow. ross. przedsięblorstwo, antrepryza, dostawa ryczałtowa. Podole A. Krem. Rocz. Tow. nauk. 41. 257 „Zaczął spekulację nową: był to podrad na worki do magazynu wojennego" J. I. Kras. 32. 85.

Podradczyk-a. m. ki-ów nm. antrepreneur, przedsiębierca, dostawca.
„Wdał się w podrady rządowe, i obowiązał się do odstawy dębów i sosen na maszty do Mikołajowa.." J. Dzierzk. 2. 73.

241
23

Podreperować ob. Reperować

nieco, częściowo poprawić „Majątek mocno nadszarpany trochę, łatwo było podreperować posagiem" J. Dzierżk. 3. 22.

242
27

Podroczyć się -ył -y cz. zaim. dkn. – z kim, przez, droczyć się przez jakiś czas, pożartować, podrażnić się z kim „My cieszym się twem szczęściem, a ty niegodziwa smutna, jak gdybyś chciała podroczyć się z nami" A. hr. Fr. Dzieła 8. 5.

243
25

Podrogatkowy-a-e to samo co podmiejski, pod rogatką miasta leżący „Podrogatkowe okolice Warszawy od pewnego czasu zaczynają nawiedzać śmiali złodzieje" Wiek 1875. 162. 3.

244
26

Podrosnąć - osł - ośnie st. wyj. dkn. ≈ posp. wielkim się poczuwać, dumnym, szczęśliwym z powodzenia „Boć to rzecz piękna mieć małżonka posła, Dla tego Basia choć stara, podrosła" A. Morgenb. Obr. Sobot. 55.

245
27

Podryg-u. m. gi-ów mn. podrygnięcie, podskok i posp. „ostatnie podrygi" = ostatnie, konwulsyjne, rozpaczliwe usiłowania ratowania się, wydobycia się z niebezpieczeństwa lub kłopotu „śmiertelne podrygi" koniec życia, konanie. „Wyszedłem się ostrożnie na drożynę, i ku wielkiemu memu zadowoleniu, ujrzałem stężały trup zwierza... pierwszy strzał trafił w same oczy, i temu niezawodnie zawdzięczam, że w ostatnich śmiertelnych podrygach nie złapała mię w swe szpony ta bestya..." K. Dzierż. wien. 2. 808. „Ten lud, który wołał na Cezarów swoich: „Panem et circenses!" lubił patrzeć na ostatni podryg ofiary, słyszeć jęki konania" Dzwon 1883. 380.

246
28

Podryw – u. m. wy-ów mn. prow. pozbawienie kogo jakiej korzyści, przyjemności i t. p. przez wyprzedzenie go „Chodźmy no do śniadania, bo musiać być głodni. – A już ich Doroszenko nakarmił przede mną! ozwał się kanonik. – E! podryw nam robisz – przerwała pani idąc przodem do sali – zawsze po swojemu" JI. Krasz. 71. 28.

Podrzędny-a-e — z niższego rzędu, pospolity „Na pierwszy rzut oka poznać w nim było można podrzędną figurę sługi dworskiego" J. I. Kras. Król i Bond.

248

29

Podsadkowaty -a -e, prow. o człowieku, niewielkiego wzrostu, a krępy, tęgi, przysadzisty. „Był podsadkowaty w całej postawie swojej; nie była to wszakże krępkość silnego zdrowia, ale przedwczesna i nienaturalna otyłość, do opuchnięcia raczej podobna" J. Dzierzk. 2. 293. „Podsadkowaty, nie wielkiego wzrostu, okrągłej twarzy mężczyzna" ib. 5. 42.

Podścielisko -a n. -ska -lisk mn. podkład, podesłanie, podścielenie, podstawa, fundament „Niektóre drzewa leżą dotąd w całości jak skamieniałe i wskazują kierunek tego mostu, naścielonego na bagnie... Do każdego miasta przystępowało się ze wszech stron na podścielisku podobnych budowli..." K. Szajn. Jad. i Jag. 1. 7.

§ fig. w znacz. moral. podstawa, grunt „Budzi się nadzieja, że te wieśniacze gromady zdołają język i obyczaj swój zachować, a nawet podścielisko lepszej przyszłości dla młodszych zgotować pokoleń" Bluss. 22. 53.

W pieśni lud. „Moje podścielisko — pod wodą mulisko" O. Kol. 1. 200.

31 250

Podsiewacz - a. m. cze - y mn. § przyrząd mechaniczny do podsiewania zboża „Podsiewacze oryginalne Mignetta.”

251
32

<u>Podsię</u><u>bierny</u> -a -e, pod siebie biorący, mówiąc o kole młyńskiem na które woda spada nie z góry lecz od spodu cf. nasiębierny

252
33

<u>Podsitkowy</u>-a-e prow. mąka podsitkowa t. j. poślednia, z pod podsitka „U żelachty nie bywał nigdy, bo chleba podsitkowego jeść nie mógł" Fl. Uwar. 2. 156.

253
34

Podśmietanie -a. u. Galic. podśmietana.

254
35

Podśmiewać się -ał -a st. zaim. ndkn. - z kogo, „troche się naśmiewać, zaś troche mu zazdrościł, a troche się podśmiewał z niego" JJ. Uwarz. 3. 86.

205
36

Podśniadanie-a. n. Podśniadek-dku m. u ludu w niektórych okolicach, pierwsze śniadanie „W zimie jadają w domu podśniadek o wschodzie słońca: chleb z masłem lub serem i piją wódkę; — o 8mej jedzą zwykłe śniadanie. barszcz" Radomskie O. Kol. 20. 61.

~~256~~ 57

Podśpiewywać sł. cz. ndkn. częstl. śpiewać chwilami z uciechą, nucić sobie, na pół śpiewać „Chodził po izbie z taką miną jakby chciał szydzić, podśpiewywał" J.I. Krasz. Tyg. Il. 2.5.314 „Pan kasztelan wyszedł podśpiewując z oficyny" Id. Ruch lit. 1875. 114 „Usłyszał go w korytarzu podśpiewującego wesoło" B. Bol. Nad modr. Dun. 180.

257
58

Podstawowy-a-e, będący podstawą, gruntem
„Umiejętności te w nauczaniu elementarnem zajmują stanowisko podstawowe” Kur. War. 1872. 101. 1.

258

39

Podstopny-a-e pod stopami znajdujący się, z drugiej strony globu ziemskiego, w antypodach „Przez te podstopne, niezmierzone kraje, dla których nasza noc świt rozpoczyna" K. Brzoz. Tyg. 1877. 31.

259
40

Podszalec st. wyj. dkn. trochę orszalec. „Wierzże, Tymbu, żeś ty doprawdy podszalał?" Pr. Kraszw. 34. 20.

260
41

<u>Podszarzać</u> -ał -a st. cz. dok. szarzaniem trochę zniszczyć, podniszczyć, pozbawić świeżości „Dwie kwiaty w towarzystwie podszarzanych piękności” J.I. Krasz. 72. 153.

Podszyty -a -e imsł. słowa podszyć ȝ les- i myśl. zarośnięty oprócz starego drzewa, młodzieżą lub gęstą krzewiną, mówiąc o lesie „Gdybyś przeszedł bory i podszyte knieje, trafisz w głębi na wielki wał pniów, kłód, korzeni" Ad. Mick. 3. 103. „Samury szukają w podszytych ostępach bezpieczniejszego dla siebie barłogu" W. Pol 7. 251. „Przeciągające ptactwo przypada chwilowo na miedzach podszytych jagodami, jałowcem, głogiem i tarniną." ib. 281

262
42

Podtatusieć. F. podtatusieje. Neutr. Dk. podstarzeć (mówiąc o mężczyźnie). „Podtatusiały staruszek nową kładzie perukę i wygala siwą brodę, żeby się wydać młodszym" JJ. Krasz. 64. 7. „Józia nim pomiata, jak wszystkie młode żony podtatusiałemi mężami" B. Bol. Dzien. Sev. 230. „Opowiem i czyn ostatniego mojego szaleństwa w podtatusiałych latach" K. Wł. Wójc. Spuś. 70. „Ani sieje ani orze, a jednak żyje sobie i żyje dobrze, bo się nim podtatusiałe babcie opiekują" Kur. Świąt. 1876. 12. Dod.

263
45

Podterać -ał -a, st. cz. dkn. (trochę sterać, uterać.
„Podarta w łata i podterana twarz panny Żanety" Elp. Mło. i sta. 2. 52.

<u>Podtrąbić</u> st. cz. dkn. — sobie, por. podpić sobie, podchmielić sobie v. się, strąbić się trochę ż wyjśl. zatrąbić na psy dla zachęty. „Sam się podtrąbi, odprawę psom daje" W. Pol 7. 225.

265
45

Podtrzymywać - ał - muje st. cz. ndkn. Podtrzymać - ał - a dkn. podpierać, wspierać, trzymać coś w tym celu żeby nie runęło, służyć za podporę „Rozdają ubogim, podtrzymują krewnych, karmią poddanych" J. I. Krasz. 71. 86. „Na korpusiku podtrzymywanym przez dwie nóżki kształtne ale nieco krótkie, osadzona była głowa w kształcie makówki" J. I. Krasz. 46. 8 || starać się, żeby coś trwało, nie ustało „Trzeba im przyznać, że tego rodzaju rozmowę umieli podtrzymywać z wdziękiem i lekkością" H. Sienk. Humor. Wrażen. 1. 27.

266
46

<u>Podurzyć</u> -ył -y cz. dk. wprawić w odurzenie wszystkich po kolei „Wygrywasz że jéj kilka dni widzieć nie będziesz, a ona tu nas wszystkich podurzy" J. I. Kras. 71. 128.

267
47

<u>Poduszczyna</u> - y. ż. licha poduszka „kołdra z której wyłaziła wata, poduszczyna zbrukana" Ił. Krasz. Wiek 1878. 25

4/8 268

Podużać -żał -ża st. nij. dok. prow. ~~podołać~~, ~~dać~~ ~~radę~~ ~~okom~~ wyzdrowieć, powstać z choroby (¹) „Teraz chać pójdź z torbami! już ja nie podużam" ZJ. Kraw. 35. 41.

(¹) Podole A. Krem. Rozpr. Tow. nauk. 41. 225. || „przemagać kogo w boju, zwłaszcza zręcznym, w borykaniu się, lub w każdym innym razie, gdzie siła cielesna stanowi" Podole A. Krem. ib. Galic. Drohob. w 1 ruin znacz. F. Łazyl. Mater. do prow.

269
49

Podwarjować -ał -rjuje st. ndk. niejako zwarjować, pod pewnym względem stracić rozum „Traci głowę dla niej do tego stopnia, że chodzi jak podwarjowany" J. T. Krasz. 71. 120.

Podwikarz -a. m. rze -y mn. człowiek tylko z podwikami t.j. kobietami mający do czynienia, niewieściuch „Nie damy się tym gładyszom, tym tuszorybochenkom, tym podwikarzom w kaszy zjeść” H. Sienk. Ogn. i mie. 3. 262.

271

51

<u>Podwitek</u> -tka m. -<u>tki</u> -ów mn. Daw. rodzaj czepka „Pamiętam ją wysoką, chudą, w białym na codzień podwitku, a w święto w wysokim kornecie o jaskrawych wstęgach" W. Goczał. Wspomn. I. 18.

<u>Podwórko</u> -a -n. podwórek, małe podwórze, dziedziniczyk (1) ~~„Żeby tylko pan z podwórka wyjechał, zaraz krawczyk do pani przyjechał" O. Kol. Lud 1 Pieśni 85~~ / w przysłowiu „przyjdziesz ty jeszcze na moje podwórko" = będziesz potrzebował mojej łaski, przyjdzie koza do woza.

<u>Podwóreczko</u> -a. n. zdrb. małe podwórko „Pan objechał wokoło podwóreczko, i zapukał w pani okieneczko" O. Kol. Lud 1 Pieśni 85

(1) „I zajechał pan w swoje podwórko, i zapukał pan w swoje okienko" Gostyńskie ib. 89

„Wjeżdża braciszek w podwóreczko, w tem zapłakało dzieciąteczko" ib. 208 Kieleckie. Toż 211 Lubelskie.

273
53

<u>Podworotnik</u> - a. m. <u>ki</u> - ów lm. prow. rus. pies podworzowy „Noc była, wszystko spało, tylko czujny kogut piał na poddaszu i podworotnik burczał na przyzbie w kłębek zwinięty." J. I. Krasz. 17. 81.

Podwyżka -i. ż. żki - żek mn. podwyższenie co do ilości, powiększenie „Projektowaną jest podwyżka cła na cynę, ołów, rtęć i cynk." Now. 1882. 109. 1. „Oczekują spodziewanej w bliskiej przyszłości podwyżki cła niemieckiego na zboże" Wiek 1887. 263. 2 „Wiadomość o projektowanem ogromnem podwyższeniu cła od zboża ruskiego przez Prusy, na ziemianach tutejszych przygnębiające sprawiła wrażenie. Skutki projektowanej podwyżki już dziś dają się uczuwać" ib. 263. 3.

<u>Podziałać</u> sł. cz. dok. 3 — na kogo, wpłynąć swojem działaniem, przykładem „Nie pochlebiam sobie, abym wpływem moim prędko mógł podziałać — zbyt już powiązała temi ludźmi i ich pojęciami" J.I. Kras. 2. 33. 176. „Wdzięk niewieści i świętość w obejściu, podziałały nań bezwiednie" J.I. Kras. Wiek 1878. 20. ‖ oddziałać, sprawić skutek, wpłynąć biernie „Istotnie prawdopodobnem było, że to upadek z konia podziałał na mnie w ten sposób" H. Sienk. G. pol. 1876. 18.

Podziemnica - y. ż. ce - mnic mn. podziemie, loch podziemny 3 przen. „I tak stąpasz ofiar polem, nigdy w kłamstwa podziemnice, ciemnie i tajnice nie zstępujesz..." Z. Kras. 2. 295.

277
54

Podziemny-a-e z fig. skryty, tajemny, kryjący się, obawiający się jawności, działający skrycie. „Żal mu było w tej chwili dwór opuszczać; trapiło go to, iż cichą swą robotę podziemną na czas porzucić będzie musiał" JI. Kras. Dr. Zmarłu. 2. 132. „Pisał zamknięty i cierpnył się powodzeniem podziemnej roboty swojej" ib. 3. 145.

~~278~~
55

Podziergać st. cz. dkn. powiązać, podzierzgnąć
„By chciałem podziergać w motuzki."
W. Pol 7. 207.

279
56

Podzięk-u. m. *ki*-ów mn. podziękowanie, podzięka „Dostawał mu się w podzięku niejeden uśmiech rozkoszny" J. Zachar. Bies. lit. 5. 4.

280
57

Podzwaniać -ał -a st. cz. ndkn. dzwonić kiedy niekiedy // Koń głucho podzwaniał wędzidłem za każdem kiwnięciem głowy ° M. Czaj. Wersyl. 1. 5. (.) lub wydawać dźwięk podobny do dzwonienia.

281
58

Podźwięk – u. m. ki – ów poet. zam. dźwięk „W promykłów niczar księżycowych drgamiu ja ciebie widzę; a gdy mi na ręku lutnia zadźwięczy, twój głos w jej podźwięku."
M. Pawlik. Pam. Pieśn. 19

Podzwonne -ego. n. bez l. mn. opłata za dzwonienie w kościele umarłemu „Na podzwonne wiozę, naszej pani się zmarło" J. I. Wars. Tyg. powsz. 1882. 66. „Trzeba będzie i dziadowi za podzwonne dać bodaj to głupie parę szóstek" M. Bał. pams. dziady 108

283
59

<u>Podżartowywać</u> ndk. cz. ndkn. czstl. żartować z nieckcenia, żartobliwie rzecz traktować. „Synkie, gdy go nogi zabolą i wnet się uśmiecha, a podżartowywa, aby to pokryć." B. Bol. Dzien. Sev. 119. „Najpierwszy dopatrzył jakiejś śmieszności w swoim ideale i zaczynał od tego, że sobie z niego podżartowywał" Haj. G. lwow. 1887. 127.

284
60

Podżarty -a -e prow. podżary, podpalaty, podpalany, mówi się o barwie brunatnej przyczarnej, u zwierząt, szczególniej psów, właściwej ogarom. „Ogarów trzy sfory prowadzi srokatych, przeważnie podżartych" W. Pol 7.220.

285
61

<u>Podżerować</u> st. cz. dkn. prow. np. „Przeczyścić strzelbę, podżerować zamek, przykręcić skałkę" T. T. Żeń. 2. 3. podsypać prochu na panewkę?

286
62

Poema-atu n. ata-ów um. Poemat-u m. ty-ów um.
utwór poetyczny większych rozmiarów
„Poema które dziś ogłaszamy, zawiera
kilka drobnych rysów tego ogromnego
obrazu" Ad. Mick. 2. 263. || przy. fig.
rzecz wymarzona, nie dająca się urze-
czywistnić, niepraktyczna, mrzonka
„Ileż to stworzono bańkowych nadziei,
aby nie umrzeć z rozpaczy? ile wy-
myślono poematów politycznych?" B.
Bol. Tul. 1. 205.

<u>Poeta</u> - y. m. - <u>poeci</u> - etów mn. - § posp. (iron.) marzyciel, człowiek niepraktyczny, bujający po obłokach. „Przydomek poety przylepiany przez nas pogardliwie do każdego niemal czynnie uczciwego i szlachetnego człowieka... Gdy kto zysków pieniężnych nie uważa być istności swej zadaniem, - wołamy: to poeta. Gdy kto rachubę rozumu poddaje popędowi szlachetnego serca, - poeta" Ap. N. Korz. Czater. V.

288
64

Poetyczka - i. ż. żartobl. poetka, improwizatorka „A jaka poetyczka! aż ją słuchać miło" Al. Fred. 1. 18 „Szydząc z jej talentu, nazywano ją nie poetką, lecz poetyczką, a jej męża mężem dla rymu, albo umnożenia tabliczką, co także z poetyczką rymowało" Wł. Sab. Kwiat Sum. 103.

989
65

Poetyzować cz. kont. sądzić coś poetycznie, idealizować, oblekać w formę lub ducha poezji, popol. niepraktycznie, w sposób przesadzony – „Wyspowiadała jej młodość swoją, trochę ją poetyzując, kwarzą" J.J. Kwarz. 72.106. „On ją upoetyzował w wyobraźni swojej, opierając jej poetyczność na przypuszczeniu" T.T. Jeż Wrzec. 65.

§ – się. zaim. „Człowiek staje się tkliwszym na wrażenia wiośniane. Mimowolnie codzienne życia poetyzują się" J. Dzierzk. 5.7.

290
66

Poezyjka -i -ż. jki -jek nm. posp. drobny utwór poetyczny, wierszyk „Nie jest poezyjka naszej Justysi, którą pod wzruszającem wrażeniem oświeciła się dla pana napisać" Ae. Wi. 5. 103.

Poezyjny -a -e ~~bi~~. mający charakter poezji, właściwy poezji „O poezyjnych naszych piastuni, a których swoim promieniem nie stworzy duchowe słońce wyższego natchnienia, trud wasz bezpłodny i bezpłodne pienia." S. Goszcz. 1. 155.

291

67

__Pogadanka__ -i. ż. pogawędka, poufna rozmowa „Częste z nimi pogadanki całkiem jego usposobienie zmieniły" Z. Kaczk. 5. 4. „Stary wesoło wypił miodu czarę, rozgrzany do śmiechu, pogadanki wiedzie, i opowiada przypowieści stare" W. Syrok. 4. 10 „Czasami tylko przy pogadance na odpuście, wygadał się od niechcenia" A. Wilcz. Fot. społ. 1. 113. „Odtąd często z nim bławatkiem pogadankę wiodłem" Tyg. Il. 2. 5. 303. „Poszedł do Moszka, gdzie się schodzili gospodarze na pogadankę" G. Nar. 1882. 284. 2.

__Pogadankowy__ -a -e. od pogadanki „Sama pana do tej przechadzki wezwałam, nie po to aby grać w tę ciuciubabkę pogadankową, ale aby się szczerze rozmówić." J. Dzierz. 5. 48.

Poganiacz – a. m. ten ~~[illegible]~~ co bydło, konie pogania np. gdy parobek orze a ktoś inny trzyma lejce od koni lub prowadzi woły. W Galicyi a mianowicie w Sanockiem mówią: Pogonicz – z ruska ob. Hajdaj

293
69

Poganiś -sia. m. sie -siów mn. lud. pof. żartobl. zam. poganin, w znacz. bezbożnika, hultaja, zbereźnika „Oj Jasiu mój Jasiu mały poganisiu, wziąłeś mi wianeczek nie czekałeś czasu" O. Kol. 1. 435.

204
70

Pogawędka - i. ż. pogadanka, poufna rozmowa, gawęda,
„A nam po co prezesa, jest nas zaledwie czterech, będzie to więc tylko pogawędka, maleńka pogawędka" M. Bał. prac. prow. a. 3 s. 4.
„Zastał tam zebraną całą rodzinę tudzież Franciszkę. Po krótkiej pogawędce, wezwała Gitla Franciszkę za sobą do piwnicy." G. nar. 1882. 283. 3. (1)

Pogawędać, Pogawędzić cz. dk. poufnie porozmawiać „Daj nam jaki kąt spokojny gdziebyśmy swobodnie pogawędać mogli z tym oto jegomościem" J. I. Krasz. 64. 35. „Cześnikowej, pogawędźmy chwilkę o prywatności" J. Ochor. Niwa 7. 1.

(1) „Młodzi mieli dosyć wolnego czasu do pogawędki" M. Bał. pań. dziady 214

Pogawronić się -ił -i st. zaim. dkn. pogapić się, popatrzeć czas jakiś gawroniąc się. „Będzie miał czas swobodny pogawronić (się) na stolicę, bo nie prędko takie miasto obaczy" Spuść. 83.

226
72

Pogonić -ił -i. st. cz. dkn. ʒ pobiedź, popędzić, pognać „Dopadł konia i cwałem pogonił" A. kr. Tr. Dz. 11·130.

297
73

Pogonka -i. ż. nki -nek lm. myśl. gonienie zwierza psami na oko „Bije się na upatrzonego tylko rogacze, bez psów i pogonki" Łow. Pol. 7. 247 „Polowanie na małego zwierza z ogarami lub pogonką ciągnie się do św. Agnieszki" ib. 242.

czy nie nagonka?

298
74

Pogospodarzyć sł. cz. dkn. przez pewien czas zabawić się gospodarowaniem „I gdzie przybył, poradził i pogospodarzył, bo tutaj stracił febrę, a tam ściągnął wino." W. Pol 7. 65.

229
75

Pogotowie - a. n. bez l. mn. - stan gotowości na wszelki wypadek „Pogotowie ogniowe na stacyach kolei żelaznych znacznie wzmocnione zostanie, dzięki rozporządzeniu zarządu tychże kolei..." Wiek 1887. 166. 3.

300

76

__Pogroza__-y ż. __Pogróżba__-y ż. pogrożenie, pogróżka, groźba „Pogroza nic złego" W. Pol. 3. 30. „Te pogróżby dla nas obywateli były okropne, czyniąc z nas niewinnych ludzi tak wielkie urągame" J. Kilin. Pam. 27.

<u>Pogrzać się</u> st. zaim. dkn. ogrzać się przez jakiś czas „Pogrzej się i spocznij sobie" Ad. Mick. 1. 67.

302

77

Podrzebnie przysł. Podrzebowo, od podrzebu, jak na podrzebie, nakształt podrzebu. „I odtąd idziesz podrzebowym Ludem z twoim podrzebnie idącym Narodem!” Z. Kras. 2. 392. „Podrzebnie stąpali za nim spiskowi — on już im wydawał się duchem” ib. 1. 328.

303
78

Pogwar-u. m. ry-ów mn. ~~Pog~~ pleon. lekki gwar „I wtedy pogwar dziwny, pomieszany, jak głosy z nieba i ze ziemi razem twożliwie jękły:" Jul. Stark. Czar. Sta. 29

Pogwarka-i ż. rki-rek mn. gwarzenie, gawędka „Postawiła garki siadła do pogwarki" O. Kol. 6. 105.

Pogwarzyć nt. cz. dkn. pogawędzić, pogadać, porozmawiać „Do nich miodu dzban wychylę, i pogwarzę słodko, mile, z ludźmi dawnych lat." Wł. Syrok. Zam. Ament. 6. pogwarzać ndkn. fig. „I Wisła pogwarza, jak w pełnię księżyca" skąd przypł.?

304

79

Pohańbiciel-ā. m.-le-i mn. ten, który kogo pohańbia, targa się na czyjąś cześć. „Rozumiałem że się już skończyło na tem, alić on jeszcze więcej sprowadził do mnie takich pohańbicieli, aby nademną przewodzili" J. Kitin. Cam. 79.

305

80

<u>Pohany</u>-a-e, prow. rus. szkaradny, obrzydliwy, piekielny. Podole A. Kram. Rozr. Townauk. 41. 225 Tor. Galic. Drohobycz. Pany-lat. Mater. do prow. 1. 73. „Alez to tęgie dwie mile a droga pohana" J. T. Kraszewski 1. 17.

Pohrebczyk - a. m. ki - ów. mn. prow. rus. kuferczek, skrzyneczka „Ja tu jeszcze dla ciebie mały przysposobiłem pohrebczyk; postawisz go w bryczce w nogach, nie wiele ci zawadzi" J. I. Krasz. 73. 101.

Pohulanka - i. ż. -nki - uek. un. hulanka, hulatyka, spędzenie czasu na hulaniu „Panie wysunęły się, zostali tylko mężczyźni i z tańczącego wieczoru zrobiła się wesoła pohulanka" J.I. Krasz. 18.43.

308

82

Poidło - a. n. dła - deł mn. prow. Gali-rus poiło, koryto do wody dla koni lub bydła

„Gdzie indziej dla zwierząt istnieją poidła przy studniach publicznych."

G. nar. 1882. 172. 3. 2.

Poinformować -ał -muje st. cz. dk. -kogo, udzielić komu informacyj, wskazówek, nauczyć, powiadomić „Poinformował mnie o każdym najdokładniej." Ac. Wi. 1. 118.

310

83

Poimka -i. ż. -mki -mek un. -prow. ross. schwycenie kontrabandy, konfiskata. Podole A. Tiwem. Rocz. Tow. nauk. 41. 257. „Asesor, aż w głąb lasu wciągnąwszy ślad za poimką się wybrał" JJ. Kraszewski 32. 100. „Tang nie uszedł żydom na sucho, bronigc się od poimki musieli zapłacić pięćdziesiąt rubli" ib. 101.

<u>Pojezdne</u>-ego n. bez l. mn. wypł. sygnał na trąbce ~~po skończeniu polowania~~, [przed lub po polowaniu] na odjazd „Zatrąb waść pojezdnego, bo skończone łowy!" Wł. Pol 7. 19 „Co było szaraków, co lisek w tym miocie, to leży szeregiem przy kołcu i płocie, i trąbią pojezdne — i dają psom skoki.." ib. 180. „Na odjezdnem zatrąbiono pojezdnego, a i nawet bydlę balaamskie uszy nastroszyło i całem gardłem porykiwać zaczęło. Orzą wszyscy, że to dobra wróżba" K. Brzoz. wiem. 2. 809.

Pojedynkarz -a. m. rze -y mn. biegły praktyk w kwestji pojedynków, pochopny do pojedynkowania się „Jako były oficer od huzarów był pojedynkarzem z profesji" J. Lam Tydz. 5. 474.

313
84

Pojedynka - i. ż. nki - nek lmn. strzelba o jednej lufie czyli rurze, jednorurka „Stał z długą zardzewiałą pojedynką na plecach, z której jednak nie zdarzyło mu się nigdy chybić" H. Sienk. G. pol. 1876. 20 „Układali wieczorem polowanie w niedzielę po obiedzie, bo wtedy i karbowy mógł wziąć swą pojedynkę" K. Chłęd. Sylw. 27 „Smutno wspomina, jak go przed laty prowadzał w pole, jak uczył strzelać drobne pachole z swej pojedynki" S. Grusz. Zagr. wiej. 52. § „w pojedynkę" = pojedynczo, pojedynkiem „jechać ~~..~~ koniem w pojedynkę" t.j. w jednego konia „dobry chart bierze kota ~~..~~ w pojedynkę" t.j. sam jeden goni go.

314
85

Pójść – poszedł – poszła – pójdzie st. nij. dkn. Z zam. trybu rozkaz. pójdź, odpędzając „pójdź precz", w posp. mowie używa się 3ej osoby czasu przeszłego dkn. i przyszłego: „poszedł w. poszła!" i „pójdziesz!" np. „poszedł precz!" = idź precz „Pójdziesz! a pójdziesz!" odganiając psa „Pójdziesz precz!" H. Sienk. Og. i mie. 3. 446.

315
86

Pokarać -ał -rze v. -ra? st. cz. dkn. § nawiedzić czem, dotknąć jako karą, umartwieniem, tylko mówiąc o Bogu, Opatrzności, przeznaczeniu, losie „Bóg go pokarał pijaństwem ... najlepszy człek, ale nieznośny bibuła"
B. Bol. Tut. I. 50.

316
87

Pokarłeć cz. nij. dkn. skarłeć tu i ~~odwdzie~~ owdzie albo stopniowo, karłem, karłowatym się stać. „Szarem kwieciem łąka kwitnie, pokarłały kłosy żytnie, zbladła ludziom twarz!" Wł. Syrok. Jan. Cment. 5.

Pokazać -ał -że st. cz. dk. § absolute (rozróż. pokazać się) tylko dok. w znacz. groźby — komu, nauczyć kogo rozumu, dać się komu we znaki; głów. używ. w czasie przyszłym. „Myśli, że mnie oszukał — a tymczasem ja jemu pokażę." A. Wilcz. Tyg. pow. 1882-195

Pokaźność -ci ż. bez l. mn. pozór okazały, dobra mina, powierzchowność obiecująca. „Nie ustępowały te poczty wojenne pokaźnością Czechom, ani urodą, ani wejrzeniem" J. I. Krasz. Lubo. 2. 80.

Pokaźny-a-e żnie dobrze wyglądający, dobrą minę mający, okazały na oko. „Pomimo lat pięćdziesięciu, był jeszcze wcale pokaźnym mężczyzną, zdrów, barczysty, silny na oko" J.I. Krasz. 72.175 „Jedną z najpokaźniejszych izb kniaź kazał zostawić pustą" Id. Lub. 2.72. „W spódniczce wiejskiej fabryki, z głową białą chustką zawiniętą, nie była wcale pokaźną garderobianą" Id. 76.25. „Bo borsuk spasiony, pokaźny zwierz wcale" W. Pol 7. 218. „Ustawiali się na tyle, w środek biorąc konie juczne i niepokaźną czeladź" J.I. Krasz. Lub. 1.159 „Wprawdzie był bogaty, ale zresztą niepokaźny i pospolity hulaka" Id. 72.186 „Pomimo niepokaźnej powierzchowności, dzielny to był żołnierz" Bodz. Opow. hist. 224. „Wyszedł z kałamarzki przebrać się trochę, żeby pokaźniej jakoś wjechać do stolicy" J.I. Krasz. Wsp. Pol. Woł. i Lit. 91

„Widać było orszak cały, dosyć pokaźny, konnych i zbrojnych ludzi" J.I. Kraszewski. Lubo. 1.12. „Brama była dosyć warowną wprawdzie, lecz nie wyglądała pokaźnie; na mur czasu jeszcze nie stało" Id. Dr. Kwartw. 2. 87. „W podwórcu nędzne szopy z chrustu, w pośrodku trochę pokaźniejszy dworek z przedsieniem na słupkach" ib. 145. „Był to mąż wzrostem potężny a nos miał pokaźny nad podziw" Z. Kaczk. 5. 122. „Rafałowa na pierwsze wejrzenie nie bardzo była pokaźna. Wysoka, chuda, w wyplatanej chuście na głowie nie mogła się bardzo komu podobać, ale przyjrzawszy się bliżej, osobliwie w niedzielę, kiedy ogarnęła się trochę – to była podobna do ludzi." Kl. Junosza 1887. 216. „Jak się bywało ubrał odświętnie, to choć go na hrabiowskie salony puszczaj, taki był miniasty i pokaźny." Id. ib. 217. „Koń krwi orientalnej, był nie wielki, niepokaźny, ale dzielny" A. kw. tr. Dz. 11. 1.

Pokierować st. cz. dkn. nadać kierunek, skierować „Baron dziwnie pokierował rozmowę, unosząc się z uwielbieniem nad Emiliją." B. Bol. Pam. Pan. 48. § — się st. zaim. dojść do pewnego stanowiska o własnych siłach „Zważaj żebyś o swojej sile umiał się pokierować na świecie" J. I. Kras. 71. 135. „Jak dalece broń ta pozostawia możność dokładnego celowania, świadczy ten fakt, że wynalazca zdołał z odległości 600 kroków, tak swemi strzałami pokierować, iż na tarczy, do której strzelał, ślady kul uformowały litery jego nazwiska" Wiek 1888. 129. 3.

Poklask -u. m. klaśnięcie rękoma, oklask, brawo. fig. Pochwała, powszechne uznanie. „Cichym uśmiechem dał poklask tej rzuce" Ad. Mick. 1. 257. „~~Ukazawszy się to pismo wywołało naprzód zadziwienie, a następnie poklask między młodem gronem literatów" K. Wł. Woj. o Haliczaninie~~. „Rozchwytano pierwsze egzemplarze, jakie się pojawiły, a przejrzane wywołały naprzód zadziwienie, a następnie poklask między młodem gronem literatów" K. Wł. Woj. Ogn. dom. 1874. 2. „Mowa ta znalazła nawet poklask wśród wyborców liberalnych" G. lw. 1888. 137. 1.

322
89

Pokładanka - i. ż. nki - nek lm. posp. pokładanie, rozciąganie na ziemi lub ławie dla zaaplikowania kary cielesnej „Jagusi dali dwadzieścia rózeg na pokładankę" Wal. Przyp. G. lwow. 1885. 16. 1.

Pokłopocić się -ił -i st. zaim. dkn. u Ld. pokłopotać się, poróżnić się, pokłócić się „Raz pokłopocił się sąsiad z sąsiadem, a jeden z nich był planetnikiem." wieś Zawada pow. nowo-sądecki Karol Mátyás G. lw. 88. 145. 1

324

90

Poknajać -ał -aję st. nij. dkn. w jęz. złodziej. pójść od ndkn. knajać, iść K. Estr. Rozm. 9. lwow. 1859. 100 „Jak artykuły podkirzemy poknajemy zaraz" O. Kol. 1. 283 „A ja wszędę na tysego poknaję za wami" ib. cf. odknajać.

325

91

Pokój - u. m. -je - i v. jów mn. zw. l. mn. „pokoje" tak lud posp. nazywa dom mieszkalny pański, dwór, dworek, np. „nasz pan postawił nowe pokoje," zam. nowy dwór. „I zajechał przed pokoje wyńdzi do mnie serce moje" O. Kol. 1. 177

Pokomorne -ego n. bez l. mn. odnajęcie części mieszkania, przyjęcie na wspólne mieszkanie „Mieszkała w pokomornem, u niewiele bogatszej od siebie wdowy." JJ. Wraż. 35.60. „W pół z litości, w pół z potrzeby, aby miała komu dom pod strażą oddać, przyjęła Michałowę w pokomorne" ib. 61. „Winien za pokomorne, chcą go wygnać z domu" JJ Niemc. 2.237.

93 327

Pokonny-a-e, konny, na koniach „kazał wystąpić oficerom w szereg do pokonnych obrotów" A. hr. Fr. Dz. II. 151.

328
94

<u>Pokopać</u> -<u>ał</u> -<u>pie</u> st. wj. dkn. prow. posp. pobiedz żwawo, kopnąć się, pochytać: „Wilki rozdzielają się, mniejszy pochytał górę, a drugi ogromny kotlincha jarem pokopał" Spust. 72.

<u>Pokorniutki</u>-a-ie bardzo pokorny, pokorniuchny „Jejmość zastałem haniebnie cichą i pokorniutką" Z. Kaczk. 3. 68.
<u>Pokorniusieńki</u>-a-ie „Pojawił się z bardzo pokorniusieńką miną" A. Wilcz. Woły rob. 72.

<u>Pokraka</u> – i. ż. prow. Kuj. głównie w l. mn. – „pokraki", niestworzone rzeczy, plotki, bez sensu, dziwne postępowanie z kimś „poczwary i pokraki ze mną wyprawiają." Bl.

97 331

Pokraśnieć bier. dkn. zaczerwienić się na twarzy, dostać rumieńców, zarumienić się. „Jakby się domyślał czegoś, pokraśniał i zadrżał" J. I. Krasz. Lub. 1. 44. „Zapytana, pokraśniała spuszczając oczy" ib. 175.

332

98

Pokrewny -a -e z lic. mający rozległe pokrewieństwo„ Przed wiekami, bywał to ród liczny, a i bardzo pokrewny i bardzo dziedziczny" W. Pol 7. 9. — z przen. tenże sam sposób myślenia, te same wyobrażenia podobny w znacz. moralnem mający„ Skąd tę niewypowiedzianą rozkosz wyższego umysłu, jaką daje obcowanie pokrewnych sobie pod każdym względem natur, które do siebie przystają zupełnie i rozumieją się całkowicie" M. Gawal. Bluvor 23. 203.

334
99

Pokryć st. cz. dkn. Pokrywać ndkn. z hipp. „pokrywać klacz" = puszczać ją do ogiera, stanowić, przypuszczać do niej ogiera „Pojedyńczo wiele znajduje się klaczy, których właściciele chętnie płaciliby za pokrycie dobrym ogierem, ceny znacznie wyższe od przyjętych opłat" Ad. Bies. Uw. o kon. 94.

Pokrytka -i, ż., -ki, lm. prow. lud. dziewczyna mająca dziecko bez męża. „Wykazał się nie mógł nie tylko dziadem i pradziadem, ale ojcem nawet. Miał matkę pokrytkę." T. T. Jeż Echo muz. 2. 277. cf. zawitka.

Pokrzywa -y ż. Pokrzywka -i ż. zdrob. || Tak Wilkoński nazwał niektóre swoje Ramotki, jakoby kolące, gryzące, parzące. „Gdybym był wzorowym powieściopisarzem a nie pisarzynką Ramot i Pokrzyw..." An. Wi. 5. 196. „Gdy odeszła, jam za świeżej pamięci zeskicował pokrzywkę, daj Boże, aby na pożytek starających się o zagraniczne guwernantki" ib. 58. „Kubuś się przeciera. Pokrzywka" (tytuł jednej z ramotek) ib. 181.

Pokucie -a. n. cia -ów nm. prow. rus. pokutje, od wyrazu kut (kąt), miejsce w chacie poczestne. z Kąt w chacie za stołem, miejsce poczestne dla gościa a zastrzeżona dla duchownego z Podole A. Krem. Rocz. Tow. nauk. 41. 225 tež w Galicyi drohobyc. P. Paryl mater. do prow. 1. 74. „Miejsce, najdalsze od proga, między dwiema ławami, w samym narożnym rogu, zwane pokuciem, kwestarz ksiądz Robak zajmował; Jankiel go tam posadził" Ad. Mick. 3. 97 „Pokucie. Zaszczytne miejsce, gdzie dawniej stawiano bogów domowych, gdzie dotąd Rossjanie zawieszają obrazy. Tam wieśniak Litewski sadza gościa, którego chce uczcić" ib. 331. z Stąd też nazwa prowincyi: „Nazwa Pokucia - zarazem tej ziemi położeniem - na krańcu (w kącie) południowym dawnej Rzeczypospolitej polskiej dostatecznie usprawiedliwiona (Po-kutie, Po-kącie)" O. Kol. Pokucie 1. 3.

Pokusić st. cz. dkn. § Spokusić dkn. jdntl. ~~„Au~~ skusić" „Ani chybi, znowu kogoś spokusiło na opowiadanie nam jakiej historji" J.I. Kras. 32.70.

Pokuśliwy -a -e ponętny, kuszący, sprawiający pokuszenie, pokusny. „Ofiara była wielce pokuśliwa. Simonis więc zajął miejsce na skrzyni, a konie ruszyły dalej" J.I. Kras. Z 7 let. wsp. 1.31 „Panna Antonina pokuśliwa, jak dojrzała wisienka" Ill. Tyg. N. 2.11.67.

339
103

Pokutować -at- tuje st. cz. ndkn. § posp. chodzić po śmierci; nieos. „W tym domu (coś) pokutuje”, hałasuje w sposób nadprzyrodzony, niewytłumaczony § o rzeczach niezałatwianych, wałać się, poniewierać się, pomijanym być, nie mogąc się doczekać załatwienia „Projekt budowy nowego gmachu teatralnego, oddawna pokutujący wśród sfer naszych pieniężnych, budzi się czasami.” Wiek 1887. 226. 3.

340
107

Pola-i. ż. Polunia-i, Polusia-i. ż. zdrob. imię żeńskie Apolonja, „Bawiono się z śliczną Polą – bo tak przez skrócenie zwano Apolonję" JJ. Uwar. 2. 127 (.) ½ podobnież: Paulina (.) Polusieńka-i, „Jedna drugiej szepce która którego chce. A ta malusieńki to dla Polusieńki" O. Kol. 1. 139. w kuj. Apolonja zdrob. Polonka-i i zgrub. „Polo-Ana-y

341
105

Polaczątko -a. n. -tka -ów mn. lichy polak, nie mający godności polaka. „Polacy wymierali powoli... Polaczątka zostały" B. Bol. 3. 9.

Polakierja – ji. ż. iron. wszystko co nosi na sobie cechę ducha polskiego polskich nałogów, narowów.
„Gdy trochę podchmielił, patryjotyzm go napadł i nie opuścił do końca... płakał aż biedny. Iwiński i ja – którzy tej polakierji zresztą nie znosimy, patrzaliśmy po sobie, nie wiedząc co począć" J. I. Kras. 2. 33. 35.
„Ostoja dawniej do najczerwieńszych demokratów należał, liberalizm jego przechodził gwałtownością znane i praktykowane w Polsce, nie było spisku w którymby się nie umieszał, koła, w któreby nie siedział – aż nareszcie przyszła godzina opamiętania, skruchy i Ostoja rzekł głośno: – Mnie mi ta polakerya obrzydła! mam jej póty. To do niczego nie prowadzi. Basta..." Id. Wien. 2. 825.
„Baron powiada, że niema nieznośniejszej rzeczy nad szlagonów naszych... i tę polakerję wiejską" B. Bol. Dzien. Ser. 105.

343

Polakożerstwo – a. n. bez l. mn. usposobienie wrogie narodowości polskiej, wysilanie się na prześladowanie tejże. „Niegdyś adjutant Murawiewa-Wieszatiela nawskroś przejęty jest ideą polakożerstwa" G. nar. 1882. 249. 2.

344
106

Polana - y. ż. wy - lan um. zdrob. Polanka - i. ż. nki-
nek um. kawałek pola wśród lasu lub za-
rośli, albo też okrążony wodą, bagnem
„W końcu lipca, poczyna wychodzić niedź-
wiedź nocą na polany leśne owsem obsiane"
W. Pol 7. 276 „Czasem z tataraku zrywały
się dzikie kaczki; cyranki wyprowadzały
swoje młode na polanki wodne" H. Sienk.
G. pol. 1876. 20.

345
107

Polański -a -ie od Polan, dawnej nazwy Słowian zamieszkujących późniejszą Polskę, poet. zam. polski. „Ludu! Polański ludu! uczestnikiem-eś cudu" JB. Zales. 4. 3. „Puszcze okrywały całe obszary ziem polańskich" JI. Krasz. Br. Zmartw. 1. 164.

346
108

Pole przyim. prow. bud. zam. kole, koło, obok, podle (może być tak samo skutkiem zamiany k na p. zam. kole, jak przez opuszczenie d zam. podle) „Zalecałem się rok pole roku, odmówiła mi sąsiada z boku" O. Kol. 2. 11 „Pościelże mi to tu łoże w nowej komorze i układź się też pole mnie" ib. 16.

Pole-a. n. subst. § prow. krak. „na polu" = zewnątrz mieszkania, na dworze, na ulicy np. „Jak tam na polu? - Zimno" t.j. na dworze, na powietrzu na ulicy, na świecie.

347

Polemika - i. ż. ki - mik mn. grec. wszelki spór piśmienny literacki, naukowy, w kwestjach religijnych ~~i t. p.~~ a nawet w zwykłych podrzędnych „O ten szagan toczyła się zacięta polemika w kilku Dziennikach" Mick. 1871. 1. § posp. wszelki spór wszczęty z sprzecznego zapatrywania się na jakąś kwestję „Nie cierpię polemiki ze starymi, z którymi pewne względy nie dozwalają być zupełnie szczerym, ani z kobietami, które oszczędzać należy." J. I. Kraszew. 2. 33. 84.

348

109

Polemizować st. cz. ndkn. prowadzić polemikę.

„Spółka połączonej pracy kobiet za wiele polemizuje o swoich przymiotach, a za mało dostarcza pracy kobietom pragnącym godziwego zarobku" Kur. Świąt. 1872. 58; toczyć spór o co „Natrąciłem o moich upodobaniach i gustach… Nie sprzeciwiała mi się bardzo, nie polemizowała, dopytywała raczej" JI. Krasz. 2. 33. 175

349
110

Poletek - tka. m. tki - ów mn. prow. pólko, na jakie bywa podzielony większy łan, parcela, zmiana na którą przypada pewno zboże w płodozmianie, ogólnie: pole stanowiące samo w sobie oddzielną całość pod względem gospodarskim. „Wszystkie te poletki tak rozłożone były że dwór okrążały" Pl. Kraw. 73. 99. „Półkopki rzędami stoją po poletkach i łanach" W. Pol 7. 281.

350

111

Poliandrja – ż. z. grec. polys, wiele i aner gen. andros, człowiek, mąż, wielomęstwo, obcowanie z kilku mężami. „Widzę sam, że kokietka nawykła do polyandryi." J. I. Kraszewski 2. 33. 29.

<u>Policja</u> – ji. ż. cje – cyj lm. ǂ bez l. mn. metón. policjanci, urzędnicy lub ajenci policyjni „Tego dnia wieczorem policja po cichu weszła do kamienicy" B. Bol. Przed burzą 89 „Policja gorliwie latała za spiskującą młodzieżą" ib. 109. „Podobne gonitwy, bitwy i harce na batogi i noże są na Kaukazie tak powszechne, że nie tylko pospólstwo, ale i policya z obojętnością na nie patrzy" J. Gord. Kauk. 193. „Uchodziły czas jakiś bezkarnie te i tym podobne awanturki, nareszcie zwróciły baczność policyi" ib. 202.

352
112

Policjant - a. m. nci - ntów mn. urzędnik, a więcej sługa, pachołek, dozorca policyjny. W Krakowie: Policyan - a. m. ny - ów. We Lwowie: Policaj - a. m. je - jów. mn. „Nie miał go puścić tak długo, aż posiniał. Kobieta pobiegła po „policają". " Z Izby sądowej; zezn. świadka Dz. pol. 1885. 242. 2.

Policeman - a. m. wymaw. polismen, angielski policjant „Jedną z najważniejszych zalet policemana londyńskiego jest znajomość wszystkich przestępców. Każdy policeman na pamięć zna z fotografii te nieprzeliczone ich postacie, snujące się po ulicach Londynu" Wiek 1887. 226. 2.

353

115

z niem.

Policmajster-tra m. strzy-stróż nm. w prowincjach rossyjskich, naczelnik policji w większych miastach; w stolicach (jak w Warszawie) nazywa się „Oberpolicmajstrem" którego pomocnikiem jest Policmajster. „Policmajster powinności służby swej rozumiał" Ad. Mick. 3. 54. „Niechajże nas rozsądzi teraz Policmajster!" ib.

354
114

Polip-a. m. pl. -y -ów um. z grec. πολύς, wiele i πούς noga, wielonóg, pław morski z ciałem także się rozszerzającem lub kurczącem, z mackami, ssawkami czyli ramionami posiadającemi ten przymiot w wyższym jeszcze stopniu, którymi chwyta się przedmiotów; fig. synonim pasorzyta żywiącego się obcemi sokami. „Miasto przerastając w olbrzyma, staje się polipem i ssie tylko coraz więcej soków żywotnych, w zamian nic nie dając posilnego" J. I. Krasz. 72. 86.

355
115

Polisa - y. ż. sy - lis um. z grec. dokument wydawany przez towarzystwa asekuracyjne temu, kto ubezpieczył swoją własność „Dowód ubezpieczenia polisą zwany" Echo 1877. 12.1.

356

Politeista -y. m. -ści -stów mn. zwolennik politeizmu, oddający cześć wielu bogom. fig. żart. „Jestem wielbiciel wszystkich piękności, a ja tych politeistów nie lubię" J. I. Kraszewski. Szkl. Wat. 2. 128.

357
116

Politura -y. ż. ry-tur mn. ş w znacz. moral. ogłada, polor towarzyski „Ja, zwyczajnie człowiek z lasu, bez politury, z gruba ociosany, nie przebieram w słowach" St. Grudz. Echo 1878. 246.

Politurować -ał -ruje st. cz. ndkn. dawać politurę, na drzewie, metalu i t.p. wygładzać do glansu „Myślicz, że gdybym chciał nie miałbym i ja politurowanego stołka?" J. I. Krasz. 71. 13. „W pokojach sprzęt nie politurowany" ib. 63. Opolitorować dkn. ob.

Politycznie przsł. posp. przyzwoicie, grzecznie, w sposób polityczny „Żeby jaśnie pan dał mi jakę kartkę, do państwa, byłoby polityczniej... gdzież tam człowiekowi prostemu tak się wypytywać" A. Wilcz. Woły rob. 89.

Polityczny-a-e š|w posp. mowie, grzeczny, gładki, elegancko się wyrażający „Niby gniewała się bardzo, mówiła mu że z niego niepolityczny człowiek... mówi pannom takie ordynarne dusery" M. Bał. Pans. dziady 110.

359
117

Politykowicz – a. m. cze-ów mn. człowiek mający manię zagłębiania się w politykę „korespondent doświadczył nieprzychylności ze strony bułgarskich polityków i politykowiczów" Wiek 1885. 240.1.

Polka - i. ż. lki - lek mn. kobieta z Polski; w Polsce urodzona „O matko Polko! źle się twój syn bawi..." Ad. Mick. 1. 159. „O Polko moja! bądź błogosławiona, żeś wśród boleści przyjęta do łona, i odtąd idziesz pogrzebowym chodem z twoim pogrzebanie idącym Narodem!" Z. Kras. 2. 392. § — i zdrb. Poleczka - i ż. czki - czek mn. taniec salonowy, w takcie 2/4, podobny do galopady, lecz wolniejszy, wprowadzony około 1840 „Polka-mazurka," taniec z poprzedniego powstały w takcie 3/4 „Jeszcze tyle mam do roboty... Polkę-mazurkę przejrzeć z kapelmistrzem, bo powiada, że tak napisana, iż jej wygrać nie potrafią" M. Bał. Kłopoty 12. 215. § — i zdrb.

Polunia - i. ż.

Polusia - i. ż. zdrb. imię kobiece Apolonja i Paulina.

361

119

Polkować st. cz. ndkn. tańczyć polkę „A jak doskonale polkował ze mną!" Ap. N. Korzen. Akt pierw. 14.

362
120

Polonia – ji. ż. łac. zbiorowo, polacy na obczyźnie, towarzystwo, kółko polskie gdziekolwiek za granicami Polski. „Sprawozdanie kończy się prośbą do rodaków, aby pamiętali o bibliotece w Jassach – a do członków Biblioteki, więc do polonii w Rumunii, zaklęcie, aby mieli dobro instytucji na oku" Bies. lit. 9. 131. „W lot pomkną ku ojczyźnie, ku rodzicom i przyjaciołom szczęśliwszym myśli tęsknoty tej biednej Polonii, co nie znajdzie w ten dzień nikogo, z kimby podzielić się jajem – wieczności i żywota symbolem. W ten dzień archanioł życia liczy Polonię – i odnajdzie ją w głębi niejednego nawet serca, co się dla strachu lub mamony obcym bogom zaprzedało." G. nar. 1885. 78. 1. „Więc Polaków naszych czyli jak to ją zagranicą zowią Polonii dosyć?" B. Bol. Hybr. 56. „„Bitwa Grunwaldzka" (obraz Matejki) w Paryżu. Nie potrzebuję mówić, że wiadomość ta była pożądanem hasłem dla całej polonii; wszyscy zebraliśmy się przed wielkiem, imponującem nam płótnem" Bies. lit. 9. 306.

363
121

Polonizm-u. m. zmy-ów mn. właściwość wy-
łącznie języka, ducha, obyczaju polskie-
go „Mój pierwszy nauczyciel, na nieszczę-
ście, était entiché polonizmem, i skutkiem
tego nauczyłem się języka, którym chyba ze
szlachtą, z arendarzem i z księżmi mówić
mogę" J.I. Kraszew. 2. 33. 82.

Polonizować-ał. zuje st. cz. ndkn. prze-
rabiać na sposób polski

Polonizacyjny-a-e, mający na celu po-
lonizowanie „Fundusz ku wzmocnie-
niu niemieckiego żywiołu w prowin-
cjach zachodnio-pruskiej i poznańskiej
przeciw usiłowaniom polonizacyjnym"
Wiek 86. 33. 2.

Polskość - i. ż. bez l. mn. duch, obyczaje i cha- [sposób myślenia]
rakter polski, zbiór cech i właści-
wości znamionujących polaka „W
tej mrocznej, zamierzchłej staroświet-
czyźnie było daleko więcej polskości,
dzisiejszości niż zwykle wnosim." K.
Szajn. Jad. i Jag. 1. 35 „Po wierzchu życia
społecznego wówczas, było więcej pol-
skości jak dziś może, ale pod spodem
zniknęła gdzieś myśl polska, zamarły
uczucia polskie, zadrzemał duch
narodowy" J. Dzierzk. 8. 284. „Jeżeli pol-
skość bierze w nas górę nad ludzko-
ścią, starajmyż się zaprowadzić równo-
wagę, pomnożąc niedomiar pierwszej
do drugiej; starajmy się przez polskość
podnieść ludzkość w sobie" Kuch liter. 4.
145.

Polska - i. ż. ski. mn. § jako naród, polacy,

„Polska w Sybirze, Polska w Petersbur-
gu, w Wiedniu, w Berlinie... coraz inna
ce niepodobna do siebie. Są prawdziwe
i są samozwańcze Polski" B. Bol. Tut.
3. 3. Gdziś się pisze „w Polsce" nie w Polsz-
cze albo w Polszce.

Polszczanin -a. m. szczanie -szczan lm. stara nazwa wielkopolan, z dawniejszej jeszcze, Polan, powstała „Gospodarze pierwotnej Polski - Polanie jak ich za Leszka Białego, Polszczanie jak ich za Warneńczyka i później zwano - Wielcy Polacy.." K. Szajn. Jad. i Jag. 1. 39 „Lelewel Pomn. jęz. i uchw. 76. R. 1449 Polszczanom albo w Wielgiej Polsce będzącym panom" ib. 344.

366

<u>Polot</u>-u. m. §3 ~~fig.~~ przen. wzniesienie się myślą, wyobrażeniami, nastrój niepospolity „Gra artystów acz poprawna i twórcza ansambl dobry, nie odznaczała się wyższym polotem" Wiek 1885. 110. 3

367

122

– Spolować dkn.

Polować cz. cz. ndkn. 1) czyhać na co, szukać w tym celu aby dostać, porwać, starać się o co szukając dogodnej sposobności aby otrzymać „Spotkali tam gazeciarzy polujących na fejletony" J. I. Kras. 73. 151. (1) 2) fig. bujać, uganiać się „Kiedy więzy skuty ciało, kto się w ciele zamurował, o! temu by wypadało, by dziełem myślą polował" Edm. Wasil. 330. pochodne dkn. Spolować, upolować, zapolować, przepolować

(1) „Jakaś awanturnica, która poluje na męża" J. I. Kras. 71. 117.

368

123

Polowańko - a. n. ka - ów nm. zdrob. małe polowanie, naprędce „My tu zawsze w domu... czasem z Olesiem na polowańko" JI. Uwaz. 71. 25 „Na polowańko szlachtę sąsiadów posprasza" ib. 73. 36.

Połachać -ał -a sł. cz. dkn. prow. zniszczyć, podrzeć na łachmany. „Buty mi się zdarły, i sukmana połachana, pociapana, gacie mi opadły" O. Lub. 1. 427
§ – się sł. zaim. dkn. ob. łachać się.

372
123

<u>Połapać się</u> zaim. dkn. zorjentować się, zrozumieć sytuację, o co chodzi. „Nie mógł on się zaraz połapać, coby to miało znaczyć i jakim się to stało sposobem?" Ż. Kaczk. 5. 82. „Intryga (dramatu) poplątana zanadto; nie łatwo się połapać w pierwszej chwili" M. Gawal. Tyg. powsz. 1884. 190. „Widzieliśmy wczoraj na scenie zamiast społeczeństwa obywatelskiego, wstrętną zgraję szubrawców ostatniej kategoryi, która ton ogólny sztuki zniża tak dalece, i tak bałamuci widza i słuchacza, że z trudnością przychodzi mu się połapać na co patrzy, i co z tej fatalnej sztuki położyć na karb aktorowi, a co na rachunek autora" Wiek 1880. 160. 3.

<u>Połatać</u> st. cz. dkn. || posp. przysłówkowo: „połatawszy" = ujdzie, uszłoby (mniejsza o to), od biedy, jako tako. Domyślnie opuszczone: ujdzie, uszłoby. „Już to było nie bardzo szlachetnie; ale jednak połatawszy" JI. Kras. 64. 45. „Już to prawda służba ciężka — ale... z nią połatawszy." B. Bol. Grudzień 112.

Połowica -y. ż. — ż żart. żona „I ślubnym prawom nie kładzie granicy, kądziel w ręcin, u nóg połowicy, nie zechcesz ołowianej używać swobody" A. Fred. 2.48 „I ty Anulko, połowico Grzeli" Kurdw. W. Pol, „Wojewodzie zaufanemu w rozumie drugiej połowicy, dość było jej znaku, ażeby uprzejmie gościa powitał" T. J. Byk. Ost. sejm. 1.79. „Mógł się spodziewać porządnej od połowicy swej reprymendy" A. Wilcz. Tot. społ. 1.150.

138

<u>Połowiczność</u> – i. ż. bez l. mn. niecałkowitość, niezupełność, traktowanie czego przez połowę „Kochał i gardził całą duszą, połowiczności nie rozumiał" W. Małecz. Tyg. Il. 3.6.350. „Był dla niej dziwnie łagodny i delikatny, ale nigdy serdeczny, szczery. I w jego uśmiechu i w wesołości była połowiczność, brak swobody" Elp. Mło. i Sławy 2.167.

374

Półaksamit-u. m. ty-ów mn. aksamit pośledniejszego gatunku

Półaksamitny-a-e, z półaksamitu „Na głowie nosił czapeczkę półaksamitną" J. I. Kraszewski 2. 39. 4.

375
127

Półćwiartek, Półczwartek - tka. m. miara do zboża, właściwie pół ćwierci, ale w Kujawach i W. Polsce znaczy ćwierć to jest pół ćwiertni czyli 8. garncy „Statki w tym folwarku: ceber 1, faszek 2, półczwartek 1, ćwierć 1" Rewizya klucza Dolskiego 1664 r. Ks. Jabczyń. Rys hist. m. Dolska 189

Półdowód – u. m. dy – ów, dowód nie zupełnie przekonywający, niedostateczny. „Jedynym półdowodem starszego wieku była tabakierka, do której zaglądała bezustanku" J Dzierzk. 5. 36.

Półdrabek -bka m. -bki -ów m. każda z drabinek na wozie drabiniastym, lekka na wózku mniejszym używanym zam. bryczki „Woził go na bryczce swojej, pozwalając mu łaskawie siedzieć bokiem na półdrabku” T. T. Poż. 2. 10. „Sparłem głowę na półdrabku, a nogi wyglądały z pod łokci mojego woźnicy. Spałem..” A. br. Fr. Dz. II. 114.

378
129

Półdzień – dnia m. bez l. mn. przyćmione świa-
tło dzienne „Firanki pozwieszane
do dołu, przepuszczały pół-dzień tylko."
J. I. Krasz. 35. 103.

379

130

<u>Półeczka</u> - ł. ż. zdrbn. mała półka „Z zamazaną już nieco kopertą leżał na półeczce list" Jeży Myśl. Wiek 1883.10.1.

Połeć -łcia m. § myśl. „połciem, na połeć" przysł. gdy zwierz jest bokiem t.j. wzdłuż ciała zwrócony do myśliwego „Czy zwierz wyszedł na połeć? czy na sztych? czy wgięto?" W. Pol 7. 185.

Półfraczek -czka. m. suknia męzka kusa w początkach XIX w. „Granatowy półfraczek na jeden rząd płaskiemi metalowemi guzikami zapięty. Pałasz na czarnym rzemieniu przez plecy przewieszony.. kapelusz stosowany składany, zwany Claque... Takim byłem, tak mnie malują, kiedy 1809 roku wysłano mnie ze Lwowa..." A. hr. Fr. Dzieła II. 109

382
132

Półgęska - i. ż. -ski -sek lm. żart. mówiąc o kobiecie głupiej, nierozgarniętej, to co gęś, gęska „Wtedy była rozkosznem dzieckiem, a dziś to dziecko przemieniło się w prawdziwą półgęskę" A. Wilcz. G. pol. 1877. 185.

383

133

Półkolisty-a-e, w półkole rozciągający się. „Jar rozsuwający się w dali w półkolistą równinkę" H. Sienk. Og. i miec. 3. 444.

Półkopek - pka. m. pki - ów mn. kupa zboża na polu w czasie żniwa ustawiona, zawierająca 30 snopków „ Czasu żniwa siadłszy na półkopku, pan dziedzic gawędził swobodnie z chłopkiem" J. Kras. 90. 18 „ Stada gęsi podnoszą się z krzykiem w powietrze i spadają na ściernie pomiędzy półkopki" W. Pol 7. 281. „ Półkopki stoją rzędami po poletkach i łanach" ib. „ Niechaj wam każdy kłosek spore wyda snopki, a z każdego wej snopka niech będą półkopki" J. N. Kam. Krak. i Gór. 37 „ Skoro rozpoczęły się żniwa i z pierwszego morga żyto w półkopki zebrano, on już wyrachował całe zbiory, ile będzie tego, ile tego." A. Wilcz. Wiek 1878. 284.

134 385

jest w L.?

Półkoszulek -lka. m. i mniej używ. Półkoszulcze -a. n. przód u koszuli na piersiach, gors wraz z kołnierzykiem, przypinany lub przywiązywany. „Wziął półkoszulek biały, krochmalony" Il. Krak. Wiek 1878. 7. „Półkoszulcza haftowane" An. Wil.

cf. Fermeda, Maniszka.

386

135

Półkrew - krwi. ż. bez l. mn. hipp. charakter rasowy konia z którego rodziców jedno tylko było szlachetnej czyli pełnej krwi „Dał mi swoją klacz kasztanowatą półkrwi" JI. Krasz. 2. 33. 47.

587

136

Półksiężyc -a. m. znak księżyca na nowiu, godło Mahometan, herb turecki „Z za gór, z za lasów brzmi hasło boju, półksiężyc rozwiał sztandary" St. M. Rzyt. Tyg. Il. 2. 5. 304

§ kształt podobny do półksiężyca „Zastali nieznajomego jegomości, z ogromnemi w półksiężyce bokobrodami" J. I. Kraz. 74. 75

Półkurcze – a. n. wierzchnia część zamku u strzelby, kurek. „Wtem, wśród takiego wrzasku trzasło ciche półkurcze; wilk ~~je~~ zna je po trzasku" Ad. Mick. 3.145. „Daremnie strzelbę z odwiedzionem trzymał półkurczem" T. T. Jeż 2.14.

Półkwaterek -rka m. -rki -ów mn. połowa kwaterki, czyli $\frac{1}{8}$ części kwarty. „Wypito się już kilkadziesiąt półkwaterków gorzałki" Au. Wi. 1.137.

390

137

Półmundur - u. m. wicemundur, nie od parady lub nie obowiązkowy „Oficerowie zbytkowali nietylko w przepisowych mundurach, ale i w fantazyjnych półmundurach, których sobie każdy pułk jazdy umnożył bez liku" A. kr. Fr. Dz. II. 126.

<u>Północek</u> - cka. m. posp. u ludu zam. północ, środek nocy, „Do południa wołki pasła, po południu zamęż posła, o północku wyrko trzezwy, a nadedniem chłopak wrzeszczy" O. Kol. 1. 393.

Półokrągły-a-e, mający kształt półkola „Przy ścianie stała półokrągła, safianem wybita otomana" Ż. Kaczk. 9. 99.

393
177

Półurzędówka i. ż. -wki -wek mn. gazeta półurzędowa to jest występująca w kwestjach politycznych w myśl życzeń rządu. „Półurzędówki otrzymały rozkaz zbudzenia wśród niemców nieprzyjaznych uczuć ku rosjanom i przygotowania w ogóle gruntu patrjotycznego" Wiek 1887. 259. 2.

Półurzędowiec. -wca m. -wcy -ców mn. redaktor lub współpracownik gazety będącej półurzędówką. „Dzienniki przytaczają całemi szpaltami artykuły niemieckich półurzędowców, nadając im niemal wagę aktów dyplomatycznych" Dz. pol. 1888. 17. 1. „Ile razy opinia publiczna uspakajać się zaczyna, zaraz półurzędowcy niemieccy na widnokręgu politycznym znajdują chmury, które, niby utrzymaniu pokoju zagrażają." Wiek 1888. 21. 1.

Półsen - snu m. sny - snów sen niezupełny, zdrzemanie się. „Był w tym stanie odrętwienia, pół-snu, zdrzemania moralnego, z którego chyba umysłowe zajęcie, lub burzliwa wyrwać go mogła namiętność" J. I. Kras. 1. 97. „Była to jedna z tych dusz i temperamentów spokojnych, które życie bez troski do jakiegoś pół-snu kołysze" Id. Tyg. Il. 2. 11. 146.

Półsenny - a - e w pół-śnie pogrążony, majaczący. „W migocie gwiazdek, w piorunów błyskaniu, w kwiatkach półsennych, w ponocnem dumaniu ja ciebie widzę!" M. Pawlik. Pam. Pieśn. 19

vki-ów mn.

<u>Półskówek</u>-rka m. oprawa książki, gdy tylko na grzbiecie jest skóra, a boki oklejone papierem „Niema jak stare dębowe okładki pokryte świnią skórą... jeszcze późniejsze pargaminowe jako tako, a dalej już nasze półskówki to plugawstwo" J. I. Kraszewski 71. 73.

Półskrzynek -nka m. nki -ów mn. mała skrzyneczka przyczepiona wewnątrz większej skrzynki, jaka jest pospolicie we wsiach u ludu. „Pieniądze na skrzyni bierz je do kieszeni, w półskrzynku korale i to będzie moje" O. Kol. 1. 289.

147

Półsłowo - a. u. wa - słów um.

Półsłówko - a. u. wka - wek um. słówko niejasne, dwuznaczne, każące się czegoś domyślać, powściągliwe, tajemnicze, niedopowiedziane, napomknięte. „Z półsłówek uważam, że jej przybycie strachem wszystkich napełnia" JI. Krasz. 71. 107 „Z tych niby serdecznych intryg śmiali się półsłówkami i półuśmiechami" ib. 72. 92. „Nie dał się wprowadzić w rozmowę nikomu, zbywał półsłówkami, trząsł głową, rzucał ramiony." ib. 73. 48 „Każdy się wysadzał na pokazanie z dowcipem, i temi półsłówkami, których tajemnicy wyuczyliśmy się we Francji, więcej zdawał się mówić i rozumieć, niż mówił i rozumiał w istocie" ib. 34. 5. „Na ustach jego błądziły już półsłówka dwuznaczne, które, jak jaskółki wiosnę, poprzedzają zwierzenia się wzajemne" B. Bol. Przedburzą 68 „Przeskakiwał z przedmiotu na przedmiot, urywał, nie

kończył, półsłowa rzucał niezrozumiałe."
J. I. Krasz. 73. 56.

398
150

Połyskny -a -e. połyskliwy, połyskujący „Fruwały rajskie ptaki, połyskny puch strząsając na murawę” B. Asp. Tyg. Il. 2. 6. 91.

Półśrodek - dka. m. dki - ów mn. środek nie wystarczający do dopięcia czego, połowiczny „Biada powieściopisarzowi, który zajęcie obudzać musi cudownością pomysłów, intrygą i tajemniczemi półśrodkami teatralnemi" Tł. Kwar. 72. 6.

Półsztuczek -czka m. -czki -ców mn. pół sztuki np. płótna, materji i t. p. „Znajdzie się tam półsztuczek płótna, marka farka" Ad. Mick. 3. 103.

401
142

Półświatek - tka m. bez l. mn. - nazwa sfery kobiet wolnych obyczajów i ich towarzystwa, wprowadzona przez A. Dumasa syna (Demi-monde) „Ideałów szukał w tym świecie, który nazwano półświatkiem bardzo niestosownie" B. Bol. Nad modr. Dun. 180

402
143

Pół-świtek-tka m. tki-ów. um. prow. krótka świtka, sukmanka, kaftan „Chłopskie dzieci, boso w koszulkach, w pół-świtkach, bez czapek..." JJ. Kraw. 17. 83.

403
144

Półton -u. m. ny-ów mn. w muz. ~~ton~~ dźwięk pod względem wysokości środkujący pomiędzy dwoma całemi tonami fig. żart. ton fałszywy, pisk, brzęk nieharmonijny „Ucho Zosi rozróżnia wśród tysiąca gwarów akord muszek i półton fałszywy komarów" Ad. Mick. 3. 191.

404
145

<u>Połudenek</u> -nka m. <u>-nki</u> -ów mn. - prow. rus. Podole i cała Galicja u rusinów, „podwieczorek dla ludzi i dla bydła roboczego, między 2gą a 4tą z południa. Obiad bowiem u ludu podaje się między 7mą a 8mą rano, a wieczerza po skończonej dziennej pracy" A. Krem. Rozr. Tow. nauk. 41. 226 Toż P. Paryz. Mater. do prow. 1. 74. „Ojciec w pole wyszedł do dnia, ale na połudenek miał przybyć" J.I. Kraszew. 71. 129. „Odebrał zkędeś zdaleka list o połudenku" ib. 72. 14.

<u>Połudenkować</u> cz. ndk. spożywać ~~posiłać się na~~ połudenek „Maksym w domu? - On z południa nigdy w domu nie bywa... - Chybaż na połudenek nie przychodzi? - Na połudenek!... Jemu nie do połudenkowania!.." T.T. Jeż Op. dom. 1873. 332.

<u>Półukłon</u> – u. m. <u>ny</u> – ów nu. ukłon oddany z niechcenia „Zbył ją uwrażeniem i jakim takim półukłonem" B. Bol. Swedenburg 103.

Półuśmiech - u. m. chy-ów nn. uśmiech lekki, znie- konwencjonalny, fałszywy, ironiczny chcenia, udany albo przymuszony „Wymknęła się, półuśmiechem i skinieniem głowy żegnając go" J. I. Kras. 71. 116. „Zawstydzona spuściła trochę oczy, ale półuśmiech krążył jej po ustach" Id. Liebo. 1. 176 „Na twarzach młodych panieczków błąkał się półuśmiech, mdę przez grzeczność tajoną wyrażał wzgardy" Wł. Sab. Kwiat. Sum. 57.

407

<u>Półwieczny</u>-a-e. <u>Półwiekowy</u>-a-e. mający pół stulecia, pięćdziesięcioletni, mówiąc o człowieku: mający około lat pięćdziesięciu, ten co przeżył pół wieku „Wszedł człek półwieczny, twarzy poważnej" Ad. Mick. 1. 256 „Panna nie nadto młoda, już pono pół-wieczna" ib. 3. 295.

Półwłócze -a. n. -cza -ów mn. pół-włóczek, pół włóki roli „I gdzieś daleko wziął stary chatę i gruntu półwłócze" W. Sypok. 4. 39 „Porzedł od dworu, wziął półwłócz pustoszy" ib. 53.

409

149

Półwyraz - n. m. -zu -ów lm. - wyraz dwuznaczny, którym się nie wypowiada cała myśl „kogóż zwiodą szyderskie pół-wyrazy i żarciki, co nic prócz chęci kłamstwa nieudolnej, nie dowodzą?" Tl. Wędr. 35. 76.

410
151

Pomada-y. ż. dy-mad mn. z franc. pommade, tłuszcz stały napojony ciałem wonnem, stanowiący maść pachnącą służącą do smarowania włosów; nazwa franc. pochodzi ztąd, że robiono dawniej maść tę z tłuszczu, wosku i jabłek „Dobywa flaszki perfum, słoiki pomady" Ad. Mick. 3. 126.

Pomadować cz. ż. ndkn. Upomadować, Wypomadować dkn. „Kazano mi ostrzydz brodę, wypomadować wąsy." A. Wilcz. Fot. 1. 175.

Pomadka-i. ż. dki-dek mn. pewien rodzaj cukierków miękkich, słodkich i wonnych. „Cicho,- nie przerywać, kiedy żona mówi..(wkłada mu w usta cukierek) masz pomadkę i zamknij usta" M. Gawal. Echo umysł. lekarz. 4. 174.

411
152

Pomalutku przsł. pomału, pomaluśku, zwolna, potrochu, o ile się da, o ile się potrafi (według sił i możności)

„Rozpoczęto się pracować pomalutku na chleb powszedni" J.I. Kraszewski 71. 134.

412

153

Pomana - y. ż. prow. złe, zły duch „Może ją pomana porwała i udusiła" Śledztwo sąd. w Rzeszowie 9. nov. 1882. 285. 3. cf. pomiana

413
154

Pomizernieć – ał – eje, st. wj. dkn. zmizernieć, mizernym się stać. „Obawa i nadzieja po kolei brały na tortury jej serce, że aż pomizerniała z tego" M. Bał. pam. dziady 209. „Ksiądz męczy go naukami, że mi aż pomizerniał z tego" ib. 38. „Ty musisz wiele pracować Leonie? Pomizerniałeś bardzo" Elp. Mło. i stary 2. 101. „Przez kilka tygodni pomizerniała bardzo i pobladła, zamyślała się często." ib. 128.

415
155

Pomknąć st. cz. dkn. Pomykać ndkn. zb. st. wg. pomknąć się, pobiedz, poskoczyć, wyskoczyć
„Ruszysz kota i pomkniesz z kopyta, i krzykniesz: hajż-go! Ha!" Spusc. 68
„Lecz gdy pocztu ochotników bardzo szybko wzrasta – pomknął sam król na czoło i zawołał: basta!" W. Pol 7. 24 „I także Jagusi dzianeta sprowadził; i kiedy sam pomknie z panienką na błonie, to ludzie się dziwią, bo równo z nią sadził jak gdyby był młody" ib. 224. „Pognali Sokoła, jak w lekkich podskokach pomykał od czoła, a za nim dopiero i charty i psiarnie" ib. 205.

<u>Pomoc</u> -y. ż. § stosuje się do rzeczy nieżyw. środek
bierny ułatwiający wykonanie czegoś „Zdzi-
wienie wyrażał za pomocą brwi, które z wy-
razistym podnosił akcentem" T. T. Jeż Now. (Codz.)
1878. 9. 1.

417
156

Pomologja -ji. ż. [pra] część nauki ogrod~~ow~~nictwa traktująca o drzewach owocowych.

Pomologiczny -a -e od pomologji. „Ogród pomologiczny odbiera mnóstwo zamówień na szczepy owocowe" Echo 1877. 70 „Ogród pomologiczny" = prowadzący hodowlę drzew owocowych na podstawie naukowej

Powstować st. cz. ndkn. powstą gorzić, powstą na kogo wzywać „A kiedy ciągnie ów poczet okazały, to stary rycerz powstuje i stawi... ej! będzież mięsa, gdy posuną w dzicze..." W. Pol 1 pach. ketm. 49. posp. wymyślać „Rafałowa mogła na nią powstować i wymyślać co wlazło, bo Magda od urodzenia głucha była i niema" Kl. Jun. Wiek 1887. 216.

419
158

<u>Pomusk</u> - u. m. myśl. puch na piersiach i podbrzuszu u ptactwa wodnego. „Kaczki i gęsi dzikie jak długo siedzą na jajach, nie żerują na wodach – a czynią to z przezorności, wiedzą bowiem instynktowo, że zamoczywszy „<u>pomusk</u>" t. j. puch piersi i podbrzusza, a potem usiadłszy na jajach, zaziębiłyby je..." Al. Ubysz Agr. dom. (Lwów) 4. 183.

<u>Pomysłowość</u> – i. ż. dar wrodzony ułatwiający powzięcie pomysłu, nasuwający wyobraźni pomysły i dozwalający orjentować się łatwo w ich wyborze. „Oryginalnym wyborem tematów, pełnem smaku ugrupowaniem, nowemi efektami oświetlenia złożył dowody niepospolitego talentu i pomysłowości." M. Gawal. Kurjer 1886. 316. „Trafny wydano sąd o zaletach obu utworów, oryginalnych nie tylko przez wykonanie, ale, co ważniejsza, przez samą pomysłowość artysty." ib. 323. „Pomysłowości nie brak w kraju naszym – tylko nie wszystko się szczęśliwie udaje" Now. 1882. 22. 1. Felj. „Próbował także sił swoich w dramacie historycznym – charaktery tu występujące nie zalecają się wielką pomysłowością" P. Chmiel. Zar. liter. 165. „Kronika procesów karnych o fałszerstwa napojów wyskokowych przedstawia wiele ciekawych dowodów pomysłowości panów fabrykantów" Kwiaty 1. 45. „Żydzi wybornie radzą sobie z obecnemi „strasznie represyjnemi" ustawami ~~w Rosji~~ i tak łatwo przy-

chodzi im korzystać z rozmaitych ulg i wyjątków, że nietylko mieszkają sobie ad libitum w Moskwie i w ogóle gdzie im się podoba, ale w dodatku na całym obszarze Rosji organizują systematyczny import fałszywych biletów kredytowych, fabrykowanych w Londynie przez ich współwyznawców. Tak to przedstawiają się w praktyce ograniczenia, tak wygląda „linja osiadłości", mająca nałożyć wędzidło na pomysłowość żydowską"

Wiek 88, 130. 2.

421
160

Pomysłowy-a-e, łatwy do powzięcia pomysłu, mający umysł wynalazczy „Wszystkich tych szajgę czepiał się nie na długo, bo mu brakło wytrwałości i ochoty do pracy, a że miał głowę pomysłową, więc coraz coś nowego wymyślił" M. Bał. Pańs. Dziady 12.

Ponaglać -ał -a st. cz. ndkn. przynaglać, naglić, popędzać, „Z rozkoszą to widzę, że sam siebie ponaglasz na sztuki bezdroże" W. Syrok. Gaw. 4. 118.

423
162

Ponawracać cz. dkn. nawrócić kolejno, jednego za drugim „Ponawracali na swą wiarę Lutyków i Obotrytów wielu" J.I.Krasz. Lub. 1. 142

424
163

Pończocha -y. ż. cky-czoch ... § „niebieska-pończocha" z ang. kobieta literatka „Chce znajomości z dziennikarzami, z paniami blue-stockingo jak ona" J. Wasz. 33. 90 „Napatrzysz się niebieskich pończoch, nawąchasz literatów" ib. 91 „Trochę zarywała na niebieskie pończochy, czytała wiele, mówiła o literaturze umiejętnie" B. Bol. 89.

Ponczyk -u -m. zdrob. poncz, zwykle chwaląc lub zalecając „Co myślisz? gdyby warzę dobrego ponczyku?" Ad. Mick. 3. 225 „Innych kusił likworami, innych ponczykiem" J. Kras. 2. 39. b.

Ponidzie - a. n. - kraj nad rz. Nidą „Na Ponidziu spotkasz snadno rosłego parobczaka o bujnej czuprynie i równą, jak krew z mlekiem, dziewczynę" Ad. Dyg. Przegl. Tyg. 1883. 7.

166
427

Poniter – a. m. rowie – rów lm. w grze faraona lub sztosa, ten co poniteruje. „Znałem jednego szulera co wiecznie grywał w sztosika, i u każdego stolika bywał wzorem ponitera" Kont. Gaz. War. z potrz. 37.

Poniterka – i. ż. rki – rek lm. karta służąca do poniterowania. „Wyrzekłem się już grać w karty i żadnej poniterki nie wezmę w rękę" ib. 30. „Przegrawszy złoto papierki, wyrzekł się rzemiosła swego, w gniewie podarł poniterki" ib. 37. § fig. pop. kobieta zniszczona skutkiem złego życia, sponiterowana.

Poniterować – ał – ruje st. cz. ndkn. z franc. ponter, w faraonie lub sztosie stawiać pieniądze na kartę przeciw bankierowi. § żart. pop. ważyć się na co, podsięgować, iść śmiało dokąd lub przeciwko czemu.

Sponiterować się st. zaim. dkn. pop. zniszczyć się, zmarnować się

pąsowieć

Ponsowieć - wiał - wieje cz. nij. ndkn. - Sponsowieć dkn. „ponsowym się stawać, czerwienieć". „Chmielnicki sponsowiał - za rękojeść się porwał - ale się pohamował" H. Sienk. Og. i miec. 1. 272. „Oczy mu na wierzch wyszły, twarz sponsowiała" ib. 3. 377. „Młody człowiek spąsowiał i wstrząsnął się, jak złapany na gorącym uczynku" Hej. G. Lwow. 1887. 129.

429
168

Poncz-a-u-cze-ów. hiszp. okrycie, rodzaj płaszcza

„Jegomość, w fantastycznem szpencyno-wem poncho, w słomianym kapeluszu"

Wt. Zag. Wiek 1888, 28.

430

Poobiedzie-a n. dzia-dzi nm. ~~Jednego po~~ czas poobiedni „Jednego poobiedzia, pan Zy-
gmunt znalazł się w przedpokoju pani Idalji" J.I.Krasz. Wiek 1878. 66. „Jednego poobiedzia niezastawczy szewcowy w bramie, dotarła aż do alkierza" B.Bol. Bradbury 112. „Tegoż samego poobiedzia w pokoju Chorążyny siedział pan Kasper" J.Korzen. 1.52.

431
169

Poodszukiwać st. cz. dkn. szukając powynajdować „Poodszukiwał on przez ten czas wiele starych przyjaciół" Ł. Kursk. 5. 4.

432

170

Poopinać -ał -a st. cz. dkn. opiąć ze wszystkich stron „Rękawiczki nowe, starannie poopinane, laseczka, płaszczyk" D. Bol. Nadwod. Dum. 46. „Namioty... poopinane materjami najrozmaitszych kolorów" Z. Kaczk. G. Lwów. 1887. 238.

435
171

Poopisywać -ał -uje st. cz. dk. opisać wszystkich jednego po drugim „Pobrali oni pieniądzy z góry, resztę poprzybierali czekać do roku, ale dla pewności musiał regent nowonabywców poopisywać jak wężów, bo to zawsze w takim grubym interesie ciemno" Kl. Jun. Wiek 1887. 217.

434

172

Poosobny-a-e-no. przysł. poszczególny, osobno uważany „Nie miał poosobno wziętych rysów regularnie pięknych” J. I. Krasz. 72. b.

435

173

Popadjuk -a. m. ki -ów mn. - prow. rus. syn popa „Radziwiłłów zwał popadjukami od czasu jak się dowiedział o ich pochodzeniu od Lezdejki" Tł. kraw. 31. 21.

Popowstwo -a. n. twa -stw mn. zamieszkanie popa, plebanja obrządku wschodniego.

Popadjanka -i. ż. nki -nek mn. córka popa „Na wakacjach zakochuje się na zabawie w popadjance lub ekonomównie" Dz. pol. 1888. 57. 2.

436
174

Popełnić -łł -i st. cz. dkn. Popełniać -ał -a. ndkn. ž żart. mówiąc o utworach literackich, zwłaszcza o poezji i dramacie: napisać coś tak lichego, że się to równa przestępstwu. „Może już będzie dosyć z kupletami panie S.? Czyż to tak trudno takich kupletów nie popełniać?" G. nar. 1885 (numer albo 78 albo który z następnych - o Skałkowie)

437
175

Popielarczyk-a m. -ki-ów mn. zdrob. popielarz, popielnik, chłopiec od popielarza. „A ułożył popielarczyk ułożył" O. Kol. 1. 416

Popielczanka-i ż. -nki-nek mn. córka popielnika „Jaka taka grzeczna panna w wianeczku, jedno jedna popielczanka w rąbeczku, ~~ach~~ cóż ci to, popielczanko cóż ci to? a co cię to w ten rąbeczek zawiło" O. Kol. 1. 160

Popielniczka-i ż. -czki-czek mn. małe naczynie, miseczka, podstawka i t.p. do otrząsania popiołu z cygar lub papierosów.

Popielatka-i ż. pewien gatunek ziemi czarnej, urodzajnej „Ziemia tłusta, zwana Popielatka, złożona po większej części z lekkiej próchnicy ze spodnią warstwą glinki" O. Kol. 2. 17.

438

176

Popieliny - lm. mn. prow. lud. Kuj. pewien zwyczaj „Po urodzeniu dziecka, odwiedzają położnicę kumoszki i krewni; gospodarz zaś częstuje ich w domu. Zowie się to Popieliny." O. Kol. 3. 247

439
177

Popielisko -a, n. -ska -lisk. mn. popioły pozostałe po pożodze, pogorzelisko. „Pustką i popieliskiem leżało Gniezno" J.I. Kras. Dw. Zmarłw. 3. 220 „Ginie rodziny i społeczność zginie, gdzie się zmienią w zimne popieliska, święte domowe ogniska!" Ad. Pług Ogn. dom. 1874. 1.

<u>Poplaga</u> -i. ż. prow. kuj. płażenie, plagowanie, płużenie, przyjemność, satysfakcja np. „nie pójdzie mu to w poplagę" = nie będzie mu to przyjemnem.

Popłakać się – ali – popłaczą cz. zaim. dkn. o pewnej liczbie osób, rozpłakać się wspólnie „Proboszcz przy tej okazyi, przemówił tak serdecznie, że się wszyscy zgromadzeni w kościele popłakali jak bobry" Kł. Jurn. Wiek 1887. 217.

Popłoszyć cz. dok. przykł. „Gadaj nie gadaj, ja z moździerza wystrzelę.. choć się trochę popłoszą, to zapewne z przestrachu złych skutków nie będzie." A. Fred. I. 156.

443

179

Popodmurowywać – ywał – ywuje ndk. cz. dk. podmurować tu i owdzie, gdzie potrzeba. „Ściany, grożące upadkiem tu i owdzie popodmurowywano” J. I. Krasz. Wiek 1878. 50.

Popodziewać -ał -a st. cz. cztl. podziać v. podziewać gdzieś jedno po drugiem. Toż — się st. zaim. gw. Beskid. „popodziać" „Gdzie się popodziały nasze dawne czasy" Kopern. Pieśni Górali 3.

445
181

Popolować -ał -luje st. cz. dkn. przez jakiś czas polowaniem się zająć. „Z kłapką na muchy popoluję sobie" A. hr. Fr. Dzieła 7. 216.

446
182

Popraw-a, m., „poprawiacz poprawca" mówi się żartobliwie o człowieku, który rad u drugich upatruje błędy i strofuje o lada co. || miano ogara, psa gończego „Jak kota zwietrzyły, hajże po kocie.' a Grzmocisz i Popraw... Ti, co za nazwiska 'pobrzydłe kundysy'" A. Fred. 1. 147. głównie wyrż. stary, doświadczony pies gończy „stary, popraw." przsł. Drz.

447
183

<u>Poprawka</u> – i. ż. z myśl. pora, gdy po polowaniu na błotne i wodne ptactwo, nastaje czas ~~to~~ wabnych łowów na grubszego zwierza. „Na święty Bartłomiej bywała poprawka, a potem na dziki" 7. 179.

448

184

Poprobować -ał -buje sł. cz. dk. nieco albo po troch spróbować „A! ryzyko – ale poprobujmy" P. Krasz. 72. 139.

449
185

<u>Poprzed</u> przyim. toż samo co przed, lecz z ściślejszem oznaczeniem położenia „Poprzed wsią rozsypali się w tyraljery strzelcy" W. Gorzał. 1. 158.

450
186

Poprzepędzać ndk. cz. dkn. przepędzić wszystkich, porozpędzać. „Gdybym był mógł, tobym ich poprzepędzał” Zł. Kraw. 78. 6.

451

187

Poprztykać st. cz. dkn. prztykać przez jakiś czas

§ – się st. zaim. dkn. posp. pokłócić się, po-
swarzyć się z kim „kiedy my raz popsty-
kali się (sic) z tym panem rządcą nowym,
chciał nas wyrzucić” Tyg. Kwart. 32. 72.
„Że się o coś z wydawcą popstrykał (sic),
więc nie wiele myśląc, plunął na swoich..”
Kaj. G. Lwow. 1887. 113. 2.

~~wTać.~~ Popstrykać się

452
188

Poprzypłaszczać cz. dk. jedno za drugiem przypłaszczyć „Dzieci siedziały w oknie z poprzypłaszczanemi o szyby nosami" B. Bol. Przed burzą 82.

Popularny -a -e z łaciny w pożyciu, przystępny dla niższych, „Uderzył go po ramieniu, patrzał w twarz, śmiał się, słowem, i w mowie i w ruchach starał się być... popularnym" Ost. Praw. 1883. 26. 1/1) zrozumiały dla wszystkich, w przystępny sposób wyłożony, mówiąc o dziele naukowem, odczycie, wykładzie i t.p. łaciny do zastosowania w praktyce „Znała się nieco na medycynie popularnej; leczyła od bólu zębów, od róży, febry i reumatyzmu" B. Bol. Prud burg 5.

~~1) „Oleśnicki, który naj~~

454
190

Popularyzator - a. m. rzy mn. upowszechniający przez popularyzowanie. „Najnowsze zdobycze na tem polu samodzielnych badaczy zostaną wyłożone przez naszych popularyzatorów, którzy umieją treść gruntownie naukową odziać w formę ponętną i estetyczną." Kłosy 43. 270.

Popularyzować st. cz. ndkn. czynić dostępnym dla ogółu przez upowszechnianie np. wiedzy ~~prz~~ za pomocą tanich wydawnictw, przystępnych i łatwo zrozumiałych wykładów i t.p. „Nakłady, największe nadzieje opierający na popularyzowaniu klasyków, dzieł o sztuce, podróży." Ił. Krak. Ulum 1885. 52.

455

Popychadło -a. n. -dła -deł. mn. osoba którą wszyscy posługują się, używają do wszelkich robót i posług. „Widać popychadła potrzebowali, bo pozwolili mi zostać i dali siaki taki przyodziewek." J. I. Krasz. 64. 40 „Albo on ciągle będzie popychadłem mistrza i majstrowej." A. Święt. Now. 1878. 140 „Marysia była tylko tak zwanem popychadłem, ku pomocy panny Tekli dodanem" Jerzy Mycr. Wieś 1883. 68. 1. „Była aniołem opiekuńczym domu, choć w oczach rodziny uchodziła tylko za popychadło, którem się posługiwano, wyręczano, prawie jak służącą" M. Bał. pam. dziady 126.

Popyt -u. m. bez l. mn. w handlu, to samo co odbyt, łatwość zbycia towaru z powodu jego zapotrzebowania. „Przysyłają do nas najlichszy towar i same wybierki, gdyż liczą na pewno, że tandeta ich wobec braku konkurencyi zawsze popyt znajdzie" Wiek 1885. 280. 1.

457
192

Porabek -bka. m. bki -ów mn. Porabię -gcia. n. bięta -ów mn. Porabka -i. ż. bki -bek mn. potomek niewolnika, raba (rus.) „po rabie". „Z niewolnikami, rabami, porabkami (parobkami, dziećmi rabów) rachuba była inna niż z ludźmi wolnemi" JI. Kraw. Król. syn. 4.33. „Głowy mieli postrzyżone, choć odroste i widać to nich było albo niewolnictwo lub porabięta" JI. Dr. Zmarł. 2.144. „Ojcem jej niewolnik... dziecko po rabie... porabka jakaś i nic.." JI. Lubo. 1.110.

458
193

<u>Poradzić</u> cz. dk. — § zmódz, nie dać się komu, oprzeć mu się „ale ty mu nie poradzisz, jeżeli nie będziesz taki mocny jak on" O. Kolb. Kuj. I. 114. § — z 4tym przyp. co, kogo. dźwignąć, unieść

Poraniać -ał -a sł. cz. ndkn. ‡ ~~prow.~~ ronić po trochu, prow. mówiący o deszczu: popadywać, kropić, rosić „Rano raniuśeńko deszczyk porania" O. Kol. 4.10.

Porcelanka – i. ż. fajka porcelanowa niemiecka, wysoka z nakrywką „Obcy w granatowych po kostki surdutach, z czerwonemi parasolami w ręku, stanowili znajomy nam wszystkim typ Gottliebów, landsmanów... brakowało im jedynie tradycyjnej porcelanki z wizerunkiem Bismarcka w gębie..." Wielisław Bib. war. 1890. t. 3 str. 257

461
195

Porząd-u. ż. ξ. + p. „w porząd" mówiąc o zaprzęgu w cztery konie; pod ręką, t. j. nie wzdłuż po dwie pary tylko wszystkie obok siebie, dwa przy dyszlu, a dwa na przyprzążkę po jednej i drugiej stronie. „Miejsca na ulicę wcale sobie nie żałowano – choć w dziesięć karet zaprzężonych w porząd czwórkami można tu jechać wygodnie" A. Wilcz. Wiek 1878. 208 „Czwórka siwków zaprzężonych w porząd, niby huragan jaki, wpada na dziedziniec" Id. Woły rob. 40 „Powszechną uwagę ściągały na siebie ogromne sanie, ciągnione czterema w porząd zaprzężonemi i w jedwabne karmazynowe szle przybranemi końmi" Kur. dla płci piękn. 1823. 16. (1)

Porządkowy-a-e z porządku, porządny. „Były tam szezlągi, fotele, kozetki, niziutkie i wysokie porządkowe krzesła" JJ. Krasz. 1. 59. „Usiadł na podanem sobie krześle porządkowem" An. Wi. 5. 89.

(1) ξ „Porządki" prow. te części u sochy, za które się trzyma oracz. Ziemia Stężyc. Ryki.

Porozchodzić się -ili -dzą st. cz. dkn. rozejść się jeden po drugim „Podróżni znużeni do kajut i hamaków na spoczynek się porozchodzili" B. Bol. Tut. 1. 233.

483

197

Porozdziewać cz. cz. dk. jednego za drugim z odzienia rozebrać, rozdziać „W pobocznych sieniach leżeli pachołkowie porozdziewani spoczywając" P. Kracz. Lubo. 2. 33.

464

198

Porozkisać st. nij. dkn. tu i owdzie rozkisieć. „Pod ustawicznemi słotami drogi porozkisały błotem" Z. Kaczk. 5. 107.

Porozpędzać st. cz. dkn. rozpędzić na wszystkie strony, rozpędzić wszystkich jednego po drugiem.

Porozposażać st. cz. dkn. porozdawać posagi, wyposażyć wszystkich kogo należało „Dzieci już porozposażał, synowie byli w wojsku, po biurach" B. Bol. Nad wodą. Dun. 81.

zrób tak, jakem ci mówiła, / wtedy zaraz.. / że wszystkim [illegible] poradzisz:

([illegible])

[illegible] ...

467
201

Porozsiadać się -ali -ają st. zaim. dkn. rozsiąść się, mówiąc o pewnej liczbie ludzi czy też fig. przedmiotów „ Het po miedzach porozsiadały się dzikie grusze grube, pękate" Kl. Jun. Wiek 1887. 226.

468

202

Porozumnieć -ał. eje st. nij. dkn. rozumniejszym się stać, nabyć rozumu „Odkąd będzie tak porozumnieli, życiu uczystowemu więcej się oddali" J. Dzierzk. 1. 41. „Od czasu jak cię poznałem, nie nie porozumniałeś!" ib. 2. 384.

469
203

Porozwieszać st. cz. dkn. rozwiesić tu i owdzie „Odzież porozwieszana na kołkach" JT. Kraszewski. 2. 39. 23.

470
196

Porównywać -ał -a st. cz. ndk. — w Galicyi i w Poznańskiem, najlepsi nawet pisarze używają: „porównuję, porównujemy" zamiast, jak w Warszawie i wogóle w Królestwie, „porównywa, porównywają." „Kiedy porównywam wczora do dziś, stosunki nawzajem zdają mi się zmienione na niekorzyść" Z. Sarn. Owale i profile 67.

Portczyska -ów. plur. bał. poj. posp. liche portki, spodnie „Nie pójdę ja za cię, masz portczyska połatane, musiałabym robić na cię" O. Kol. Lud. 13. 205. Portczęta, Porcięta „Dada da, da da da, stracił portki Zawada; wróćcież ta dziewczęta Zawadzie porcięta" J. Kopern. Pieśni Górali 57. „Żenił by się Wojtek, ale nima portek; złóżcie się dziewczęta, kupcie mu porcięta" ib. 52 Portki z przyśp. „Nie graj Wojtek, nie przegrasz portek"

472

205

<u>Portmonetka</u> - i. ż. z fr. porte-monnaie, nosigrosz, pugilaresik do drobnej monety

<u>Portretować</u> -<u>ał</u> -<u>tuje</u> r. cz. ndk. odtwarzać czyjeś rysy na portrecie fig. w powieści, opowiadaniu, opisywać kogoś z natury, uwydatniając cechy osobiste „Nie potrzebujemy się bronić przeciw zarzutowi portretowania, wżdyśmy się nie dopuścili tego występku przeciw przyzwoitości i sztuce, lecz nie zapieramy się studjów z natury, bez których żaden malarz się nie obchodzi” J. I. Krasz. 46. 6.

<u>Portret</u> -u m. 3 przen. kryj. posp. łając lub złorzecząc: „ty złodziejski portrecie!” albo „to dopiero złodziejski portret!” = złodziej, obraz złodzieja. Mówią także wprost: „portret!” v. „ty portrecie!” co każe się domyślać najgorszych epitetów

<u>Portugalja</u> -ji. ż. żartobl. portki, spodnie. Meton. kieszeń w nich „Zamknął drzwi na klucz, i spuściwszy tenże klucz do Portugalji, razem z tym królem ruszył do dworu" Au. Wil. 3. 21. „Nie wiele myśląc sięgnął do portugalji. Portugalja wypluła z siebie sturublówkę" Kur. Świąt. 1879. 46. 4.

Porównywać-ał-a st. cz. ndkn. Zw Galicyi mówią i piszą nawet dobry autorzy: zam. porównywa „porównuje, porównuję„ Co pomyśli każdy z naszych obywateli, znający stosunki krajowe, porównuje ten dział wystawy tutejszej z analogicznym działem na wystawach lwowskiej i przemyskiej" G. lwow. 206. 3.

jest w Ogg.

Portfel -u. m. le -ów i i. mn. franc. porte-feuille, teka na papiery „Zbierał sobie i pokazywał ciekawsze bilety, anonse, adresa i pełny miał ich portfel" J. I. Kraw. 2. 151. ‖ teka ministeryalna jako godło ministra, a meton. ~~tak godność~~ lenże urząd „Przyjechał starać się o koncesję, a kto wie czy nie o portfel ministeryalny" B. Bol. Nad modr. Dun. 52 „Miał krzyże, rangi — był raz nawet o włos od portfelu, w chwili gdy już zań chwytał, popadłszy w niełaskę" ib. 81. minister bez teki

477

<u>Portjer</u> - a. m. franc. odźwierny, dawniej także szwajcar. wyraz nowo zaprowadzony bo na kolejach nie znano już nazwy szwajcar „Na peronie dano znak, że pociąg się przybliża, poważny portier drzwi otworzył" A. Wilcz. Woły rob. 8.

jest w Org.

Portmonetka – i. ż. franc. mały pugilaresik na pieniądze, nosigrosz „Gdy przyszło do zapłaty, sięgnął do bocznej kieszeni paletota w której zwykle nosił portmonetkę – ale portmonetki w niej nie znalazł” Kur. War. 1875. 202. „Przechodzącej damie rzezimieszek wyciągnął portmonetkę” Kolec 1878. 226 „Wszystko to bardzo pięknie – lecz czy ~~nasze~~ portmonetki nasze wystarczą na tyle nadzwyczajnych wydatków” Wiek 1882. 262. 3. 4. § por. zepsucie prow. w Kij. portumetka.

Poruszać się -ał -a st. ~~ni~~. zaim. dkn. - przez jakiś czas ruszać się, być w ruchu np. „Muszę się trochę poruszać, pochodzić, bom się zasiedziała."

Porykiwać st. cz. ndkn. częst. ryczeć kiedy niekiedy, przerywane ryki wydawać. „Krówka wypuszczona na podwórko porykiwała ku stadu, z którem wyjść miała na rosę.” J. I. Kras. Wyb. pism Zasel. 267. „Od paru dni, po nocach, ciągle coś porykiwało, niby buhaj zbłąkany w lesie” K. Drzoz. Wien. 2. 809.

Porynek -nku m. prow. rynek, plac rynkowy, miejsce w rynku. „We dwa dzwony na porynku dzwonili, ażeby się wszystkie panny schodzili" O. Kol. 1. 158.

482

Poryw - u. m. wy-ów um. popęd do czego mimowolny, porwanie siłą wyiścią i bezwiednie „Powoli rozweseliła się, i wracając do chwilowych zasępień wśród najżywszych porywów wesołości, to się chmurzyła i milczała, to trzpiotała jak dziecię" 77. Uwazz. 73. 56. „Walka wściekła tak go przerażała nachwalstwem swego porywu, że się cofnął." B. Bol. Prud. Burza 142 § porwanie się na co „Był li to zwycięzki ruch powstańczy, czy poryw niedołężny?" ib. 134.

Porządeczek - czku m. zdrb. od porządek, także w znaczeniu ładu, dobrego urządzenia, (bez l. mn.) „U naszych dziewczek dobry porządeczek, świnie w piecu ryją, psy naczynia myją." O. Wol. 1. 388

Porządkowy -ego m. -wi -wych mn. prow. Kuj. albo starszy parobek, robiący siekierą, do wyrabiania porządków gospodarskich, jak pługi, brony i t. p.

i wb. Posadka-i

Posada-y. ż. § urząd, obowiązek, miejsce
„Posada lokaja jaką teraz zajmował
u hrabiny" M. Bał. Pans. Dziwy 186

Posądek -dku m. -dki -ów mn. prow. posądzenie, podejrzenie „No i cóż powiecie, korale tam były, choć nie w samej skrzynce, to za skrzynką — a co to było posądków na innych." A. Wilcz. Wiek 1878. 208.

Posągowy -a -e § nakształt posągu, nieruchomy „Pomero siedział w posągowej swej powadze i zadumaniu" Zł. Krasz. 73. 48 § godzien posągu, mówiąc o piękności, kształtach „Opisać jak wyglądała ta piękność dojrzała, posągowa... jest nad wyraz trudno" B. Dol. Hybr. 90.

Pościciel-a. m. ke-i mu. przykł. ob. G. lwow.

1886. 297. 3.

Pościel -i. ż. § przen. „Ziemia na noc spoczęła w zroszonej pościeli" A. hr. Fr. Ojcz. na-rza 9. mar. 1876

Pościołka -i. ż. Uki-tel. um. Pościołeczka -i. ż. -czki -czek um. zdrb. „U Kasiuli, u jedynej bieluchna pościołeczka" O. Kol. 1. 148.

Posępieć, Sposępieć -ał -eje st. nij. dkn. stać się posępnym „Mój Michalisko coś mi posępiał, posmutniał" A. kw. Fr. Dieta 9. 203.

Posiedzenie -a. n. 3 prow. kij. mieszkanie, zamieszkanie „wynajął sobie posiedzenie w jego chałupie" Dł. mskr.

Posiedziałość -i. ż. prow. posiadłość „sprzedawał fortunę swoją i ciągnął na nową posiedziałość, w dalekie strony" Kl. Zim. wiecz. 1847. 214. „Tyle mienia! a sama posiedziałość prócz tego: dworek z ganikiem, stodółko jak na folwarku, obora, stajnia, młyny dwa, spichlerzyk, ogrodzenie nowe" ib.

Poślubiać ndkn.

Poślubić cz. dkn. § — się zaim. „z czem" lub „co" fig. „Było to w swoim rodzaju doskonale piękne, ale całkowicie zimne, jak wszystko co modne tylko i nowe, z czem się człowiek nie poślubił godzinami wspomnień i cierpienia" J. Kwasz. 36. 15. „Odrobinę samoistności straił, oddaje cześć bogini, i wiedł za nię wiernie, poślubiając wszystkie myśli jej, żądania, uczucia" Id. 2. 39. 19.

Postać st. cz. dkn. posyłać ndkn. ʒ przen. „Postał naprzód wzrok badający, aby wiedzieć z jakiego tonu zacząć" J.I. Krasz. 33.5.

494

Postannictwo -a. n. ctwa - nictw. mn. misja, obowiązek do spełnienia nałożony na siebie z własnej woli lub przez okoliczności albo przez kogoś (posełstwo) „Anna, której całe życie było poświęceniem bez granic, postannictwo swe anioła pokoju, pociechy i miłosierdzia przyjęła z zapałem męczennicy" JI. Kraszewski. 2.126. „Żona pana Prota, którą poufale nazywano matką rodu, kobieta form wspaniałych, powagi wielkiej, przejęta wielkością postannictwa swego w wychowaniu potomków znakomitej familji" ib. 158. „Będąc niby wielkim panem artystą, spełniał postannictwo diletanta dość nieźle" ib. 72.120 „Chłopak przewybornie pojął swe postannictwo, a dostawszy dwa złote, kopnął się do Żabiego" Tyd. Wiek. 1878. 40.

Posłannik -a. m. -nicy -ków mn. ż. mający
pewne posłannictwo „Pojął że był
posłannikiem powołanym do przewo-
dniczenia swej gromadce" J. I. Krasz.
71. 85.

Posłowicz - a. m. cze - cio mn. - syn posła „Pan Michał tytułował się posłowiczem" A. Wilcz. Fot. 1. 139.

497

Posłuch - u. m. - chy - ów mn. ż bez 1. mn., posłuszeństwo „Tam uczyli posłuchu i bojaźni Boga" W. Pol 3. 44. „Do dobrze znano w Polsce czego trzeba komu, za domem różnie było - ale posłuch w domu!" ib. „Taką miał miłość i poważanie, iż nikt mu nie odmówił posłuchu" ib. 102, „Czeladź trzymał pod posłuchem" ib. 1 pach. hetm. 41 „Więc przy oponie stanęłem w posłuchu" ib. 44 „Nie o to idzie, ino że niema żadnego u ludu posłuchu" A. Wilcz. Fot. 1. 95.

498

Posługiwać się -ał -guje st. zaim. ndk. ẏ [illegible] się czem, używać, zastosowywać w życiu, pomagać sobie czem. „Rozbrat biorąc z utartą formą oper włoskich, nie posługuje się aryjami i całą niemal wagę przenosi na akompaniament orkiestrowy" J. Klecz. Tyg. powsz. 1882. 10.

Postupiec - eli - eją st. nij. dkn. o pewnej liczbie osób, ostupiec „Po obiedzie, prosiła o pozwolenie zapalenia cygareta... gdy go przytknęła do różowych ustek - z dymem tak niezwyczajnym u nas, a tak się dziwnie wydającym dla wieśniaków, wszyscy dworscy postupieli" Jl. Kras. 71. 112.

Pośmieciucha -y. ż. chy -ciuch mn. prow. zool. śmieciucha, dzierlatka, mały ptak z czubkiem z rodzaju skowronków, ~~[illegible]~~ trzymający się blisko zabudowań „Będzie burza.. barometr spadł i cztery pośmieciuchy widziałem koło pałacu" J.I. Krasz. 73. 183.

Posmutnieć nij. dkn. stać się smutnym, stracić humor „Widząc z jaką łatwością córka wybierała się w nieznany kraj, na losy niepewne, ulękł się niemal i posmutniał" Pz. Kraw. Lub. 1. 175.

<u>Posponować</u> ndk. cz. kont. <u>(s)posponować</u> dok. daw. postponować, uchybiać komu, pomiatać kim „Pan by na tem lepiej wyszedł gdyby ludźmi nie posponował" J. I. Krasz. 2. 39. 32 „Poczęto się wszystkie uchybianie i posponowanie" Id. Str. 1878. 54

503

Pośród. Pośrodku przyim. pośrzód dziś nieużyw. „Na karczemnickim usiadł dywanie barza pośrodku kaženiu" Ad. Mick. 1. 83.

6888/2

504

Posta - y. ż. sty - post nm., franc. poste (m.) stanowisko na którem się pełni pewien obowiązek, urząd „Zyskowna to posta i ludzie na niej porobili majątki" J. I. Kras. 18. 119.

Postać -i, ż. — ꝫ metonim. człowiek jako pewna jednostka oderwana, osobistość, indywiduum, figura, ktoś, osoba w dramacie (powieści). „Drogie te postacie odtworzyłem" J.I. Krasz. 71. 7. „Ten charakter sklejony dziwnie z tysiąca sprzeczności był wynikłością wpływów, które nań działając wyrobiły tę postać, trochę wyjątkową" ib. 72. 5. „Na tem terytorjum neutralnem spotykają się najdalej od siebie na świecie stojące postacie: artyści, gazeciarze, młodzież, panie bardzo przyzwoite i nienajprzyzwoitsze" ib. 72. 167. „Życie, to coś niezrozumiałe wszystkiego jak sen gorączkowy, suną się ludzie, zjawiają postacie, nikną, wyrastają, dręczą, uciekają, wracają" ib. 73. 51. „Otwarły się drzwiczki, a w nich pokazała się jedna z tych postaci, które jak nietoperze, w nocy dopiero na świat wychodzą" Id. Stara war. 1. 35. „Widać było i wojskowych i dworskie jakieś postacie w szytych wytwornie frakach" Id. Król i Bondar. „Wszędzie go było pełno i

w końcu przyzwyczailiśmy do tej postaci" J.I. Kras. 58. 41. „Świat się zaludnia powoli orszakiem czystych szlachetnych postaci, co cudzej służą niedoli, dla szczęścia pracują brací" Ek..y Echo 1878. 284 „Najszczęśliwiej to obmyślana i przeprowadzona postać w komedji a podniesiona wyborną grą artysty do godności prawie typu" Wiek 1877. 81.

Postaciować -ał -ciuje st. cz. ndkn. wyobrażać pod pewną postacią, wyobrażeniom nadawać ~~pewien~~ kształt, postać „Człowiek kształtował, postaciował wszelkie oderwane poczucia i pojęcia, ściągał je z nieba na ziemię; uwydatniał sobie je w słowie. Stąd powstały mity, a z nich wyrobiły się bajki (klechdy, baśnie)" Wł. Now. Niwa 1. 211.

507

Postanąć - ęli - nę stwój dku. mówiąc o kilku osobach, stanąć każdy na swojem miejscu „To wżi porzystkie postanąlisćie, bierz jedno drugie płąsalibyście" O. Kol. 1. 386

Postarzeć - rzał - rzeje st. nij. dkn. zestarzeć się, w lata zajść „Zmienił się do reszty, postarzał w oczach” J.I. Kras. 73. 217.

Postarzyć - ył - y st. cz. dkn. starym uczynić, „Przeciąg tego czasu zmienił nadzwyczajnie i postarzył żywą niedawno jeszcze księżnę” J.I. Kras. 2. 63. 1.

Postawa - y. ż. wy-stawienie. ≈ bez l. mn. okazywanie postępowaniem sposobu myślenia, usposobienia „Władza uprzedzona o zuchwałej postawie wszystkich mieszkańców rzeczonej miejscowości, wydelegowała komisarza powiatowego w asystencji żandarmeryi" G. Lwow. 1887. 169. 3.

Postawić się - it. i st. zaim. ≈ absol. przybrać względem kogo postawę imponującą, przedstawić się w postaci świetnej „Korota były bardzo znaczne, lecz w tym razie najlepiej się dawało zastosować przysłowie - zastaw się a postaw się." Krak. Tyg. powsz. 1882. 2.

Posterunek-nku. m. nki mn. stanowisko straży wojskowej, policyjnej, żandarmskiej. (1) ~~...~~ § meton. samaż ta straż „Nieznajomą kobietę znalazł w nocy posterunek policyjny leżącą w stanie nieprzytomnym" G. nar. 1885. 42. 2. „Posterunek policyjny spostrzegł wydobywający się z zamkniętego sklepu dym" G. lwow. 1886. 175. 3. (2)

(1) „Dokoła obozu rozstawiono łańcuch posterunków, które za zbliżeniem się nieprzyjaciela mają zaalarmować kolumnę i dać jej czas do chwycenia za broń." Wiek 1885. 250. 3.

§ fig. w życiu publicz. stanowisko wkładające obowiązek. stania na straży pewnych interesów, które są zagrożone. „Ks. biskup objął swoją nowo utworzoną dyecezyę... Ważny to bardzo posterunek, zwłaszcza wobec sprzecznych prądów..." Wiek 1885. 274. 2. (3)

(2) „Władza, uprzedzona przez posterunek żandarmeryi o zuchwałej postawie wszystkich mieszkańców rzeczonej miejscowości, wydele-

gowała komisarza powiatowego" G. lwow. 1887. 169. 3.

(3) „Ani sławy, ani zwycięztwa nie spodziewam się dla nas. Myśmy straconymi posterunkiem wielkiej armji przyszłości" B. Bol. Tat. 1. 125. „Dwór kędym się rodził, obrócili w perzynę, żonisko z żalu i tęsknoty zmarło, syna mi pod bokiem ubito... gdym blade czoło jego całował, a dusza mu z ust ulatywała... sam ranę dostałem... A jeszczem na posterunku.." ib. 129

„Nowo utworzony posterunek c. k. żandarmerji w..., o sile jednego sierżanta i trzech żandarmów, rozpoczął swoją czynność." G. lw. 1888. 74. 3.

Postępny-a-e z prow. „żyto postępne" t. j. rzadkie; którego przy sprzęcie potrzeba dużo na snop „Żyto na nieszczęście okazało się jak tu nazywają postępne, to jest dużo go na snop wychodziło, przerzedziła je zima" Zz. Kwarz. 71. 17.

Postępowiec-wca. m. wcy-ów mn. człowiek postępowy, idący za postępem, sprzyjający postępowi, liberał „Moskiewscy postępowcy schwyciwszy kilka fałszywych idei socjalistów europejskich, wyrobili je na swój sposób" B. Bol. Hypo. 99 (¹)

Postępowicz-a. m. cze-ów mn. iron. i z pogardą. „Tej marnej i małodusznej arlekinady panów postępowiczów (nad świeżym grobem), nawet najwięksi ich adherenci nie wezmą im za dobre" Rola 5. 190.

(¹) „Kiedy był w złym humorze, nie oszczędzał ani pisarzów, należących do konserwatywnego obozu, ani postępowców" Z. Sarn. Blurz. 23. 108.

Postronek -nka m. -nki -ów mn. § w jęz. złodz. kiełbasa „A widzisz ty Florku postronki na kołku a okrasę na grzędzie i to nasze będzie" O. Kol. 1. 284.

514

<u>Postrzeżeńko</u>-a. n. <u>ńka</u>-ńkoio mn. zdrob. postrzeżenie błahe, małej wagi, bezpretensjonalne „Obfitować w anegdotki, w drobnostkowe postrzeżeńka i t. p." JI. Kraszewski 2. 151.

jest w Org.

Postskrypt-u. m. pta-ów um. Postskryptum n. (nieodm. łac. post-scriptum, dodatek po napisaniu listu, co się wyraża przez litery P. S., przypisek „Ale na końcu, w post-skrypcie, taki dodano warunek:" Ad. Mick. 1. 50. Dopisek

516

jest w Ogr.

Postulant -a. m. nci - ntów mn. Łac. postulans, starający się o co usilnie, suplikant „Podkomorzy miał zwyczaj przyjmować postulantów na ganku" T. T. Jeż 2.17

Posuwiście

Posuwisto przysł. posuwistym krokiem, sunąc „Na salony wkroczył posuwiście." W. Syrok. Gaw. 4. 100. „Zwracam się niby na łyżwach, posuwisto, pochyło a szeroko ruszam w inną stronę.." A. hr. Fr. Dziel. 11. 143.

Poswarowač się -uję -ruję sł. rzim. ndkn. prow. swarzyć się, mieć z kim swary, poswarki „Onaby se chciała często pożartować, a z mojemi dziećmi trza się poswarować” O. Kol. 1. 253.

Poświęcalny - a - e, lic. poet. zam. poświęcający, święcący. „Tam gdy swe snopki na ołtarzu złożą a xiądz modlitwę poświęcalną powznie, poklękły naród widzi rękę Bożą" W. Syrok. Gaw. 4. 8.

Posyłka - i. ż. łki - łek mn. ę w wojsku pols. przed 1830, pewien rodzaj służby przybocznej przy naczel. wodzu pełnionej przez wyborowych żołnierzy, zaprowadzony przez W. ks. Konstantego (1). „No panie Ciołek! do czwartego liniowego. - Za tydzień żebyś mi się zameldował na posełki" W. Gorzał. Wspom. I. 87 „Przez tydzień jak wzięto brańczaka w kupę, jak zaczęto obrabiać na wszystkie boki; dość - że taką posełkę wyrobili z niego, jakiej dotąd pułk nie miał" ib.

(1) „Podano mu konia, wsiadł, ruszył z kopyta na środek placu, i zawołał: „Posełki!". Na tę komendę - z oddziału posełkowego, który składali oficer, podoficer i żołnierz każdego pułku kawaleryi, stosownie do rozkazu: stępa, kłusem, galopem lub pędem, pojedynczo jeden po drugim wyjeżdżali się meldować. (1) Ceremonia ta odbywała się co dnia koleją z każdego pułku; i to nazywało się: posełki konne. Posełki zaś i ordynansowe piechoty, meldowały się na pokojach

(1). oficer: na ordynans... potem podoficer podobnież na ordynans, w końcu żołnierz; lecz ten / już nie meldował się na ordynans, - lecz na posełki...

co dzień w Brühlowskim pałacu. Na posetki podobne, wybierano jeźdźców najlepszych, i ludzi najprzystojniejszych.." W. Gorcz. Wspom. I. 67./ „Do czwartego liniowego będzie frontowo-skrzydłowy... tylko go wysyłają na posytki." D. Bol. Przed burzą 117 „We dwa tygodnie już komenderowali mnie na posytki.. Kiedym stanął wyprostowawszy się jak struna, łydki mi drżały ze strachu.. No – alem się przez oszytki zameldował" ib. 118.

Poszczególny-a-e. każdy z osobna, pojedynczo uważany pośród innych „Przedmowa wskazująca, zkąd poszczególne dokumenty czerpano, ułożoną zostanie po Tamie" Słowo 1882 298. 1. „Artykuł ów nie dotykał żadnej poszczególnej osobistości: nie wymieniono w nim ani miejsca, ani nazwiska osoby, ani jéj stanowiska" Wiek 1882. 291. 3. „Gdzie poszczególne jednostki, dla zyskania popularności idą każda „swoim dzwonem," tam o osiągnięciu celu mowa być nie może" Kur. lwow. 1886. 222. 1.

Porozgk-u. m. rozgk, brzęk, porozpkiwanie

„Do czci narodu dziś zdobył prawo, kogo nie trwoży porozgk tańcucha" S. Duch. G. nar. 1883. 18. 2

Porozpkiwać cz. czst. rozgkać od czasu do czasu.

<u>Poszmer</u> – u. m. rzy. -ów mn. szmer rozchodzący się z wielu miejsc, dający się słyszeć tu i owdzie. „Poszmer radosny, że lokaje zupę już przynieśli, ocalił go od dalszego wstydu” Au. Wi. 1.148.

524

Poszóstny -a -e, stnie i stno przsł. w sześć koni zaprzężony, sześciokonny. „W alei wiodącej do pałacu widać było poszóstny powóz dworski, z wielką liberją." J. I. Kraszewski Z 7 let. woj. 1. 47. „Ot to mi pan jakiś! wymyśla jakby karetą poszóstnie zajechał" Fd. 72. 18.

Poszpot -u m. prow. ~~upośledzanie~~ przeszkoda, los fatalny „iść poszpotem" = fatalnie (oporem coraz gorzej), „I znano tam o tem, że domowi po babce poszło już poszpotem" W. Pol 7. 9. „Ha, miała szlachta swoje racya i zrzana-że od swych stóp Babki poszło już poszpotem rodowi na tym świecie, dobrze znano o tem" ib. 31. (·)

Poszpotać się st. zaim. dkn. prow. Galic. Drohobycz. zawadzić, utknąć o coś na ziemi leżącego „poszpotać się o kamień" Parylak mater. do prow. 1. 74.

(·) tamże jednak ib. 167 jest następujące objaśnienie „Poszło poszpotem. (wyrażenie średniopolskie) znaczy: poszło z góry." ?

526

Poszukać -ał -a st. cz. dkn. § wyrażenie pochwalne „poszukać kogo albo czego" = trudno ~~zn~~ ~~leźć~~ o/kogoś lub coś lepszego, ni równego! zwłaszcza tego twarzy: „Niewart z dumą mówił, że takiego łba, jak ma jego stary, to poszukać" M. Bał. pam. dziadk 186

Poszydzić - ił - i st. cz. dok. trochę naszydzić „Lubią trochę poszydzić, ale w gruncie pełni serca i braterskiej miłości" J. I. Krasz. 71. 9.

<u>Poszyto</u> przsł. ze słowa „poszyć," dostatnio pod względem poszycia, okrycia, odziania „A człowiek żył jakoś poszyto i syto" W. Pol 9. 107.

Pot - u. m. — § „pot poczuć", mówi się o koniu, gdy zapociwszy się „poczuwszy pot" nabiera ~~[illegible]~~ energję, zapala się do biegu — fig. od kon. „Rozumu był niepospolitego, ale dopieroś go zeń dobył, gdy/ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ się rozgorączkował, i pot poczuł jak mawiał Paweł, który mógł być szkodliwym i zaraźliwym. Wówczas mu i na wymowie nie zbywało i innym się stawał człowiek" J.I. Kras. 90. 107

*<u>Potajemnik</u> -a. m. ukrycie, jama, jaskinia.

„W Rozdziale 37 tak o szatanie mówi: „wnidzie do swego potajemnika bestja, i w jaskini swojej będzie się bawiła." Co tak św. Grzegorz tłomaczy: „dawny nieprzyjaciel jako bestja do potajemnika swego wnidzie." Opis. Ardych. 10.

Potakująco przsł. ze słowem potakiwać, ~~xxx~~ potakując. „Tak, tak – powtórzyła potakująco dama" M. Bał. Bia. umrz. 216. „Potrzęśli głowami potakująco" J. J. Kwar. 72. 13.

<u>Potarasić</u>-it-i. st. cz. dkn. prow. krak. podeptać, poniszczyć, zepsuć deptaniem „A Jasiu mój, Jasiu, nie chodź do mnie tędy, bo mi potarasis w ogródecku grzędy." O. Kolb. 6. 123.

<u>Potarkotać</u> -<u>ał</u>-<u>koce</u> st. cz. dkn. tarkotać coś, przez pewien czas, pogderać „Żeby się czasem nie potarkotało, nie byłoby ładu w domu" A. hr. Fr. Dzieła 9. 204.

534

Potarzać st. cz. dkn. tarzając pokalać, poplamić, oszpecić „Szata biała lat młodych, którą potarzano w błocie nie wypiera się nigdy" D. Bol. Hybr. 29.

535

po cenzurze

<u>Potem</u> przed się prow. w Galicji powsz. mówią: „potemu" np. „najpierw zapłać, a potemu sobie będziesz mógł wziąść"

536

<u>Potéra</u> – y. ż. poniewierka, potéranie „Staną się z nich ubodzy duchem i urzędnicy, pójdą w pośmiewisko i poterę" J. I. Kraszewski 2. 194.

Potęgować st. cz. ndkn. Spotęgowywać, Spotężać ndkn. Spotęgować dkn. podnosić do wielkiego znaczenia, do wielkiej miary, wzmacniać w siłach, mocy, potędze „Młoda imaginacya ledwie dojrzany promyk potęguje do jasności słonecznej" Z. Mell. Groch. wian. 11. „To ich serc zbliżenie się było pierwszem w życiu obojga; towarzyszyło mu wszystko, co spotęgowuje uczucie i podnosi je po za kresy niemal natury ludzkiej" B. Bol. Przed burzą 74. „Znalazłszy ją znowu trochę gorzej, przypisał to wpływowi wieczora, zawsze spotęgowującego symptomata choroby" B. Bol. Przed burzą 56 (1) „Wyraz twarzy dobroduszny, okrywał złe egoizm spotęgowany do najwyższego stopnia" Id. Nad modr. dun. 27 „Te wszystkie jego szkolne przymioty, jeszcze bardziej się spotęgowały" A. Wilcz. Wiek 1878. 280

(1) „W maju, jak się zieloność ciemnieje,

stopniuje i spotęża, tak od brzęku cichego muszki aż do podniosłego głosu żurawia, stopniują i spotężają się głosy owadów i śpiewy ptaków" W. Pol 7. 263.
„Są chwile w życiu i boju, które spotęgowują człowieka; czuje on w sobie naówczas siłę niezłomną" B. Bol. Tut. 1. 355.

538

Potępieniec -ńca. m. przykł. „Przyleciał w straszliwej postawie, jak potępieniec ognisty" Ad. Mick. I. 38

539

Potop - u. m. py - ów mn. § fig. bez l. mn. coś niewyczerpanego, ogrom, pp masa, powódź „Nikt ze znajdujących go nie potrącił drażliwej żyłki, tak się obawiano potopu wiadomości pana Lewona" J. I. Kraszewski 46. 19.

Potrafić sł. cz. dkn. z w znacz. umieć, podołać, dogodzić czemu lub komu, jest używane u ludu i jako niedok. Potrafiać Kujawy. Gostyńskie.

<u>Potraktować</u> -<u>ał</u> -<u>ktuje</u> sł. cz. dkn. — kogo, poczęstować, „Organista potraktował go tabakierką." JT. kvarn. 72. 9. § — z kim, o co, traktować, porozumiewać się, układać się przez jakiś czas.

542

Potratować, Potretować -ał -tuje st. cz. dkn. (tratując poskłoczyć, podeptać. Ld.) „Żyto tłopom popsowano, potretowano" ks. Jabczyń. Ryz. hist. Dobkn. 187.

Potrestnica -y. ż. lc -stnic lm. pewien rodzaj małej sieci rybnej, niegdyś używanej. „Usum piscandi cum reti parvulo, quod vulgariter potrestnicha nominatur.." r. 1246. Rzyszcz. Kod. 1. 53. „Widzimy najrozmaitsze rodzaje broni rybackiej; włoki, wędki, więcierze, potrestnice" k. Szajn. Jad. i Jag. 1. 11.

Potrząsnąć – st. cz. dkn. fig. „Obnażone czoło wysokie, potrząśnięte siwizną" J. I. Kras-
72. 7.

545

Potrzeba -y. ż. ż prow. kuj. mówią potrzeb „mieć czego dosyć na swoją potrzeb; mała potrzeb" cf. O. Kol. 4. 275 „Wódkę, okowitę ze zboża paloną, przechowują na Litwie przez lat wiele, zanim na potrzeb ją biorą" W. Pol 3. 34.

<u>Potrzebny</u>-a-e w prow. lud. Kuj. wymawiają: potrzewny; przysł. „potrzewny jak paździerze w dupie" O. Kol. 3. 200 i 4. 275.

547

Poturbować-ał-buje st. cz. dkn. ℈ posp. wybić, wystuchać „Ależ jaśnie Panie… hultaj i Jaśnie Pana poturbować może" A. hr. Fr. Dzieła 8. 59

548

Powaga – i. ż. bez l. mn. ż z l. m. „powagi - wag" metou. o osobie, człowiek którego zdanie jest powagą, który ma głos stanowczy w społeczeństwie „Była to powaga wielka... słowo jego rozbrzmiewało daleko" B. Bol. Pod burzą 64. „Uważaliśmy go za jakąś wyższą, nadprzyrodzoną istotę – za ocean mądrości – za niezłomną powagę" H. Sienk. G. pol. 1876. 5.

Poważny -a -e. ś „stan poważny” u kobiety, stan błogosławiony, ciąża. „Pobił swą żonę, będącą w stanie poważnym”. Ś. Słowo. 1886 166. 3

550

Powahać się -ał -a st. zaim. dkn. (zawahać się przez pewien czas) „Reszta przyjaciół zrazu powahała się i cofnęła powoli od kobiety już w opinii potępionej" JI. Kraszewski 73. 167.

Powąchać się - ał - a sł. zaim. dk. posp. porozumieć się, zjednoczyć działaniem w wspólnym interesie „W tem coś jest - krewni nasi widzieli ich Piotra, już się powąchali... Myśli nie ją swatać!" J. I. Krasz. 78. 8

552

Poweselec, -ał, -eje nij. dkn. stać się wesołym, zyskać dobry humor „Starzec po pierwszym kubku, rozgrzany poweselał widocznie" J. I. Kraszewski Lub. 1. 169 „Stary mój odmłodniał i poweselał" Id. 71. 138. „Poweselał jak gdyby proces był wygrany i tryumf zdobyty" ~~xxx~~ Id. Tyg. powsz. 1882. 3.

<u>Powianie</u> – a. n. bez l. mn. rzeczownik słowa powiać, powiew, powionięcie. „A na głos dzwonka, niby na wiatru powianie, chylą się wszystkie głowy jak kłosy na łanie" Ad. Mick. 3. 281.

<u>Powierny</u> -a -e mający powierzony sobie pewien obowiązek, misję i t.p. „Dzieci za Aniołków przebrane potrząsały kwiatami. — Sam Biskup i powierne kapłany wesołym patrzyli wzrokiem, w sutych dalmatykach. — Lud się cisnął..." Z. Kras. I. 317.

Powieściopisarstwo - a. n. bez l. mn. pisanie powieści jako zatrudnienie, dział l. gałąź literatury obejmująca powieść. „Na pierwszym planie obrazu najnowszej naszej literatury umieścić musimy powieściopisarstwo; ono bowiem najwięcej autorów i autorek zatrudnia, ono największą liczbę czytelników znajduje, ono też największy wpływ na społeczeństwo wywierać może i wywiera" T. Chmiel. Zar. liter. 117

Powieściarz -a. m. Powieściopisarz -a. m. rze- y; ów mu. literat piszący powieści, autor powieści, beletrysta „Bohater nasz znajduje się często w regionach dla powieściarza nawet niedostępnych" T. T. Jeż 2. 16 „Sąsiedztwo jest jak w krajobrazie tło miejscowe, którego jak malarz tak i powieściarz opuścić nie może" J. Dzierzk. 5. 24. „Ażeby opisać jak to dawniej w one czasy ucztowano, powieściarzowi wstyd, a w pokoleniu następnych kolisierowskiego i takichże ludzi wiary dla ń zabraknie" S. J. Dyk. Ost. Sejm. 1. 140. „Często mi się zdarzy, że śmielsze ustępy poczynającemu powieściopisarzowi sam skreślić muszę" An. Wi. 1. 118. „Nie grubymi i jaskrawymi rysami, ale delikatnymi i subtelnymi lubi powieściopisarz ten kreślić postacie i wypadki." P. Chmiel. Zar. liter. 131. „Zarzucają niejednemu dzisiejszemu powieściopisarzowi,

że do zbytku analizy nadużywając, więcej w utworach jego psychologii niż życia" G. Lwow. 1887. 129. 4.

Powieściarski-a-ie od powieściarza, powieściopisarza, Powieściopisarski-a-ie.
„My z obowiązku powieściarskiego, musimy notować te drobnostki, jako dotyczące osób bliżej nas obchodzących."
Elp. Mło. i starzy 2. 93.

Powieściowy -a -e, od powieści „literatura powieściowa" i z powieści, jakby z powieści wyjęty „Doktór G. nie jest to żadna postać powieściowa, lecz człowiek żyjący, nam spółczesny, uczony." T. T. Jeż 2. 396.

558

Powietrze - a. n. § „świeże o. wolne powietrze" zewnątrz mieszkania, pod gołem niebem fig. iron. „puścić na świeże powietrze" = puścić w świat, wypuścić z pod opieki, zostawić kogo swojemu przemysłowi „Dyrekcja (teatru) jak zwykle od dnia 1 czerwca puści na świeże powietrze swój personal z potową gaży, w nadziei zebrania go napowrót na sezon jesienny" G. nar. 1885. 118. 2.

559

Powietrzniany -a -e, od powietrzni, atmosferyczny, nadpowietrzny „Ducha nie znasz; tylko chmury co go kryją widzisz mgliste, a nie światło jego czyste, a nie kształty powietrzniane" Z. Kras. 2. 287.

<u>Powijak</u> -a m. płótno do powijania dzieci.

§ fig. to co krępuje „Lope de Vega rozpowinął scenę z dziecięcych powijaków i pchnął ją w nowe nieznane dotąd drogi" S. Duch. Bib. war. 1876. 2. 11 „Narodowy interes domaga się i słusznie, aby nasz handel i przemysł wydobył się raz nareszcie z niemieckich powijaków" G. war. 1880. 244. „Dziś ta nauka (o elektryczności) wyzwoliwszy się z powijaków dziecięctwa, w okresie siły młodzieńczej, pędzi jak szalona i robi figle o jakich nie śniło się filozofom..." Wiek 1885. 130. 1 „Więc człowiek, który geniuszem swoim opanował glob ziemski, ~~[illegible]~~ tak samo staje się karmią dla robactwa, jak najnędzniejszy kretyn, którego mógł być od początku do końca życia zawsze w powijakach bezmyślnego niemowlęctwa?" Dz. pol. 1887. 304. 1. „Rozmawiali o przyszłości tego dzieciaka, co leżało jeszcze w powijakach" M. Bał. pan. dziady III.

561

<u>Powitek</u> -tku m. - powicie, pieluchy, powijaki
„Kobiety tylko młode być umieją, a
mężczyźni od powitka są starzy" J.
Kras. 5. 32.

<u>Powłóczysty</u>-a-e, <u>sto</u> przysł. powłóczący, mówiąc o oku, spojrzeniu. „Rada każdemu, tego wabiący uśmiechem, innego powłóczystem wejrzeniem pociągnąć potrafiła" Z. Mell. Groch. wian. 9 „Nie zabrakło pani Alfredowej na wielbicielach jej powłóczysto mdlejących, uczczących spojrzeń" Au. Wi. 5. 50.

Powodowy -a -e, powodny, mówiąc o koniu, luźno prowadzony do użytku w razie potrzeby „Z tyłu (za karabonami) luzacy prowadzili konie powodowe, pokryte dekami dla ochrony bogatych siedzeń" H. Sienk. Og. i mie. 3. 202.

Powodzianin a. m. głównie w l. mn. powodzianie – dzian. wyraz nowy na oznaczenie tych, którzy ponieśli wielkie straty przez powódź ~~wylewy rzek~~. „Papież przesłał 4000 franków na powodzian w Tyrolu i Karyntyi" G. nar. 82. 241. 3. „Dochód z zabawy przeznaczony zostanie na wsparcie powodzian dotkniętych świeżą klęską" Wiek 84. 140. 3. „Wierzchołki drzew wystają tu i owdzie nad powierzchnią wody i są jedynemi oznakami, że na tem miejscu była niegdyś zamieszkała okolica... Na sąsiednich polach i w pobliskich lasach tułają się powodzianie bez wszelkiej odzieży, drżąc z zimna i konając z głodu." Dz. pol. 88. 31. 2. „Komitet zajmujący się rozdziałem ofiar na powodzian" Wiek 88. 130. 3.

Powolutku przysł. intens. bardzo powoli, powoluś-
teńko „Półgłosem odmówił powolutku
Zdrowaśkę" J.I. Kraszewski 2. 39. 31.

Powozik-u. m. ki-ów um. zdrb. lekki, zgrabny powóz, koczyk. „W powoziku siedział starannie po podróżnemu ubrany mężczyzna" Fr. Krasz. 2. 39. 7. „Kawalerski powozik jego, zgrabny i błyszczący, z gwałtownym turkotem rozbijał koła swe o kamienie ulic" El. Orz. Kur. War. 1878. 254.

Powozina-y. ż. i m. lichy, ladajaki powozik. „Tu koniecznie potrzebny jest jakibądź powozina" A. Wilcz. Woły rob. 184.

Powrastać cz. dkn. kolejno jedno za drugiem wrosnąć „Jakby w krzesła powrastałe szyją i dłubią dnie całe" A. Fred. 2, 11.

Powstać sł. cz. dkn. powstawać ndkn. 3 zrzucić jarzmo, wystąpić zbrojnie przeciwko rządowi, narzuconej lub nienawistnej władzy, zrobić powstanie. „Miałożby powstać miasto? miałażby nareszcie wybić umówiona godzina?" B. Bol. Przed burzą 134.

<u>Powstańczy</u>-a-e, <u>Powstański</u>-a-ie, od powstania i powstańców. „Był li to zwycięzki ruch powstańczy, czy porywu niedołężny?" B. Bol. Przed burzą 134. „Wy nosicie czamary powstańskie, i starsi, i młodsi" Ad. Mick. 4. 31. „Oto jutro rano na powstański bój polskie Pany wstaną!" Z. Kras. 2. 285.

570

Powszedniość – i. ż. bez l. mn. pospolitość, to co się codzień trafia i co skutkiem tego spowszedniało „Były to szalone wysiłki, ażeby przebić skorupę obojętności ogólnej, ażeby wyrzucić świat z kolei powszedniości, której trzymał się tak uparcie" Zygz. Echo 1878. 222. 4.

571

Powszędy przsł. wszędzie gdzie spojrzeć, po wszystkich miejscach „Lasy z długo-leżącym śniegiem i gęstym powszędy cieniem, zaostrzały klimat" K. Szajn. Pad. i Jag. I. 23.

Powtarzać się st. zaim. ndkn. powtórzyć się dkn. zdarzać się znowu ‖ o osobach: to samo raz po raz opowiadać. „Nie wyczerpany w opowiadaniach i anegdotach, był najmilszym w towarzystwie, ale już naówczas powtarzał się często" B. Bol. Przed burzą 65. „Co się ze mną dzieje! Dwóch myśli skleić nie mogę. Piąty raz o jednem i tem samem pisać!.. A ten przebąkuje, że się powtarzać zaczynam! Powtarzać się! Dobry sobie. Ja się sam dziwię, że się dotychczas zupełną pozytywką nie stałem" Maj. G. Loow. 1887-III.

573

Powychodzić st. ni. dkn. wyjść kolejno jeden za drugim „Myśmy wszystkie powychodziły za mąż dla konwensów" B. Bol. Dzien. Sev. 81.

Powypieszczać się - ali - cyą st. zaim. dkn. wypieścić się, rozpieścić się, mówiąc o kilku osobach. „Tak się powypieszczali, że gdyby który z nieboszczyków dziadów wstał, wziąłby ich za żydków ledwie z pierzyny wypuszczonych" J.I.Krasz. 73. 37.

Powypijać -jali -jają st. cz. dkn. ~~[illegible]~~, wypić wszystko co gdzie było do wypicia „Pili piwko szewczykowie; jeszcze nie powypijali, grzeczną panną namawiali” O. Kol. 1. 246

Powyszarpywać -ał -puje st. cz. dkn. dużo wyszarpać „Stary pokurć z oszmalonym bokiem a powyszarpywanemi uszami" Jt. Urw. 13. 37.

577

Powzdychiwać -wał -wa -st. cz. cztl. wzdychać kiedy niekiedy „Mimowolnie powzdychiwając wywodził z piersi, co w nich było żalu, wspomnień." J.J. Krasz. 64. 24.

578

Powziątek - tku. m. praw. lud. chęć, chętka, ochota „Jak przyjdzie niedzioteczka, albo jaki święteк, oj zawsze mnie wygania do do ludzi powziątek" Sandomierz. O. Kolb. 2. 202.

Poza -y. ż. zy-póz nm. franc. pose, postawa, ułożenie, trzymanie się. „Nie zdawała się szukać pozy ani starać aby jej było z tem ładnie, przecież malarz by lepiej do portretu nie ułożył tych linii" D. Bol. Hybr. 14. „Korzystając z waszej łatwowierności, przybrał pozę jakiegoś katona i kokietuje was" M. Bał. Bia. murz. 213.

Pozajutro -a, Pozajutrze -a. n. rzecz. i przysł. pojutrze, dzień następujący po jutrzejszym. „Pojedziemy jutro, pozajutro staniemy” Jd. Ucz. 71. 19. „Tylko co nie widać jak jutro lub pozajutrze, wprowadzą nam nowy porządek” ib. 72. 7.

Pozaryglowywać St. cz. dkn. na rygle wszystko pozamykać „Okiennice były hermetycznie pozaryglowywane” D. Bol. Przed burzą 139

<u>Pozaświatowy</u>-a-e, tamtego świata, czyli wieczności, nieba się tyczący. „W szyderstwo obracają wszelkie najważniejsze zagadnienia pozaświatowe" J.I. Krasz. 2. 174.

Pozatarasowywać sł. cz. dkn. jedno po drugiem zatarasować „Wszystkie kamienice były pozamykane i pozatarasowywane" B. Bol.-Prud Burzą 138.

584

Pozawczoraj przysł. onegdaj; przed dniem wczoraj-
szym „Pozawczoraj przyjeżdżał do niej
rządca majątku" J. I. Kraszewski 71. 119.

Pozawiązywać st. cz. dk. jedno po drugiem zawiązać „Cyrulik na prędce mógł rany pozawiązywać" B. Bol. Przedborz 138.

Pozdrowieć – ał – eje cz. nij. – dkn. – na pół wyzdrowieć, zdrowszym się czuć „Pułkownikowa znacznie już pozdrowiała" J. I. Krasz. 2. 124.

Poziom - u. m. ξ w znacz. duch. niskość, pospolitość, ziemskość" „Młodości! ty nad poziomy wylatuj, a okiem słońca, ludzkości całe ogromy przeniknij z końca do końca!" Ad. Mick. 1. 152.
ξ wysokość bezwzględna „Wobec niepospolitych dzieł prawdziwego talentu trzeba wznieść się na jakiś wyższy poziom krytyczny" M. Gawal. Bluszcz 1886. 323. „Ufny w niejakie zalety, co mnie nad poziom społeczeństwa nieco wznosiły" A. Kr. Fr. Dz. 11. 48.

Posztociany - a - e, prow. w pieśni lud. zam. pozłacany, posztocisty „Do w mojej rodzinie góry posztociane" O. Kol. 1. 61.

Poznajamiać -ał -nia st. cz. ndkn. Poznajomić -ił -i dkn. zapoznawać kogo z kim „Zamierzam poznajomić czytelniczki z panią Katarzyną" A. Wilcz. Wiek 1878. 108. ~ się st. zaim. zabrać z kim znajomość, zaznajamiać się. „Młodzi mieli dosyć wolnego czasu do bliższego poznajomienia się" M. Bał. Pamięt. Dziady. 214.

Poznańskie - ego. n. księstwo Poznańskie, a ściślej okolica m. Poznania, dawne województwo Poznańskie „Był z Poznańskiego i wychowany w Poznańskiem” J. Dzierzk. 5.10.

591

jest w Org. pozow. ...

Pozować st. cz. ndkn. z franc. poser, stawać w pewnej pozie np. malarzowi do portretu, przybierać wdzięczne pozy, starać się wydać dobrze komu oczom „Mówiąc z nią, miał czas niezmiernie wdzięcznie pozować... czuję na sobie oczy kobiece" J. I. Kraszewski. Dola war. 2. 124 § — na kogo, udawać kogo, starać się przedstawić w pewnem świetle lub charakterze sobie niezwykłym „Wiele się przebacza jenjuszom, ale komedjanctwo i pozowanie wiekuiste na wielkiego człowieka, z pomocą takich dziecinnych środków, odrywa śmieszności" J. I. Krasz. Wiek 1877. 146 „chciała być ubraną do twarzy, oryginalnie, i pozować na bóstwo" Id. ib. 1878. 40 „dziś taka moda, że kokotki pozują na wielkie damy" Kur. świąt. 1872. 57. „Studenci,

jak wiadomo, lubią pozować na burżujów
i demokratów" A. Wilcz. Tyg. powsz. 1882. 194.

Porywać się st. zaim. dkn. kolejno jeden za drugim albo razem w pewnej liczbie zerwać się na nogi „Wnet i reszta porywała się na nogi" JI. Krasz. Lubo. 1. 8.

Pozwola - i. ż. bez l. mn. prow. lud. niekiedy, zam. pozwolenie, pozwoleństwo „A jakby mi umar, dostałabym młodzieńca nie swyj woli, bijał-ci by mę bez najmniejszej pozwoli" Kuj. O. Kol. 3. 208.

Pozycja - ji. ż. yje - cyj mn. 1) w znacz. moral. stanowisko, jakie ktoś zajmuje w społeczeństwie (1). „Wychodzę za mąż główna rzecz, aby zyskać pozycję i dostać człowieka któryby nie tyranizował" D. Dol. Dzien. Sev. 81. „Jego zdolności skierowane są ku wyspekulowaniu sobie bądź co bądź pozycji i niezależności" Id. Hybr. 65. „Wypada mi koniecznie wybitniejszą w świecie zająć pozycję." Z. Mell. Groch. wian. 13 (1). „Pozycja była zachwiana, należało ją szybko ratować, lub opuścić miasto." Sewer G. lwow. 1887. 109. 2

(1) albo w pewnej akcji, czynności, przedsięwzięciu (1)

Pozytura - y. ż. pozycja, postawa. „Czy położył się bokiem, albo też inaczej, niech w każdej pozyturze i w każdej postawie, spoczywa miękko" J. U. Niemc. 2. 228.

(1) § „pozycje" w nauce tańca, których jest kilka, pewien układ nóg a raczej stóp „Stanąłem przed Księciem w trzeciej pozycyi, jak do Menueta" A. hr. Fr. Dz. II. 128.

Pozytywizm - n. m. bez l. mn. kierunek badania, dążący do wyjaśnienia wszystkich pojawów życia duchowego za pomocą obserwacji i doświadczenia, uwzględniający tylko faktów.

Pozytywka – i. ż. **wki** – wek mn. ‡ fig. osoba paplająca bezmyślnie, jak nakręcona, nie rozumiejąca tego co mówi: „Przyjęła guwernantkę francuzkę, jedną z owych pozytywek nauczaniu poświęconych, co to, umieją niby wszystko, nie są w stanie gruntownie nauczyć niczego." T.T. Jeż 2. 29. „Piąty raz o jednem i tem samem piszę! Wściec się można! A ten przebąkuje, że się powtarzam! Dobry sobie. Ja się sam dziwię, że się dotychczas zupełną pozytywką nie stałem" Kłos. 9. lwow. 1887. 111.

Pozytywny -a -e z łac. positivus, pewny, niewątpliwy, dowiedziony faktami, oparty na faktach „Rokowania w Konstantynopolu nie doprowadziły jeszcze do żadnego pozytywnego rezultatu" G. Lwow. 1887. 40. 2. (1)

2° oparty na pozytywizmie; o osobach: ~~[illegible]~~ szukający materyalnej korzyści, nie poddający się marzeniu i złudzeniom, praktyczny „Pan marzysz czasami? — Dziwi to panią? — Rzeczywiście, nie zadziwia. O ile miałam sposobność poznania pana, liczysz się więcej do ludzi pozytywnych" A. Wilcz. Fot. 1. 84. „Jeż w zakresie powieściopisarstwa jest przodownikiem myśli trzeźwej, pozytywnej." (P. Chmiel. Nasi powieściop. 553) Rola 5. 185.

(1) „Jakkolwiek nie doszło do pozytywnych rezultatów, na każdy sposób jednak poprawiły się stosunki między Niemcami i Rosją" G. nar. 1887. 266. 1.

<u>Pożarny</u> -a -e. od pożaru. „Oczy jej z łuny pożarnej spadły na posadzkę pokoiku" J. J. Krasz. Król i Bondar. „Zdala widać było łunę pożarną" B. Bol. Przedburze 137.

Pożytny -a -e prow. pożyteczny „Wieziema z pola wianeczek i pszeniczny i żytny a dla pana pożytny" O. Kol. 16. 129

600

Praczkarnia - i. ż. pralnia, izba w której praczki piorą „Oficyna mieściła za dom folwarczny, czeladni, kuchnię, praczkarnię." JJ. Krasz. Słowo 1882. 271. 1. „Dzień przepędzała między spiżarnią, kuchnią i praczkarnią." J. Dziersk. 1. 18. „Jedne (strumyki) obracały młynki, tartaki i kamieniołomy, na drugich pozakładano praczkarnie na wielką skalę" JJ. Krasz. 60. 82.

Praktyczność – i. ż. bez l. mn. umiejętność korzystania w życiu z praktyki i doświadczenia, dania sobie rady w każdym wypadku „Zbytniej miłości bliźniego nie ma, ale jest pewna rozumna praktyczność" J. Zachar. Dzieła lit. 2.659 § Synonim realizmu, szukanie we wszystkiem korzyści materjalnej „Rozumu i praktyczności naszej epoki obrzydliwą mi ją czyni" D. Bol. Hybr. 32.

Praktyczny -a -e umiejący korzyść ze wszystkiego wyciągnąć, dać sobie radę w każdym razie, doświadczony. „W dobrach umiejętnie rządzi sama, niezmiennie ma być praktyczną i umie sobie w tem dać rady, wcale nie po kobiecemu" Tł. Kraszewski. 71. 108. – „Posłyszawszy tę historyę, nie do wiary prawie, naprzód, jako mąż praktyczny, pomyślał, czy z niej jakiej korzyści dla siebie nie będzie mógł wyciągnąć" Tł. Wiek 1878. 55.

Praktykacja-ji. ż. cje-cyj mn. praw. lud. praktyka, doświadczenie „Mam w tem praktykację."

Praktyk-a. m. ż ogólnie, absol. człowiek ~~który~~ doświadczony, który w każdym razie da sobie radę, ~~potrafi~~ umiejący się znaleźć odpowiednio „Stary praktyk, który na salonach nabył się sztuki mówienia o niczem, mistrzowsko poprowadził rozmowę" M. Bał. Pamiętniki 210.

604

<u>Praktykować</u> -<u>ał</u> -<u>kuję</u> sł. cz. ndkn. § stosując do lekarzy i prawników: poświęcać się praktyce t. j. zawodowo leczeniu chorych lub poradom prawnym. „Poszedł na medycynę, ponieważ ten dział umiejętności najbardziej mu się podobał; nie myśli jednak praktykować, mając dość znaczną fortunę" K. Chłęd. G. Lwow. 1888. 8 § absol. oddawać się nieokreślonemu zajęciu, zdobywać chleb wolnym przemysłem, przygodnie. „Szło o to co teraz robić, do czego się wziąć, nic nie umiał, żadnych studjów nie ukończył.. nie pozostało ~~[illegible]~~ mu więc jak wolno praktykować i żyć przemysłem" M. Bał. Pam. dziady 253.

Prałacki-a-ie, od prałata, właściwy prałatowi
§ posp. z naciskiem na okazałość postaci
i dobrą tuszę. „W pośrodku księżycowej
pełni oblicza usta szerokie z wargami
tłustemi, podbródek prałacki.” D. Dol. Wybr.
49.

Praporszczyk

Praporszczyk - a m. cy- ków mn. Praporszczyk w wojsku ross. najniższy stopień oficerski, z którego awansuje się na podporucznika „W niewolę wziąłem kapitana, praporczyka, walmistrza, żołnierzy 20." Listy Kościusz. Ruch liter. 1876. 2. 373 przyp. „Praporszczyk, ostowarek młody, zręcznie się uwijał, ilekroć mu przeciwnik broń na bok odbijał, on cofał się.." Ad. Mick. 3. 231. „Już mu praporszczyk dzidą lekką ranę zadał" ib.

Prasa - y. ż. ǂ bez 1. mn. fig. i meton. - dziennikarstwo, dzienniki, pisma. „Czyby prassa nie zechciała podjąć inicjatywy w zbieraniu składek dla dotkniętych powodzią" Now. wiedz. 1877. 13.1.

Twast! wykrz. ob. Szast.

609

Prastary-a-e, odwieczny, starożytny, przedwiekowy, niezmiernie dawny. „Imię to ma być prastare litewskie, znakomite i pochodzenie książęce" JI. Kras. 71. 38. „Gdzież to dziś ta prastara odznaczająca nas gościnność?" ib. 73. 35. „Z prastarych czasów kilka wierszy na omszonym kamieniu, ot i wszystko" ib. 90. 9. „Stała świątynia Jessego, którą maleńki gaj prastarych drzew otaczał" Id. Lubo. 1. 88 „Wino miało być prastare, znalezione w piwnicy księcia P. po którym kupiony był majątek." Id. Wiek 1878. 25. „Dla takiego jak ja hrabiego Adama - ożenić się... mogłoby odzłocić prastarą tarczę familijną." Id. 2. 33. 75.

Pratikable-ów mn. franc. teatr. w dekoracyjach na scenie, każda przystawka, którą się wchodzi, drzwi, otwór i t.p. „Szekspir obywał się słupem z tablicą, opisującą gdzie się rzecz dzieje, my zaś koniecznie chcieliśmy mieć teatr nowoczesny, z kulisami, przystawkami, pratikablami, [illegible], zmianami à vue" Z. Sarn. Ow. i Prof. 74. „W ciągu czterech tygodni kulisy, przystawki, pratikable, zasłona, wszystko było gotowe" ib. 78.

Prawda-y. ż. § „naprawdę" = do prawdy, z pewnością, (1) istotnie, rzeczywiście
§ „co prawda" = prawdę mówiąc, prawdę powiedziawszy „w kancelaryach nie pracują po nocach, gdyż co prawda i w dzień nie mają wiele do roboty" Wiek 1885. 136. 3. skrócenie przysłowia „co prawda to nie grzech"
„Prawdę a Bogiem" w tem że znaczeniu (2)
(1) „To pani go się boi naprawdę?" Z. Sarn. Złote serce 440 „Czego płakałaś? - To z wielkiego szczęścia! - Z szczęścia? Naprawdę?" Bluszcz 1883. 276. (3)
(2) „Bogiem a prawdą, to powinno tych ośmioście, miał nos jakby spaziony na kwintę." Bluszcz 1883. 276.
(3) „Zaszedłszy w las gęściejszy.. nie wiedział już naprawdę, gdzie się znajduje" Jul. Turczyń. G. hoow. 1887. 40 „Jak widzę, jesteś zbzikowanym.. i zaczynasz mnie naprawdę bawić" Sewer Wiek 1885. 278. „Nie mnie odpowiedzieć inaczej, jem ordynarnyjnem i naprawdę „szynkowniarskiem" brutalstwem" Rola 5. 307. „Już

wierzyć zaczynam, że naprawdę myślicie o ziemiańce z moją dzieciną" T. T. Jeż 1. 178.
„Prezesowa ekscytowała się coraz więcej, jątrzyła się, podniecała i zyskała na tem naprawdę, bo limfatyczne jej usposobienie ożywiło się, ruszała się żwawiej a wzburzona krew twarz rumieniła" J. Mysz-kowski 88. 139. 1.
§ przysłówkowo „prawda" wśrodku zdania, zamiast: co prawda, prawdę mówiąc, po prawdzie, istotnie „Majątek prawda piękny został, ale cóż? kiedy długów po uszy" J. Korzen. 2. 222

Prawdka -i. ż. -wdki -wdek nm. zdrob. prawda, pewnik w kwestji błahej, ogólnik, ~~[illegible]~~ komunał ~~[illegible]~~ „Pozorna cywilizacja, daje najmniejszym istotom pewną sumę oklepanych prawdek powszednich" 71. Urzw. 73. 171.

Prawidłowość -i. ż. -ści -i mn. prawidłowość niewż., stosowność do prawideł, foremność - trzymanie się prawideł, nie odstępowanie od nich „Nie było w domu przesadnej etykiety angielskiej, prawidłowości nieznośnej, wyznaczowania, ale swoboda przystojna, dobrego tonu" J. I. Kraszewski. 19. 71.

Prawidłowy -a -e, daw. prawidłowy, niewż., zgodny z prawidłami, tak jak być powinien „Ogromna ilość wielodziału kurcząt na sprzedaż przeznaczonych, stwierdza prawidłowy kierunek gospodarstwa" L. Ćwierć. Błwsz. 22. Dod. 119.

614.

Prawiec – wca m. prow. czy lic. poet. zam. prawo, prawa strona, albo w fechtunku odwrach na prawą rękę „Na prawiec i lewiec, nie sktuje to zrąbie!" W. Pol 1 pań. hetm. 62.

Praworny-a-e. ross. zdolny, zręczny, sprytny, zwinny „Choć ich tego nikt nie uczył, że to lud prawory a sprytny, sami sobie wymyślali bajki takie i tak to przedziwnie pokazywali, żebyś przysiągł, że żywą prawdę widzisz." PJ. Kraw. 90. 51.

Prawybory -ów. l. mn. wybory na wyborców, t. j. tych którzy mają prawo wybierać posłów na sejm „Ruch wyborczy w całym powiecie nadzwyczajnie się rozwinął… prawybory zupełnie są ukończone” G. nar. 1885. 120. 2. „Ludność naszego miasta jest niezwyczajnie poruszona z powodu prawyborów do Rady państwa. Klika pod przewodem ks. K. zamierzyła sterroryzować tutejszych mieszczan i tym sposobem przeprowadzić wszystkich jednozgodnie wyborców z pośród swoich zwolenników” ib. 122. 2. „Po odbytych prawyborach z miasta… wyszło z urny dziewięciu wyborców” G. nar. 1885. 17. 2.

Prawyborca -y. ż. cy -ów mn. głosujący na prawyborach „Gminy wiejskie (1) głosowały przez swych prawowitych, wolno wybranych przedstawicieli (prawyborców) na wszystkich członków, zarówno do rad szkolnych powiatowych jak nie-

(1) do jednego należące powiatu,

nniej i do powiatowych komitetów dro-
gowych, wybrać się mających" Przegl. polit.
(Lwow.) 1887. 87. 1.

Prażucha – y. ż. u Ld. tylko w l. mn. – prażuchy – ów.

potrawa z mąki palonej czyli prażonej.

„Prażucha. Wiele osób gustuje w tej oryginalnej, chłopskiej potrawie. Wziąć mąki pszennej lub gryczanej, wsypać w rondelek..." Ł. Ćw. 365 ob. 242.

<u>Prąd</u> - ądu ~~sam.~~ ądy - ów mn. & fig. w znacz. moral.
dążenie mimowolne, kierunek przekonań
„Cóż chcesz, taki dziś prąd niezwyciężony"
J.I. Krasz. Wiek 1878. 18.

Prąd -u. m. -dy. mn. ‡ fig. wpływ moralny, insynuacja bezwiedna przybyła drogą rozmaitych wpływów i t. d. „Nie traci nadziei o ostateczne zwycięstwo prądów dodatnich" G. Lwow. 1885. 108. 4.

zdrb. Prądzik -u. m. -ki -ów mn. niewielki prąd „Zrzadka tylko podziemnym jakim prądzikiem podsycane nieruchome i gnuśne jeziorko" J. Dzierżk. 5. 25.

Prądnik -a m. -ki -ów mn. prow. np. „Znasz na drugim prądniku kumę Malichową; powiedz jej wszystko, oni cię przytulą" JJ. Krasz. 2.1.10 „Oznajmiła mężowi, iż musi pójść na drugi prądnik, po jakieś motki" ib. 19 „Chata ich stała w prądniku niemal przedostatnim od dworu" ib. 3. ?

Pod Krakowem oddzielone od niego rzeczką Prądnik, leżą w liczbie siedmiu wioski noszące zbiorową nazwę Prądników (t. j. każda z osobna nazywa się Prądnik) O. Kol. 5: 104-107.

Czy nie o tych tu mowa?

Precjozy-ów

Precjoza-ów bez l. poj. łac. w ogóle rzeczy kosztowne a głównie wyroby z drogich kruszców i drogie kamienie, służące do strojów. „W brylantach, tyftykach i innych precjozach, jest pewnie jakie sto tysięcy" Jf. Kras.-Wyb. pism Jarosł. 265 „Uczęszczał na licytacje kosztowności, gdzie tanio można kupić wcale gustowne precjoza" A. Wilcz. Fot. społ. I. 107 „Zapisał jej połowę fortuny i oddał jej wszystkie precjozy, które mi zostały po mojej matce" Z. Kaczk. 5. 41.

Precyzja - ji. ż. ścisłość, dokładność, akuratność w robocie, postępowaniu, tłumaczeniu się, mowie. „Z wielką precyzją objaśniał jej kwestje zawiłe w naukach przyrodniczych" Jerzy Myr. Wiek 1883. 12. 1. „Wykazał niemożebność ataku na bagnety przeciw nieprzyjacielowi szybko i z precyzją strzelającemu" Wiek 1883. 20. 3. „Wielki Książę, stojący na czele, wysunął się manężowym galopkiem na spotkanie Cesarza i z wielką precyzyą zatoczywszy koniem, wręczył mu raport" A. Kr. Fr. Dz. 11. 31.

Precz przysł. z posp. służy tak samo, jak het, do dobitniejszego określenia ciągłości czasu, przestrzeni i ilości „I precz wędrowała od wsiczki do wsiczki, aż do swojéj matusiczki" O. Kol. 1. 264 t. j. ciągle, póki nie zaszła. „Zabrali precz wszystko." z przysł. lud. Preczki i Prek, „Żebym z tobą Jasiu preczki wędrowała" O. Kol. 1. 54.

<u>Predykat</u> -u, m., ~ty -ów lm. gram. łac. praedicatum, opowiednik, wyraz w zdaniu stanowiący orzeczenie podmiotu. „Nie mogę przepomnieć Doktora Larrey de Tamor. Wielce on (Tamor) cenił ten w Egipcie otrzymany predykat i chętnie łączył go z swojem nazwiskiem” (Larrey) A. kr. tr. Dz. 11. 23.

pet

<u>Predylekcya</u>-ji. ż. Łac. upodobanie w czem szczególne, słabość do czego „Do weterynaryi ma osobliwszą predylekcyę" A. Wilcz. Fot. społ. 1. 150. „Szczególnem to jest mojem pragnieniem spoczywać w pobliżu was, którzyście za mnie modlić się przyrzekli; zresztą, zawsze osobliwszą predylekcyę dla waszego zakonu miałem" W. Ordon. Bokar. 1. 37

626

Preferans-a. m. sy-ów mn. gra komersowa w 3 (lub 4) osoby 32 karty zdrb. Preferansik-a. m. ki-ów mn. Preferek-rka m. rki-ów mn. „Spiera się prędko, bo brak nam czwartego do preferansa" J. Zachar. Dies. lit. 690 „Wiecie co panowie, zróbmy sobie malutką pulczkę preferansa" A. Wilcz. Fot. 1. 216 „Szkoda czasu, szkoda, ja bo przepadam za preferansem" ib. 217 „Przy takich zmartwieniach naszych jedyne remedium jest preferansik". J. Zachar. Dies. lit. 2. 658 „A możebyś siadł na trzeciego? zrobilibyśmy na prędce preferka - jedną pulkę, nie mam czasu dłużej" M. Bał. Który 12. 239 „Wieczór... idziesz na preferka z tak zwaną kurą" Kur. Świąt. 1880. 51.

627

jest w Oug.

Preferować -ał -ruje st. cz. ndkn. franc. préférer, z łac. praeferre, z prae i grec. fero, niosę) woleć, dawać pierwszeństwo pewnej osobie lub rzeczy nad inne „Delikatnie dał mi do zrozumienia, że mnie nad innych preferuje" JT. Krasz. 78. 26.

628

<u>Preje</u> st. preć? prow. up. „Ej wreje, wreje – trzy postronki preje, oj wszystko to się na Kasieńkę zleje – będą Kasię w domu bić." od Kłodawy O. Kol. I. 110.

Prejudykat - u. m. ty - ów. mn. łac. praw. - wyrok wydany w zawikłanej sprawie, na którego powagę można się powoływać w podobnym wypadku „Deputaci jako prawnicy umieli się posługiwać prejudykatami, i gdy raz panny z francymeru im wykraść pozwolono do tańca bezkarnie, po wieczerzy, gdy księżna się oddaliła, biegli do wiadomych drzwi, zawsze w nich niby przypadkiem stojące znajdując dziewczęta i niby gwałtem je porywając do sali." J. I. Kraszewski. Tyg. powsz. 1882. 33.

Preliminarz -a. m. rzecz. z łac. wstęp, projekt do ugody, uchwały, budżetu i t. p. „W komisyi budżetowej na porządku dziennym były wczoraj narady nad kredytem okupacyjnym... Minister skarbu usprawiedliwia wyczerpująco preliminarz; wykazuje, iż ten preliminarz oparty jest na podstawie racjonalnej..." Wiek 1886. 259. 2. W l. mn. preliminarja — ów punkta przedugodne do mającego się zawrzeć pokoju, traktatu i t. d. przedwstępne układy, słowa, działania. „Zawarte zostało najpierwej zawieszenie broni w Judenburgu, a potem podpisano preliminarja pokoju w Leoben, które w trzy miesiące potem zamienione zostały w Campo-Formio w formalny traktat pokoju" Z. Kaczk. 5. 78. „Zwolna odbywało się badanie, tak aby zużyto jak najmniej. Gdy się te preliminarja skończyły, jenerał popatrzał długo i odezwał się głosem groźniejszym... Waćpan należysz do spisku" B. Bol. Brandenburg 95. „Patrzał na mię

jakby pragnął raz skróció preliminaria, i dowiedzieć się o końcu, czego żądała" W. Marr. węg. i różny. 8.

Preliminarny-a-e przedugodny, wstępny. „Musiałem się namyślić z odpowiedzią, bo to było rzuconem wyraźnie, jako artykuł preliminarny do-traktatu" B. Bol. Pam. Pan. 110

„Wiedeńskiej radzie państwa przedstawił minister skarbu preliminarz na rok 1888. Najważniejszym faktem, jaki preliminarz wskazanym jest, że niedobór, w porównaniu z budżetem na rok 1887, okazuje się wyższym o $5\frac{1}{2}$ milionów złr." Wiek 1887. 233. 1. „Szeregował cyfry w swej głowie, dodawał, odciągał i multyplikował, układając preliminarz czystego zysku" Z. Kaczk. G. lwow. 1887. 189. 2. „Według ~~preliminarza~~ projektowanego preliminarza miejskiego na rok przyszły, suma dopłat z kasy miejskiej na utrzymanie zakładów naukowych, oznaczoną została na..." Wiek 1887. 235. 3.

Preliminować -ał -nuje st. cz. ndkn. preliminarzem wykazać. „Zabrał głos minister (skarbu) przedstawiając budżet na rok przyszły. Suma preliminowanych wydatków wynosi...” Wiek 1887. 233. 1. „Kwota tych budowli ze skarbu państwa poniesie się mające, preliminowano w kwocie 16,345 złr.” Czas 1888. 157. 1. „Dla szkół przemysłowych preliminowano dotacje następujące z funduszu krajowego..” tamże 163. 2.

jest w Wg.

632

Prelud-u m. dy-ów um. z fr. prélude

Preludjum nieodm. n. dja-ów (dje-) v. dyj um. łac. praeludium, przegrywka improwizowana, dla spróbowania instrumentu lub jego stroju, dla przysposobienia się do gry, dla wzbudzenia natchnienia muzycznego i t.p. || utwór muzyczny mający cechę preludjum(1) || przen. fig. działanie przedwstępne, przygotowanie, przysposobienie do czego „Umiała tak usiąść aby uwydatnić figurę, kazać się domyślać ślicznej nóżki. Były to preludje tylko, po których następowały wejrzenia" J. I. Krasz. Wiek 1878. 36 „hrabia nie śpieszył z porozumieniem się, chcąc najprzód gościa sobie przyswoić. Pierwsze więc chwile pobytu jego w swym domu, poświęcił preludjom z wielką znajomością serca ludzkiego i stosunków odegranym" Id. ib. 50. „Westchnął; było to preludium rozmowy" J. I. Krasz. 78. 6

(1) „Był to ten dziwny, straszny, tragiczny prelud Chopina, który się zrodził wśród

ciemności i niepokoju, a zbolałej du-
szy tłómaczył uczucia" Ił. Tygodn. Wiek 1878.
59.

Premier-a. m. rozre (?) mn. z franc. pierwszy minister, prezydujący w radzie państwa konstytucyjnego. „Z wywodów pisma wypływa, że Rosja świato może liczyć na premiera gabinetu londyńskiego" G. nar. 1885. 66. „Drugi ustęp mowy Tiszy dotyczy kwestji, która... Pan premier węgierski przeczy jakoby istniało w tej mierze porozumienie" Wiek 1886. 220. 2. (1)

Premierka-i. ż

Premjera-y. ż. pierwsze przedstawienie sztuki w teatrze „Przypominam ci, że jutro premjera w Rozmaitości" Haj. G. lwow. 1887. 114.

Dwa dziwolągi przyjęte od niedawna w języku dziennikarskim „Trzy „premierki" w jednym tygodniu! to istny kłopot dla sprawozdawcy" G. lwow. 1884. 208. 1. Fel.

(1) „Poglądy premiera angielskiego gabinetu na Indye są istotnie nader oryginalne" Prz. Tyg. 20. 303.

„Odstąpiono od dawnego zwyczaju dawania premierek w dniu stale oznaczonym" G. lwow. 1888. 24. 1. Fel. „Wczoraj na scenie Rozmaitości przedstawiono dwie premiery jednoaktowe" Wiek 1886. 21. 2.

„ „Premier” prezes ministrów” Wiek 86. 37. 1.
„ Rozmnożały się teatrzyki, premijera po premijerze, a poza temi jeszcze premijery i premijery zapowiadają i zapowiadają” Kur. Warsz. 1888. 209. 3. „ Premierę „O Józię” (Bałuckiego) odłożono z powodu wyjazdu panny Czaki” Echo muz. teatr. i artyst. 5. 325.

<u>Premjant</u> - a. m. <u>Prymus</u> - a. m. szkol. pierwszy (najlepszy) uczeń w klasie „Rzadka się znalazł w klasie, premiant z języka niemieckiego" W. Gozzał. 1. 47. „~~Mówiłem płynnie po francusku~~ „Francuski język wykładał B. — byłem jego faworytem, a to stąd: że mówiłem płynnie po francusku już z domu do szkół przybyszowy — byłem zatem jego premiantem zawsze" ib. „W parę miesięcy zagarnął dawnego primusa i zasiadł na czele klasy" J. A. Miniszewski Tyg. Ill. 1. 47 „Przez wszystkie pięć lat pobytu w szkołach, był primusem" ib.

Prenumerator-a. m. rowie-rów mn. Prenumeratorka-i. ż. rki-rek mn. daw. prenumerant, przedpłaciciel, ten co prenumeruje gazety lub książki „Pięćdziesiąt prenumeratorów! no! to na pierwsze kurzta" JI. Kras. 33. 53. „Wszakże wielkie gazety francuskie nie gardzą tym lepem na który się złapie niejedna piękna prenumeratorka" ib. 50.

636

Prenumerować -at -ruje st. cz. ndkn. § Zaprenumerować dkn. „Namówiłem panią Michałowę i zaprenumerowaliśmy wspólnie książki z Siedlec" A. Wilcz. Fot. 1. 159.

Preopinant-a. m. nci-ntów mn. z łac. prae, opinans, ten który z opinją swoją lub wnioskami występuje przed innymi „Preopinanci moi, w swych głosach rzymowych, dotknęli wszystkich punktów skazowanych i głównych" Ad. Mick. 3. 176.

638

jest w Org.

Prepotencja -ji ż. -cje -cyj nn. Łac. nadmiar (siły, przemożność, zbyteczna przewaga „Wmieszajcie się w tłum i narzekajcie na taką egzorbitancję, na nadużycie, na ekscess prepotencji" J. J. Kraszewski Szaman. 1. 40 „W opozycji stawał przeciw prepotencji magnatów" Id. Tyg. Il. 3. 5. 35.

Prese przysł. prow. Kuj. całkiem, ściśle, wyraźnie, szczególnie mówiąc o kolorach np. „prese biały" = świetnej, czystej białości, bez odmiany, bez skazy. „Prese adv. ściśle, wyraźnie (wyraz łaciński, franc. wyszedł w podobny sposób jak: akurat, raxytas i t.p.)" O. Kol. 4. 275

640

Presja - i ż. nacisk pod względem moralnym

„Wszystkie poprzednie zeznania przed sądem i przed żandarmami powzięto w przeciągu 1-2 dni, a więc mogło to być pod presją." Słow. sąd. G. nar. 1882. 288. 3. „Systematyczna presja wywierana na narodowości zwolna oddziaływała na stan kraju" J. I. Kras. Wiek 1882. 37. 1.

__Presse-papier__ m. nieodm. wyraz franc. (wymaw. prespapié) znaczący przycisk do papierów „Biurko moje zdobi pamiątkowy a fantastyczny __presse-papier__ powstały z takiego właśnie źródła."
Bluszcz 1885. 193.

642

jest w Org.

Pretendować -ał -duje st. cz. ndkn. łac. praetendere, z prae i grec. teino, naciągam), rościć do czego pretensje. „Ja tam za moje dodzenie około tej sprawy nie pretenduję nic" J. I. Kras. Wiek 1878. 39.

648

zdrb. Pretensyjka - i ki - jek mn.

Pretensja - ji. z. sje - syj mn. franc. prétention, prawo jakie się ma istotnie, lub tylko rości, do czego, uroszczenie (się), wymuszone manjery, przesada, nienaturalności, chęć zwrócenia na siebie uwagi strojem, powierzchownością wymową i t.p. „Była słodką, wymuszoną, pełną pretensji, wiało od niej chłodem i fałszem" J. Kraszewski. 1878. 63. (3) „Panna ładna, - tylko uprzedził uwagę, że - próżne marzenia i starania, stary - dziwak, ona też w zbytnich pretensjach" B. Bol. Nad uwod. Dun. 51. (2)

„Trzeba było być ubraną do twarzy a bez zbytniej pretensji" J. I. Krasz. Wiek 1878. 40. „Pani dobr. darują - odzywa się Hipolit z ukłonem pełnym pretensji." A. Wilcz. Lot. 1. 43. (3)

(2) „Wszystko to umoży prolelany at ten w pretensjach - któremu źle jest na świecie

i nam z nim także" J. Kraszewski. Wieh 1878. 18

(3) „Z smutnym ale pełnym pretensji uśmiechem, hrabina powitała nowego znajomego" J. Krasz. 16. 83 „W pokojach krzyła staroświeckie bogactwo, bez przepychu, bez wystawy, bez pretensji" ib. 19. 15 „Ubrany bez pretensji i prawie niedbale" ib. 33. 44 „Pięćdziesięcioletnia bez pretensji ubrana ciemno pani hrabina" ib. 105 „Pani Helena ani ładna ani brzydka, bez pretensji, kobieta bardzo skromna i prosta, ale dobrze wychowana" B. Bol. Dzien. Sev. 119.

„Choć gderliwy, kapryśny i milczący, miał pretensyjkę do podobania się" J. Krasz. 78. 26.

§ o rzeczach nieżywot. fałszywy pozór, sztukowanie, nadrabianie „Dwór.. z gankiem, mającym pretensję do kolumn, portyku i sztukaterji.." J. Dzierżk. 2. 55.

Pretensjonalność – i. ż. bez l. mn. wymuszoność, okazywanie śmiesznych ~~wygórowanych~~ i nieuzasadnionych pretensyj do czegobądź. „Urządzenie domu w Czarnej jest miniaturą zamożności i komfortu. Wszyscy widzą tę śmieszną pretensjonalność, prócz samych właścicieli” A. Wilcz. Fot. I. 144.

<u>Pretensjonalny</u> -a -e, <u>nie</u> przest. okazujący pretensjonalność, pełen ~~[illegible]~~ pretensyj. „Młoda i pretensjonalna pani kolatorka umiała się zmieścić za swego proboszcza" A. Wilcz. Fot. 1. 120. 1.) „W środku malutka, szczuplutka, pretensjonalnie ubrana kobiecina" ib. 47.

1.) „Bankier pretensjonalny w ruchach i ubiorze" M. Bał. Który 12. 214.
„Był to już nie pierwszej młodości pretensjonalnie wyświeżony mężczyzna" A. Wilcz. Fot. 1. 34. „Zbytek (u niego) olśniewający, ~~ale~~ i śmieszny, jakiś pretensjonalny — bo czego tu niema!" J. I. Krasz. 2. 33. 61.

Prezentacya -yi. ż. — ż prezentowanie, przedstawianie kogoś albo samego siebie komu „Prezentacya panny Chourgotte była głównym przedmiotem aż do obiadu" Au. Wi. 5. 22. „Nastąpiła prezentacya i hrabia umilkł, a gospodyni domu zajęła się gośćmi" J.I. Krasz. 16. 42. „Chciałem się państwu chorążstwu za ich łaskę pokłonić, kochany porucznik nam prezentacyę ułatwi" ib. 71. 23. „~~[illegible]~~, frak dla prezentacyi jakiejś przed laty dziesięciu sprawiony" J.I. Krasz. Dziwor 19. 20. „Czyżby ta dziwaczna prezentacya miała co innego na celu?" J.A. Fred. 1. 201. „Dopieroż nastąpiły prezentacye najczulsze, nam z panną Adelą kazano być przyjaciółkami, mierzyłyśmy się cały czas w sobie rozpatrzć" B. Bol. Dzien. Ser. 119

Prezentować się -ał -tuje st. zaim. ndkn. ∫ o rzeczach nieżywot. okazywać się, wydawać się „Front domu, niby coś fantastycznego, z wieżyczką prezentował się malowniczo” J. I. Krasz. Wiek 1878. 50.

648

Prezumpcja -ji. ż. -cje -cyj nm. Łac. praesumptio

§ zarozumiałość, zbytnie o sobie rozumienie „Żebym pisał co się zowie, jak już długo z Bogiem żyję, tegom jeszcze nie powiedział; grzechem prezumpcyja taka." A. kr. Ŝv. 5. 205

Prezumpcjant -a. m. -nci -tów nm. (zarozumiałek, wiele o sobie trzymający) ^prostarz.^

„Obróć oko na siebie, rozumiesz prezumpcyancie, że niemasz nad ciebie, prawda większego rozkoszniśka, nie patrzy Bóg na personatów" Hil. woj. serd. apek. 147.

Prezydencki-a-ie v Prezydentowski-a-ie, tyczący się urzędu lub osoby prezydenta „Brisson oświadczył Grevy'emu, że kryzys obecna nie jest gabinetową, ale prezydencką" G. nar. 1887. 268. 1. Prezydjalny-a-e, tyczący się urzędu, godności prezydenta „Najskrajniejsza grupa w radzie miejskiej Paryża oddawna groziła przesileniem prezydjalnem" G. lwow. 1887. 267. 3. „Przesilenie prezydenckie uważają powszechnie za nieuniknione" ib.

650

Prezydjum. nieodm. n. Łac. prezydencja, prezydowanie, przewodniczenie(1); zbiorowo, urząd prezydenta i jego bezpośrednich pomocników lub zastępców, osoby sprawujące zwierzchność w jakiejkolwiek władzy, sądzie i t. d. „Cesarz udzielił posłuchania prezydjum parlamentu złożonemu z prezydenta.., tudzież wiceprezydentów..” G. lwow. 1887. 273. 3.

(1) „Z kolei porządku dziennego przyszedł na stół punkt wyboru prezydującego... przez aklamację zaproszono mecenasa... który, po ukonstytuowaniu prezydjum, wezwał komitet do odczytania wniosków” Kur. War. 1887. 330. 1. „~~Po uroczystości otwarcia sejmu~~ „Obie Izby zebrały się na posiedzenie, na którem po wyborze przez aklamację tych samych prezydjów, które fungowały na ostatniej sesji, uchwalono wystosować adres do korony.” G. lw. 88. 149. 3

<u>Przędziuśko</u> adv. porp. przędziuchno „wrzucił ją przędziuśko w dunaik głęboki" O. Koll. Lud 1 Pieśni 66.

Primadonna - y. ż. ny. - donn nm. włos. prima donna, pierwsza śpiewaczka opery w teatrze „Czuję się obowiązanym regularnie patrzeć na piękne nóżki baletniczek, i słuchać śpiewu prima donny" J. I. Kraw. 33. 36. „Każda primadonna chowuje często na chrypkę, a każda znów chórzystka na primadonnę." Kron. Codz. 1876. 40. „Primadonna przez kilka minut z wdzięcznym uśmiechem zbierała owe bukiety i kłaniała się bez końca" A. Wilcz. Wiek 1879. 10.

<u>Proboszczunio</u> -a. m. zdrob. i spieszcz. pouf. proboszcz „Zapewne, ludzie by gadali, mój proboszczuniu" J.I. Kras. 72. 37

<u>Proboszczysko</u> -a. m., zgrub. biedny, poczciwy proboszcz „Jedyny opiekun jej, proboszczysko poczciwy umarł" ib. 73.

654

jak w Org. i Procedencje

Procedencja-ji. z. cje-cyj mn. łac. od st. procedere, pochodzenie, rodowód. „Znam go jak swoją kieszeń i wiem jego procedencję, jak nikt dokładniej.” JJ. Kras. 64. 25. „Mówiono że pochodził od kuchcika, ale on się tego wypierał, i owszem procedencyę sobie obywatelską chciał nadać.” Jd. Wiek 1878. 7. „Jednego podejrzanego szlachectwa nie napytałby tam najsurowszy heraldyk, bo w procedencyę ściśle bardzo wglądano.” Jd. Szta war. 2. 207.

Proceder - u, m. ~y, -ów lm. Łac. ż posp. rzemiosło, profesja
~~kunszt~~ „Szanowni państwo N.N. trudniący się procederem rzeźnickim" Kur. Świąt. 1872. 57. zał. „Przystąpimy do rzeczy ~~tej~~ dotyczącej ~~tej~~ malarskiego procederu, o którym ułożyliśmy się z przyjacielem swoim" J. Korz. 9. 424.

Procederzysta - y, m. ści - stów lm. trudniący się jakim procederem ob. Wiek 82-86 z r. 1876 - i dalej

656

Procedura -y. ż. praw. postępowanie sądowe przy prowadzeniu spraw przepisami postanowione. „Na podstawie procedury, zarządza przewodniczący sądu przysięgłych przesłuchanie tego świadka" Śledz. sąd. 9. nov. 1882. 290. 3. „Obecna procedura wymaga dowodów piśmiennych, nasi zaś rzemieślnicy w pisanie nie lubią się bawić." Now. 1882. 358. 1.

657

[Sect. w Odg.]

zdr. Procencik-u. m. ki-ów im.

Procent-u. m. y i a-tów im. z łac. per centum, prowizja, dochód od wypożyczonego kapitału, obrachowywany co do wysokości zwykle od stu, odsetek. „Z wielkim kosztem, z wielką pracą, tum cię ukręcił, przyjacielu, gdzie ci teraz dobrze płacą. — Wszak pan bierzesz procent piąty. — Powinienbyś dać dziesiąty." A. hr. Fr. 5. 221. „Aj, aj, Ruziu, raz kaś spiekła-bo to własna twoja wola, co się wkrótce z nami stanie — (zacierając ręce) wkrótce, wkrótce, pięknie, ładnie, kapitalik mi przypadnie — (pokazując dzieci) procenciki rosnąć będą, a jak wiele nikt nie zgadnie" A. hr. Fr. 5. 262. ǁ posp. pewna ilość wydzielona na sto ogólnej ilości. „Niewiasta sztucznie przez rozdmuchana w kraju wodzą obecnie rej koterya, stanowiąca zaledwie jeden procent całej ludności." Wiek 1887. 91. 2. ǁ posp. pewna określona

pewna ilość (uważana w stosunku do ogólnej ,,czegoś)

część całości („Któż wreszcie miał pisać? ze starszych pisarzy pozostało kilku, może kilkunastu, – młodzi tworzyli dopiero szkołę główną, niewiadomym więc był procent, jaki wniosą do ogólnego kapitału." Czas 1877. 74. „Wśród każdego społeczeństwa znajduje się pewien procent ludzi biednych, którym obowiązek sumienia nakazuje podać dłoń bratnią." Wiek 1878. 258. „Poddane analizie wychodzące z kominów zakładów fabrycznych sadze, wykazały znaczny procent żelaza" Bibl. lit. 9. 271 – „Jedną z najważniejszych zalet policemana londyńskiego jest znajomość wszystkich rzezimieszków... Temu przypisać należy ów ogromny procent kradzieży wykrywanych w Londynie" Wiek 1887. 226. 2 „Mieszczaństwo daje znacznie większy procent wychodźców niż lud wiejski" ib. 247. 3.

658

Procentować -ał -tuje st. nij. ndkn. przynosić procent, korzyść. „Nawet żebracy, którzy czatują na podróżnych u bram kościoła, opuszczają swe stanowisko nie procentujące już wieczorem" J. I. Krasz. 2. 16. 5. „Talent swój uważał za jedyny majątek – zadaniem dlań było, aby jak najlepiej procentował" B. Bol. Nad modr. Dun. 60.

Procentowicz -a, m., cze -ów nm. posp. pożyczający na procent, lichwiarz „W miasteczku zamieszkanem przez emerytów, procentowiczów i rozmaite kalectwa odpoczywające po burzach żywota... formuła życia i historja ludzi są niezmiernie proste" J. I. Kraszewski. kam. w dłu. wyp. 2. „Krzyczą na pejsatych procentowiczów, na ich zdzierstwo, na wyzysk, lecz czy tylko oni zajmują się lichwą?" Wiek 1887. 232. 3.

660

<u>Proces</u> -u, m. -y, -ów lm. łac. processus § postępowanie mające na celu otrzymanie jakiegoś rezultatu „Stanąłem do roboty z gorączką, która czasem tworzy arcydzieła, ale najczęściej przeszkadza do opanowania zupełnego przedmiotu. W gorączce należy marzyć, ale chłodno wykonywać... choć często i porządny proces się trafia" J. I. Kras. Z. 16. 69 § Działanie sił przyrodzonych czy to moralnych, działających na psychiczny ustrój człowieka, czy ~~materyalnych~~ fizycznych sprowadzających rozkład i przemianę materyi „Zdania się krzyżują, walczą — a ostatecznie z tego prądów tysiąca, powstaje chaos. Jestto najwyraźniej proces rozkładowy" B. Bol. Nad modr. Dun. 74. „Koszta pogrzebu są nader niewielkie, wydatek bowiem na spalenie ciała

nie przenosi rsr. 7^ïe^ ; proces odbywa się na nowym cmentarzu w odpowiednim budynku" Now. 1878. 141. „Wypada nam pokrótce przynajmniej zaznajomić czytelnika z procesem trawienia, gdyż tylko w ten sposób zrozumiałemi być mogą wiadomości z hygieny o pożywieniu" Dr J. Starkman Słowo 23. 135

„Potrafił tak panować nad sobą, że wszystkie fazy, jakie w nim ten tragiczny proces duchowy odbył, pozostały dla biednej kobiety tajemnicą" Kraj. G. lwow. 1887. 121. (1)

„Wszyscy równi sobie jesteśmy wobec matki natury i każdego z nas czeka kiedyś taki sam... proces rozkładowy" Dz. pol. 1887. 304. 1.

(1) „Tem zachowaniem się, zraził sobie oddawna swojego monarchę, i obecne usunięcie go ze służby nie jest niczem innem, jak tylko epilogiem dłuższego procesu rozkładowego" G. lw. 88. 137. 5

Procesjonalnie przysł. z procesją. „Ks. biskup, w asystencyi duchowieństwa, odprawił kondukt naokoło katafalku, a następnie, procesjonalnie, udał się na grób.." Kur. 1885. 132. 3.

<u>Proch</u> - u. m. <u>chy</u> - ów mn. § przyst. „prochu nie wymyśli" = ograniczony, tępego umysłu. „Uprzedzam cię, takich coby proch wymyślili u nas nie znajdziesz — ale infamisów — ani na lekarstwo." St. Grudz. Echo 1878. 255.

§ w Królestwie wymawia się tylko w ostatniem znaczeniu; w Galicyi w znacz. kurzu, który to wyraz nieużywany np. proch na meblach, w drodze, płaszcz od prochu.

663

wytwórca

Producent - a. m. nci - tów mn. - ten, co produkuje, wydobywa produkta. „Handlarz małomiasteczkowy jest niezbędnym pośrednikiem między producentem a konsumentem" B. Prus Kur. War. 1878. 184. „Wiodący handel albo upadać musieli, albo mniej dogodne dla producentów ofiarować warunki" J. I. Krasz. 32. 67. „Dla ułatwienia producentom zwykłych formalności przy wprowadzaniu wełny do Warszawy, w radzie miejskiej wydane zostaną odpowiednie rozporządzenia" Wiek 1887. 119. 3. „Główny błąd mają popełniać przeto producenci chińscy, iż herbatę sprzedają drobnym przejezdnym handlarzom, którzy sortują ją niewłaściwie" ib. 1888. 7. 3.

<u>Produkcyjność</u> – i. ż. bez l. mn. wydajność, wytwórczość, wydawanie plonu, „w Niemczech ulgi obecne podniosą produkcyjność (gorzelni) i pozwolą na obniżkę cen produktu" Wiek 1887. 215. 3.

665

jest w Org

Produkcyjny -a -e przynoszący korzyści, dochód
„Nie lubił smutku i zamyślenia,
uważał bowiem iż były to rzeczy nudne
i nieprodukcyjne" W. Morzk. Męż. i żony 231.

666

Wyprodukować ob. u.

Produkować -at -kuje st. cz. ndkn. łac. producere, wydawać jakiś produkt, płodzić, rodzić § – i Zaprodukować dkn. okazać, przedstawić „W ostatnim odczycie zaprodukowała nam (Deotyma) poemat o Jarnej Górze" Wiek 1883. 45. 2. (1)
§ – się st. zaim. popisywać się z czem „Gra na fortepianie... jeździła się produkować po miastach" J. I. Kraszewski Wiek 1878. 13. „Chęć tylko nieumierna produkowania się z elukubracjami swemi, zniewalała go uciekać się w towarzystwo nowatorów i „romantyków" J. I. Kraszewski 33. 42. (2)

(1) „Celem wystawy kucharskiej jest zaprodukowanie sztuki kulinarnej w skończonej formie, a więc rozmaitych potraw tak zimnych jak i gorących" Wiek 1886. 44. 4. – „Szczególniej miał rękę nadzwy-

czającej piękności, którą produkował, gładząc często wąs, zwłaszcza wówczas, gdy nie było do niego co mówić" J. Korzen. 1. 3.

(2) „Czasem na balach produkowały się pary w gawocie albo kozaku" A. Kr. Tr. Dr. 11. 170.(3)

Wyprodukować dkn. wyhodować i t.d. „Nowy sposób wyprodukowania obfitych w cukier buraków" Wiek 88. 130. 3.

(3) „Repertuar teatru Wielkiego zapowiada na jutro balet. W antraktach produkować się będzie kwartet śpiewaków szwedzkich" Kur. Codz. 88. 350. 4.

(1) Daw. u Rzymian, ~~ochwacek~~ nie mający przystępu do świątyni (fanum), lub nie wtajemniczony do mysteryów religijnych - człowiek świecki, nie duchowny

Profan -a, m., -ni -ów, mn. — Profanka -i, ż. -nki -nek mn., z łac. profanus, t.j. (1) posp. ignorant, nie ~~po~~ mający żadnego pojęcia o jakiejś kwestyi, nauce, sztuce i t.p. (2) „Są [szczegóły] rzeczy ~~w ży-~~ ~~ciu~~ ~~codziennym~~, których wywierzać się nie godzi przed oczyma profanów... obudziłyby śmiech choć zrodziły łzy krwawe" ~~[illegible]~~. (2) „Historya nalechowienia o głodzie wzbudziłaby w was litość tylko, lub obrzydzenie... więc dosyć. dały (i w.) J.I. Kras. 2.16.76 „Choć mamy się za profana w tym przedmiocie, zdawałoby się nam, że..." Id. Dzies. lit. 5.6. „Mecenas Kodeksiński doktor paryzkiego uniwersytetu, znakomity teoretyk wobec profanów, ale przegrywający wszystkie sprawy" Wiek. 1877. 81. „Z góry zastrzegam sobie, że jako profanka nie będę pisać o dziełach sztuki, jednak właśnie jako profanka śmiem wspomnieć o niektórych, gdyż podług mnie każda sztuka czy to muzyka, czy malarstwo, wtedy

dopiero jest wielką, gdy zajmie profana"
Now. 1878. 94. „Roztańczona Warszawa, zajmuje się i koncertami także. Cała fala tych muzykalnych rozkoszy uderza w serca melomanów i profanów nawet, bezustanku" Wiek 86. 31. 3.

Profanacya -yi, ż. (-cyę -cyj) mn. Łac. profanatio, znieważenie, zbezczeszczenie, splugawienie przedmiotów religijnych lub kościelnych § posp. spowszednienie, spospolitowanie czegoś zasługującego na uważanie, cześć i t.p. „Świątynie, które dawniej przyozdabiały się ladajakiem malowidłem, będącem po większej części profanacyą rzeczy świętych, obecnie zasilają się przeważnie pendzlem utalentowanych artystów" Now. (wiedz.) 1877. 13. 2. „Gdy czasem doleciały ją dźwięki fortepianu na którym niegodziwie grała miss Jenny, dreszcz przechodził po niej, wsłuchiwała się w tę profanacyę i płakała" Fl. Kwart. wiek 1878. 19

669

Profesja - ji. ż. sje - syj lm. 3 posp. „być czem z profesji" = z powołania, z zamiłowania, być oddanym czemu, robić z czego rzemiosło, profesję. „Śliczny w dzieciństwie, wypieszczony dla wdzięku, wyrósł na Antinousa z profesji" J. I. Kraszewski. 72. 119. „Nie można go było nazwać graczem z profesji, a w istocie nie wiele brakowało do tego" Id. Wiek 1878. 72.

Profesorowa -ej. ż. we -ych mn. żona profesora

671

Profesorski-a-ie, od profesora, właściwy profesorowi „Tobie przystoi toga profesorska" A. Wilk. Fot. I. 41.

Proforma -y. ż. daw. Łac. najniższa klasa w szkole, parva. „Cóż to jest? – Żyd, jaśnie panie, teraz w literę go przerobię. – Jak mi pierwsza kropla skapie, to cię trzepnę tak po łapie, aż proformę wspomnisz sobie" A. hr. Fr. Kom. 5. 194. „Skończy się na tem, że tylko pędraki z proformy będą służyli do mszy. Wstyd doprawdy, co za nieuctwo, co za lenistwo!" Ogn. dom. (Lw.) 3. 187.

Próg - u. m. gi-ów mn. § fig. pod względem czasu: rozpoczęcie, przyjście. „Plemię bohaterów co chodzili w żelezie i na wzrost z żelezźnieki trwało aż do czasów najgorszych, doszło do progu dni naszych" B. Bol. Tat. 1. 35 „Gdy stopą dotknął podłogi, zdawało mu się, że za chwilę już... będzie w ojczyźnie. Stąpnął pełen nadziei, pełen miłości, spragniony... nie domyślając się, co go na tej ziemi swoich najbliższych... u progu czekało.." ib. 363

674

Program-u. m. ~~my~~[mu] Programat-u. m. ~~ty~~ mu. z grec. ogłoszenie, uwiadomienie, z wytłumaczeniem sposobu i porządku w jakim ma się odbyć ceremonija, posiedzenie, widowisko i t. p. „Dzień cały spłynął, wedle zwyczajnego programu imieninowego" J. I. Kras. Z. 164. „Pogoda pozwoliła obu zabawom wykonać świetnie ułożone programy" Wiek 1883. 10. 3. „Strzały z armat i iluminacyje wchodzą w programat uroczystości" Bluszcz 1886. 217. ǁ przen. założenie z myślą obrony pewnych interesów lub dojścia do pewnego celu, postanowienie, myśl powzięta naprzód. „Ani redaktor, ani współpracownicy tego pisma nie mieli nigdy dosyć sił i powagi, ażeby przeprowadzić program, czy jakiebądź idee, jeżeli to nie przypadało do smaku wydawcom" Czas 1877. 74. „Bogate ożenienie było programem jego życia" J. I. Kras. Wiek 1878. 17. „Wedle programu gdy wzroki się spotkały-

wejrzenie pani Idalii zaczynało stronić, niby gniewnie unikał, aż póki nie wróciło ta-kowe" J. I. Krasz. Wiek 1878. 36. „Stronnictwo ~~[illegible]~~ wcale nie miało programu, a nawet celów do jakich dążyło, nie widziało jasno, dobitnie" A. Groch. Przew. nauk. i lit. 15. 3.

675

jest w Orz

Progres-u m. -sy-ów un. łac. progressus, postęp, wyjątk. używ. „Krzyczała młodzież, że przeszkadza kulturze, że tamuje progressy, że zdradza!" Ad. Mick. 3. 17.

676

Projekciarz -a. m. -rze -y. mn. posp. projekcista, robiący projekta „Warszawscy projekciarze, reformujecie świat — lecz niech was dadzą katu, każecie czekać światu, na projekt tysiąc lat!" Mucha 1878. 31.

677

Prokuratorówa – ej, ż. we – wych, nn. żona prokuratora. „Spieszę w tej chwili do prokuratorowej" M. Dąb. Kłopoty 12. 347.

678

Prokurować -ał -ruję st. cz. ndk. łac. pro, curare ?

głów. w cza. dkn. Sprokurować -ał -ruje dostać, otrzymać coś przez starania się, wystarać się o co. „Noc miałem przepędzić w mojej celi, gdzie dokładny wizerunek cudownego obrazu N. P. Latyczowskiej sobie sprokurowałem" Ł. J. Dyk. Ort. Sejm. 1. 45.

679

Proletarjat – n. m. bez lmn. ~~raz~~ stan proletarjuszów, najniższa warstwa społeczna, nie posiadająca żadnego majątku „Wszystko to mnoży proletarjat ten niedojrzały, w pretensjach – któremu źle jest na świecie i nam z nim także" J. I. Krasz. Wieb. 1878. 18

680

Proletarjusz -a m. rze -ów nm. Łac. proletarius, od wyrazu proles, potomstwo, jakoby przynoszący pożytek krajowi jedynie tylko płodzeniem potomstwa; w daw. Rzymie, obywatel najniższej klasy, nie płacący już podatku § posp. człowiek nie ~~mający~~ posiadający majątku, żyjący z wyrobku, z dnia na dzień, ubogi „To tylko takim proletarjuszom jak ja wolno się awanturować" Z. Kaczk. 5. 52. „Że człowiek intelligencji proletarjuszem być nie może, - nie przystaję na to" Ap. N. Korz.

Czaten. XIII.

681

pert - acja w Org

Prolongata -y. ż. ty-gat um. łac. przedłużenie terminu, odroczenie na pewien czas dokonania pewnej czynności np. egzekwowania długu. „Mam wprawdzie urlop na dwa miesiące tylko, ale mogę żądać prolongaty" Bodz. Opow. hist. 175.

682

1. Promienić się -ił -i st. zaim. ndkn.

2. Promienieć -ał -eje st. nij. ndku. błyszczeć promieniami (-ją) posp. mówiąc o człowieku i oblicza bedzkiem, jaśnieć uprzejmieniem „Promieniała twarz jej radością niezmierną" J. I. Krasz. Dr. Zmarłw. 2. 237. „król oglądał się, promieniał, był rad." Id. Tyg. II. 3. 5. 6. „Fizjognomia starca była dziwnie zmieniona, promieniejąca, jasna, napiętnowana jakimś wyrazem niezwyczajnym jej radości, szczęścia" Id. Wiek 1878. 64. (1) „Patrzaj! tam dzieło twoje promieni się jasno, a przy niem wszystkie inne bledniejąc i gasną." W. Syrok. Gaw. 4. 127 „Widocznie go to ucieszyło, bo promieniejący cały, ucałował dziewczynkę" Z. Sarn. Dkura 23. 133. ob. Zapromienić

<u>Promieniście</u> przsł. w promieniach, z promieniami – błyszcząco, świetnie – fig. „Promieniście wydawał mu się ten kraj tytanicznych ~~bojów~~ zapasów, homerowych bojów i spartańską cnotą odzianych jak zbroją bohaterów" B. Bol. Tut. 1. 218.

Promocja -ji ż. -cje -cyj mn. 1. w szkołach: postąpienie do wyższej klasy. „Skończył klasę piątą, do skończenia gimnazjum pozostawało mu jeszcze lat dwa, lecz z powodu doznanej przy udzielaniu promocji niesprawiedliwości, opuścił szkoły" T. T. Jeż 2. 337. „Uczniom, nie otrzymującym promocji, tylko w razach nadzwyczajnych dozwolonem będzie uczęszczanie do klasy w drugim roku" Wiek 1887. 236. 3.

685

Promować -ał -muje cz. cz. ndkn. Wypromować dkn.
Łac. promovere, daw. promowować, popierać, popierać kogo, posuwać w godnościach, zaszczytach i t. p., kierować kogo na co „Będę waści promować jakoby kandydata do deputacji" J. Kras. 31. 163 „Szedłem z klasy do klasy z starościcem promowany razem" ib 32. 28 „Zrobiono go marszałkiem trybunalskim, sądząc że interesa familji przez zręczności promować będzie" ib. 71. 40 „Dalsze promowanie tej sprawy, powierzymy już pannie wojewiance" L. J. Dyk. Ost. dzien. 1. 109. „Córkę na modną damę wypromowała, zaszczepiając w niej upodobanie francuzszczyzny i wielkiego tonu" Fr. Kr. Skar. p. sita 16
-ę -się cz. zaim. kierować się na co, na kogo „Ułożywszy sobie, że Franuś promować się będzie na księdza, zaprowadził go do kościoła i pokazał całe skarby bractwa.." A. Wilcz. Wiek 1880. 138

686

<u>Propaganda</u> -y. ż. rozpowszechnianie, popularyzowanie jakichś zasad. „Jest obecnie w toku we lwowskim sądzie karnym śledztwo z powodu socjalistycznej propagandy w Galicyi" G. nar. 1882. 286. 2. „Z dobrodusznością dzieci wierzyliśmy w braterstwo, w propagandę idei i we wpływ Francyi rewolucyjnej" B. Bol. Przed burzą 55. „Co się tyczy propagand, spisków, przewrotów, u nas możliwem jest wszystko" B. Bol. Pam. Pan. 22

<u>Propagować</u> cz. wnt. rozpowszechniać, popularyzować, szerzyć o czemś wiadomość § <u>Spropagować</u> dkn. zużytkować coś na pewny cel za pomocą propagowania. „Egzaltacyę Zosi spropagowano na rzecz bigotyzmu, a inicyatywa do tego wyszła od księstwa" Elp. Mło. i sta. 2. 92. „Oboje ułożyli zużytkować smutek hrabianki na rzecz kościoła; ksiądz Aureli zamyślał spropagować ją do klasztoru pp. Norbertanek i posagiem jej wzbogacić klasztor" ib. 130.

Propinacja - ji. ż. cje - cyj lm. z łac. prawo wyszynku trunków § szynk, wyszynk trunków, szczególniej gorzałki „Stangł stangret koniom wytłumaczy podle propinacji" Zł. Kraw. 72. 13

Propinacyjny - a - e, od propinacji

Propinator-a. m. -rowie-ów mn. dzierżawiący propinację, i trudniący się przytem sam wyszynkiem trunków „W karczmie miał tylko tytuł propinatora, żeby propinatorową nazwać się mogła jego żona" JJ. Krasz. 72.27 ᶘ prow. kuj. Propinat-a, u ludu Prepinat-a. m. -ci-tów mn.

Propinatorka-i. ż. -rki-rek mn. Propinatorowa-ej ż. -we-ych mn. żona propinatora, albo sama mająca prawo propinacyi „Na wspomnienie nieboszczyka, propinatorka fartuch podniosła do oczów" JJ. Kraszew. 72.13. „Pani propinatorowa siedziała na ławeczce" ib. 11

689

Prorok-a m. § przysł. posp. „co rok, prorok" = co rok, przybywa dziecko „Tymczasem co rok szczęścia przyczynek, rodzi się prorok, córka lub synek" Bartels. Echo (Krak.) 1878. 14. „Tymczasem co rok to prorok, jak zaczęło się od pierwszego roku, ciągłe były chrzciny." St. Grudz. Echo (Warsz.) 1878. 247.

Prośbeczka – i. ż. czki – czek mn. zdrob. maleńka, małoznacząca prośba o co „Prośbeczkę bym miał do pana" J. I. Kras.-Wiek 1878. 25.

691

Prosić -ił -i st. cz. ndkn. § posp. sposób grzecznego wyrażania się klasy niższej mówiąc do osób wyższego stanu, bez właściwej prośby: „proszę pana lub pani" albo „proszę łaski pana (pani)" np. „Czy dawno wstał? – Wstał, proszę pana." „Marysiu, czy już śpisz? – Nie, proszę pani." „Wołano (chce ją pocałować) Julcysia. Proszę pana, co Pan robi" A. hr. Fr. 2. 15 (1) § wyraz zdziwienia: „proszę! no proszę! proszę jakiego! proszę uniżenie! (·)

„Acan mi mówiłeś, że znałeś starą Podkomorzynę. – A jakże, proszę jaśnie pana, takem ją znał, jak niepomiernejszą kiedyś włamę." J. I. Krasz. 2. 39. 11

(·) „Proszę jakiego! czupiradło to stroić się chce jeszcze! dam ja ci! nauczę ja ciebie!" J. I. Krasz. Bluszcz 1885. 5.

(1.) „Ale bo to historja z tysiąca nocy, proszę pana, tak że mnie wierzyć się nie chciało" J. I. Krasz. Wiek 1878. 55.

Prosowianka - i. ż. (nki - nek mn.) ż wódka z prosa.

„W izbie pachniała wódka prosowianka"

H. Sienk. Og. i mie. 3. 348 „Wychylił kilka

czarek prosowianki" ib. 349.

Prosperować -at -ruje st. ndk. Łac. prosperari, wieść się dobrze, iść pomyślnie, udawać się o człow. używać szczęścia „Chcesz aby dziennik prosperował? nie żałuj reklam, ogłoszeń, szarlatanistwa" Pr. Kr. 33. 52 „Dlaczego Krakowskie towarzystwo muzyczne prosperuje jako tako, gdy w lichej i mającej większą reputację muzykalności Warszawie, podobna instytucja, tak suchotniczy wiedzie żywot?" Now. 1882. 293. 2.

Prostakowaty -a -e, wyglądający na prostaka, nieokrzesany, gburowaty. „Niecierpliwił ją czasem natrętnością swoją, zdawał się prostakowaty i śmieszny” J. I. Krasz. Tyg. powsz. 1882. 82.

695

Prostoduszny-a-e, prostego ducha, naiwny, łatwowierny, niemający bystrości umysłowej. „Była tak naiwną i prostoduszną, iż z nią, prócz o upiorach, o odpustach, o kuchni i o pogodzie, mało o czem więcej rozmawiać było można” B. Bol. Przed burzą 5.

696

jest w Org.

Prostracja - ji. ż. bez l.mn. łac. prostratio, upadek sił, osłabienie „Jestem chora na tę chorobę wieku nierozpoznaną przez lekarzy, która się zowie - zwątpieniem, zniżeniem, prostracją.." B. Bol. Hybr. 147.

pest w Org.

Prostytucja-ji. ż. bez l. mn. łac. prostitutio, oddawanie się kobiety nierządowi, jako sposób zarobkowania (1)

Prostytucyjny-a-e, tyczący się prostytucji, jawnego nierządu „Znani dwaj agenci zamorskich domów prostytucyjnych, zwerbowali tu kilka dziewcząt, w celu wywiezienia ich za granicę" G. lwow. 1887. 137. 4

Prostytutka-i. ż. lm. -tek. kobieta zajmująca się jawnym nierządem, będąca pod kontrolą policji. „Oddano do głównego szpitala 37 prostytutek na słabości zakaźne" G. lw. 88. 143. 3.

(1) „Aresztowała dyrekcja policji za przekroczenie regulaminu prostytucji 36 osób" G. lw. 88. 143. 3.

Prozaki -ów. mn. prow. lud. Sandom. „iść na prozaki" = zapraszać na swoje wesele. „Tymczasem panna młoda obchodzi wieś, zapraszając na wesele przy objęciu każdego lub każdą za nogi, czyli inaczej mówiąc: poszła na prosaki (prozaki)" O. Kol. X. 249.

<u>Proszalny</u>-a-e, wyrażający prośbę, proszący.
„Żebrać, to znaczy pobratać się na
wieki z łachmanami, z brudem, z
proszalnym skowyczeniem" Elp. Mtb.
i Sta. 2. 89.

Prot-a m. Protazy-ego m. zdrb. i pieszcz. Protazeńko-a. m. Protazio-a. m. lud. Protaz-a. m. imię męskie. „Wojski z woźnym Protazym ze świecami w sieni stali i rozprawiali" Ad. Mick. 3. 11 „Tak, tak, mój Protazeńku, rzekł klucznik Gerwazy" ib. 284. „Nie ma pić do kogo... a więc do ciebie Protaziu!" W. L. Ancz. Obr. lud. 121. „Już to ten Protaz to taki mądry!" ib. 101. „Tak mi przecinowie jak Protazowi bez tarcaku" ib 102.

Protekcyjka - i. ż. ki - jed. mn. zdrb. protekcyja na małą skalę... „Dwa tysiące guldenów? - To mało, bardzo mało... chyba gdyby do tego jakaś familija można... choćby protekcyjka..." A. Wilcz. Fot. 1. 41.

Protest – u. m. -stu -ów mn. praw. handl. akt sporządzony urzędownie jako dowód że weksel przedstawiony był do zapłaty w właściwym terminie i porp. protestacja, zaprzeczenie „Trzęsący się od gniewu, stylizował arkuszowy protest" A. Wilcz. Tat. 1.135 „Później oswoił się z gderaniem starego i z jego protestów nic sobie nie robił" ib. 137. „Nie są to już świetne dni pierwsze konfederacji... jest to żywy protest dogorywającej... przeciwko gwałtowi, który krwią podpisać potrzeba." B. Bol. Tat. 1.125.

Protokół – u, m. ły-ole um (grec. protos pierwszy i kolon skóra, pargamin) § dosłowne spisanie jakiegoś badania, dochodzenia, śledztwa. „Ściągnąć z kogoś protokół" = spisać jego zeznania w jakiejś sprawie. „Ten protokół dokładny stan rzeczy ocenia, przepytowani stróże, pachołki, lokaje, już żadnej wątpliwości". A. hr. Fr. Dzieła 8. 72.

Protokularny-a-e, nie przst. protokółowy, to jest według szczegółowego badania opisany. „Sucho, protokularnie opowiedział, kto był ojciec pana Ruckiego, gdzie mieszkał, ile wieś jego była warta." B. Bol. Przed burzą 13.

705

jest w Org

Protoplasta - y. m. ści - słowo um. grec. najstarszy przodek rodziny, ten który jej dał początek. „Spadkobiercy pięknego imienia, w cirzy wiejskiej dożywali resztek siły pozostałej po olbrzymich protoplastach" J. I. Kras. 1. 48.

706

jest w Bog

<u>Prototyp</u> - u. py - ów um. grec. protos, pierwszy, i typos, typ, wzór; pierwowzór, typ pierwotny nienaśladowany (1) „To więcej niż pospolita piękność, to wszystkie piękności razem zjednoczone, to ideał, prototyp..." JI. Krak. 73. 56 „Prawdziwy mistrz przez powłokę niedoskonałości umie przejrzeć w głąb aż do myśli Bożej, do prototypu i ideału" ib. 135 „W myśli ujrzałem w niej Ewę, Ewę pierwszej chwili niewinności w raju, taką jak wyszła z rąk Bożych, prototyp niewiasty.." Id. 2. 16. 67 „Była prototypem tych pań dworu, chciwych życia, rozumiejących wszystkie namiętności, dogadzających wszelkim fantazjom" Id. Sta war. 1. 152.

(1) to, w czem się zawiera zbiór wszystkich cech rodzajowych i typowych danego przedmiotu

„Izba, w której siedzimy, jest prototypem odwiecznych mieszkań bretońskich chłopów.

A więc podłogi niema, tylko ziemia ubita..." K. Chłęd. G. św. 1888. 10

<u>Prowadzić</u> -ił -i st. cz. ndk. 5) fig. absol. mówić, powiadać, opowiadać t. j. prowadzić rzecz, mowę skierowując ją do pewnego celu „I chciałbyś też zostać? — Chłopak spojrzał na ojca, nie rozumiejąc do czego prowadzi" M. Bał. pam. dziady 123.

Prowincjał -a. m. § żart. warsz. prowincjonalista, parafjanin. „Kawalerowie przemysłu urządzają polowania na zamożną a naiwną młodzież, zwłaszcza tak zwanych prowincjałów i frajerów" Echo (war.) 1878. 223. 3.

Prowincjałek -łka m. zdrb. prowincjał, poufale mówiąc. „Amen, amen, mój prowincjałku, przerwał wojewoda — dziękuję waszeci i przewielebnym Ojcom za łaskawe względy" L. J. Dyk. Ort. Szym. 1. 78.

<u>Prowincjonalny</u>-a-e, rozciągający się na pewną prowincję np. „sejm prowincjonalny.” § właściwy prowincji w ogóle, nie stołeczny, nie wielkomiejski. „Może dlatego, że się już wprawił do grania komedji na świecie, miał czasem minę lichego prowincjonalnego aktora” JI. Kraszewski. 58. 42.

jest w Org. - wyjęty i wyjaśniony

<u>Prowizoryczny</u>-a-e, franc. provisoire, tymczasowy, dla chwilowego użytku cf. zaimprowizowany „Jeżeli roboty na owym kawałku szosy nie zostaną ukończone przed zimą, to koniecznie trzeba urządzić prowizoryczną drogę przez pole" Wiek 1887. 232. 3.

711

Prowodyr-a. m. -ry r. rowie -ów um. rus. przewódzca, wyw. szczególniej w znacz. przywódzcy stronnictwa, partji, kliki. „Na wzór magnatów zamożniejsza szlachta coś tam sobie roiła, nie już może za zbyt wysoko, żeby aż o koronie marzyć, jak czynili magnaci, ale miło to i pochlebnie było zabawić się w prowodyra i mieć swoją klientelę za którą magnat chociażby się pokłonił" S. J. Byk. Ost. sejm. 2. 31. „Rozsądniejsi mieszczanie i intelligencya miejska stanęli solidarnie, aby już raz kres położyć wichrzycielskiej działalności tego prowodyra" G. nar. 1885. 122-2. „Przyjęcie w Petersburgu wiadomych trzejszych prowodyrów wstrząsło [illegible]" Dz. pol. 1885. 142. 2. „A co się tam nie działo przy tych fajerwerkach, co było okrzyków nieprzeliczonych, przysyłanie się do rąk węgierskich prowodyrów, uścisków tajemnych." Prz. Tyg. 1874. 198

„Za inicjatywą tych prowodyrów zało-
żono także kasę pożyczkową" Wiek 1886
149. 3.

712

jest w Brg

Prowokować -ał- kuje st. cz. ndkn. Łac. provocare wywoływać, pobudzać – wyzywać, zaczepiać, wyzywająco, zaczepnie się stawiać „Spojrz na nią, kto tak ramiona odkrywa? to się nie godzi… i jaki wzrok prowokujący, wszystkich!" JI. Krasz. Sstawar. 3, 82.

713

Proza -y. ż. bez l. mn. mowa zwykła, nie rymowana fig. żart. „Rymować a rymować i latać Pegazem, aż prozą wzięto wiosłę za sądu rozkazem" A. Fr. Fr. 1. 272.
§ przen. powszedniość, pospolitość, poziomość, życie powszednie, brak wyższego polotu „Nie mógł pojąć, by kapłanowi piękna, wystarczały brudy i proza najpospolitszego szyderstwa" J.I. Krasz. 72. 152.
„Łatwo pojąć jakie było rozczarowanie moje, napotkawszy taką prozę tam, gdziem się spodziewał natrafić na wątek do romansu" Bodz. opow. lit. 113.
„Przecież nareszcie ujrzałem go zbliska, słyszałem boską jego muzykę. To nie jest waryat, lecz geniusz!.. Dla mnie znudzonego aż do odrazy tem życiem pełnem prozy powszedniej, dzień wczorajszy epokę stanowi.." J.D. Dziek. Alb. warsz. 1845. 222
„Zagrzęzłej w prozie codziennego życia, zadźwięczała poetyczna nuta wymarzona w młodości.." Z. Mell. Gou. teatr. 22

„Cóżem winna, że z prozą życia pogodzić się nie umiem i nie mogę." B. Bol. Hybr. 154.

„Z życia wzięłam tylko prozę i tę część, która żywi ciało i podnosi umysł, broniłam się od uczuć, nie znam ich.." J.I. Krasz. 2.16.61.

714

Prozaiczny-a-e, -cznie przst. prozą a nie rymami wyrażony § fig. pospolity, zwykły, poziomy, powszedni „Na nich zbliżanie się do stolicy robiło tylko wrażenie powrotu do prozaicznego trybu powszedniego życia" J.I.Kras. 72.88 „W tej hulance tak prozaicznej i powszedniej, straciłbym szacunek dla siebie" ib. 159 „Z kolei umiała być artystką i najprozaiczniejszą gosposią" ib. 179. „Wypadki wyrwały ją z tej sfery poezji i sztuki, na padoły prozaicznej nędzy i twardej rzeczywistości" Id. Wiek 1878.19 „Przeżyłem młodość bardzo prozaiczną i pospolitą" Z. Kaczk. 4. 240 „Jestem sobie zwyczajna, kapryśna, prozaiczna dziewczyna, prawda ciociu?" A. Wilcz. Fot. 1.55. „Szkoda tej niewielkiej postawy dla tak prozaicznej duszy" Id. G. pol. 1877.185. „Zarzedłem na łąkę pokrzywną... pasły się na niej najprozaiczniej w świecie krowy.." J.I.Kras. 2.16.66 „Kacpe-

rek nie bohater, nie po bohatersku też prezentuje się czytelnikowi; występuje na scenę ultraprozaicznie" J. I. Pow. 2. 16. „O kobieto dla mnie niepojęta! dawniej w uczuciach twoich byłaś poetyczną, a teraz mi się zdajesz całkiem prozaiczną! cóż są wasze małżeństwa, jeśli nie łańcuchy, które związują tylko ręce a nie duchy?" Ad. Mick. 3. 312 „Biedna Natalja, jeśli jej przyjdzie los podzielić z jakimś poczciwym, prozaicznym zbieraj-groszem" J. I. Krasz. 18. 92 „Nie jestem stworzona na posłuszną żonę, na dobrą gospodynię, na prozaiczną Jejmość" ib. 96 „Najprozaiczniejszy człowiek byłby się jej dał unieść i wyegzaltować, cóż dopiero Staś, co lubił młodą myślą bujać po niebiosach" ib. 19. 70 „Panna Klotylda skończyła bardzo prozaicznie. Wyszła za mąż za pana podsędka, chodzi z kluczykami i hoduje czworo dzieci" Kur. Świąt. 1872. 64.

715

Prozator -a. m. rzy -rów mn.

Prozaik -a. m. cy -ków mn. autor piszący prozą, nie wierszami, nie poeta. „Aleksander Humboldt znakomity nie tylko uczony ale prozaik i stylista."

„~~Panna Wanda~~, ~~która bodaj czy nie choruje na literatkę~~, ~~ujęła się za tych tam poetów i prozatorów~~" „Kuzynka bodaj czy nie choruje na literatkę, gdym jej wyznał, że cała ta nasza literatura polska jest ~~d~~ nie dla nas, chyba dla ekonomów i prowentowych pisarzy... cała czerwona ze wzruszenia, ujęła się za tych tam poetów i prozatorów.." J. I. Kraszewski 2. 33. 82.

716

jest w Org.

Prozapja - ji. ż. pje - pij um. Łac. prosapio, ród, pochodzenie, ze względu na przodków „Swatali mu różne panny, ale ich prosapja nie przypadała mu do smaku; chciał wielkiego, bardzo wielkiego imienia" Tyg. Kraw. 31. 170 „Mało zważano na prozapje i genealogje, skoro ich nie podniosła potęga związków familijnych i możność" ib. 101. 49.

Próżniaczek – czka, m. zdrbn. próżniak, mówiąc z lekką przymówką, żartobliwie „Próżniaczek się zrobił z ciebie” Sabina 222.

Próżniaczysko – a. m. zgrub. pogardl. wielki próżniak, leń całą gębą „Ojciec ręką machnął i rzekł: próżniaczysko!” Pr. Warsz. 90. 58.

Próchna-y. ż. lic. zam. próchno „Gdy dumnych,
i purpur i zbroję przemieniam na pró-
chnę" T. Lenart. Szopka 22. zbyt dowolna
licencja

Próchno-a. n. § fig. w. „stare próchno" =
zgrzybiały człowiek, szczególniej stara baba
„Wolę młodą i zdrową dziewkę, niż
jakie stare próchno" M. Bał. Pan. Dziady
187.

Pruderja - ji. z franc. przesadzona skromność głównie dla oka, zewnętrznie zachowywana, udana cnota, fałszywa skromność. „Dziwnie bo miła, zajmująca i tak bez żadnej tej przesadzonej pruderji, że z nią można mówić o wszystkiem" B. Bol. Pam. Pan. 70. „Pruderja więcej strachy w wielkim świecie już wyśmiana" Tyg. Il. 16. 8.

720

Przedkładać, Przedłożyć

„Opracowany zostanie projekt do ustawy i wejdzie, jako przedłożenie rządowe do Sejmu" Czas 1888. 161. 1. „Zasady projektu przedłożenia rządowego względem wykupna prawa propinacji w Galicji" tamże „Wniesienie wspomnionego przedłożenia rządowego na najbliższej sesji Sejmu galicyjskiego należy uważać za rzeczonione" tamże „Kandydaci przedkładają opracowane referaty swoim wyborcom" N. Ref. 1888. 189. 1. „Relacje ze sprawozdań przedkładanych przez inspektora przemysłowego" G. lwow. 1888. 193. 2.

Prunela -i. ż. Brunela -i. ż. inaczej Szarze

Dron? materja wełniana rzorstka czarna, używana na księże sutanny oraz na letnie obuwie

Prunelowy -a -e, z pruneli „Jedyny paradny strój stanowiła prunelowa świecąca sutanna" A. Wilcz. Fot. I. 114.

<u>Pruski</u>-a-ie ξ „pruskie czasy" w Kongresówce, epoka gdy większa część kraju, a następnie i Warszawa, ~~[illegible]~~ zostawały pod panowaniem Pruskiém t. j. między 1793 a 1807 rokiem

Pruszyna -y. ż. ny -szyn. i zdrb. Pruszynka -i. ż. nki-nek mn. odrobina, odrobinka, okruch, okruszyna, ździebło, maleńki proszek. „Poprzysięgał, że nie da pruszyny pochwyconego złota" J. I. Krasz. Dw. Zmarłe. 3. 111. „Na progu szczebiotały wróble zbierając rozsypane chleba pruszyny" ib. 191. „Tobie byle pruszynka, zaraz z niej zrobisz wołu" Jd. 2. 1. 1. „Z tych ofiar najmniejszej pruszynki przyjąć nie mogłem" Jd. Strzecha 1878. 53. „W więzieniu tak się zna najmniejszą pruszynkę w niem się znajdującą, iż papierek od razu zwrócił jego oczy" B. Bol. Przed burzą 108.

Prychać -ał -a sł. cz. ndkn. Prychnąć -ął -chnie dkn. prow. parskać, mówiąc o koniu, a o człowieku: parskać śmiechem, wydawać ustami głos podobny do parskania, naśrzałe śmiechu, śmiać się ukradkiem „Patrzali sobie w oczy długo i głowami potrząsali prychając." JJ. Kraszewski Br. Zmarłe. 1. 139 „Konie ich wypoczęte, rade swobodzie prychały i szły lekko a raźno" ib. 2. 137 „Panny radeby się były tem zabawić i prychały potrosze" Tyd. Strzelka 1878. 8/11 Popatrzał długo, od stóp do głowy go mierzył, prychnął, ramionami ruszył i nic nie mówiąc dał mu tabaki" B. Bol. Prudbury 50 (?) „Śmiechem dziwnym, złym i gniewnym jenerał zaczął prychać" ib. 96 „Zwierzę jak tylko uczuło się swobodnem, głowę podniosło do góry, prychnęło i zarżało" JJ. Kraszewski Br. Zmarłe. 1. 177 „Prychnął stary ze śmiechu

i westchnął" B. Bol. Trud burzy 118.

ob. Wyprychać się

„Kilka razy prychnął, bo Stefan był niezmiernie pocieszny" J.I. Uważ. 2. 33. 34.

„Jechaliśmy w milczeniu... od czasu do czasu tylko prychnęły konie lub strzemię szczęknęło o strzemię" H. Sienk. G. pol. 1876. 18.

Przykować cz. ndkn. 3c posp. – wprzykować, zaprzykować dkn. tego wsadzić, wścibić, wtrynić, zabić jak kołkiem, szczególniej wciągać się w znacz. nieprzyzw. mówiąc o sprawie cielesnej

Prym -u m. my-ów lm. łac. muz. - pierwszy, to jest wyższy głos czyli ton, w muzyce zbiorowej. „Muzyk bieży do prymów, urywa takt, zmięsza; porzuca prymy, bieży z drążkami do basów" Ad. Mick. 3. 320.

Prymka - i. ż. tytoń użyty do żucia w ustach zamiast palenia „Położył mi na stole paczkę Drei Königu, w zupełnej wierze, że ten na prymkę zużyje, boć fajkę sam mi odebrał" W. Gorat. 2. 127. „Zwyczajem marynarzy, zapalił fajkę na krótkim cybuszku, zaciągnął się dymem, i włożył prymkę do gęby." J. Gord. Kank. 202.

jest w Org.

Co do środków i narzędzi, jakiemi dochodzić możemy do celu, to

Pryncypalny-a-e. 5. „Dla każdego ludu siły i starania własne są środkiem pryncypalnym..."

G. nar. 1885. 143. 1.

729

Prynuka - i. ż. ki - nuk mn. posp. z ruska, zamiast przynuka, przynuszanie, znaglanie „Do jadła nie trzeba nyślinwym prynuki" W. Pol. 7. 177.

Prysiuda-y?

Prysiud-u. i Przysiud-u. m. dy-ów, rus. prysid, w tańcu kozackim przysiadanie z podkurczonemi pod siebie nogami i robienie podskoku w tej pozycji „Maleńki człowieczek przysiadł tak, jakby miał tańcować prysiudy" B. Bol. Ćwid bunią 130 „Szyld pięknie odmalowany wystawiał kozaka, suto odzianego ze szklannicą w ręku tańcującego prysiudy" T. J. Dyb. Ost. sejm. 2. 29 „Kot dalejże w nogi, ale jakby ratował, biegł od niechcenia z przysiudami" Spusc. 71. „Ściągnąłem nogi jak do prysiudy i przeszedłem szybko, chwyciłem się grzywy jedną a potem i drugą ręką." A. Kr. Tv. Dz. 11. 180.

Prysznic-a m. ce-ów mn. metoda leczenia zimną wodą, tak zwana u nas od wynalazcy swojego Priessnitza z Gräfenberga w Szląsku austrjac. posp. ogólnie wszelka zimna kąpiel „Ta prosta refleksja, jak zimny prysznic ostudziła nagle wybuch pana Telesfora" Ferg. Myr. Wiek 1883. 6. 1.

Prysznicowski-a-ie, w posp. mowie, na sposób prysznica „prysznicowska kuracja" = zimną wodą, za pomocą hydropatji „Najgorętsze uczucie nie wytrzyma w sercu, które przeszło prysznicowską kurację potów i dworów matczynskich" Jdzierż. 2. 270.

Pryt nieodm. w jęz. dziec. pierdel „pryt zrobić" = piardnąć, wiatr głośno puścić

Prytnąć -ął -tnie słow. jedn. wiatr głośno puścić, piardnąć. Linde tłomaczy: podskoczyć; wszakże przytoczony przez niego przykład z bajki Trembeckiego: Pielgrzym i Osieł, prędzej dowodzi tamtego znaczenia. Przykład ten brzmi w całości: „Wytarzał się, otrząsnął, potem sobie bryknął, wierzgnął, prytnął 1), chrapnął, ryknął.." a w wyd. Lipskiem poezyj Trembeckiego (1836) t. 28. do wyrazu: prytnął, jest przypisek: 1) „Po francusku: fit une petarade."

Prywacja -ji, ż. -cje, -cyj mn. łac. privatio, wyrzekanie
się, pozbawianie jakich przyjemności, oby-
wanie się bez rzeczy, które mogło lub powin-
noby się mieć. „Tak przeżyli w surowym nie-
dostatku, w prywacjach, lat kilka" J. I. Krasz.
33. 56. „Jakiemi prywacjami okupywał prze-
pyszne fulary i fantazyjne szlafroczki,
nikt nie wiedział" ib. 58. 43. „Wszelkie pry-
wacye i katusze czekały biednego żołnie-
rza" B. Bol. Śred bury 131.

Prywatyzować -ał -zuje st. cz. ndkn. z franc. [lat.] zajmować się czemś nie robiąc z tego rzemiosła ani obowiązkowego zajęcia, z amatorstwa, bez upoważnienia urzędowego. „Przypominacie sobie z estrady koncertowej, z kółek towarzyskich i ze sceny dobroczynności niby-amatorkę, a właściwie artystkę prywatyzującą, której srebrny głosik dzwonił wam niejednokrotnie w uszach.” Kur. Codz. 89. 55. 1. „„Privatier” to znaczy człowiek, który się niczem nie zajmuje i żyje z kapitału” M. Bał. pans. dziady. 5.

Pryzmat-u. m. *ty*-ów mn. matem. graniastosłup w ogóle i szczeg. graniastosłup prosty trójkątny ze szkła, używany do rozszczepiania światła na barwy pojedyncze. Ztąd fig. „patrzeć przez pryzmat" = łudzić się, widzieć co w fałszywem świetle„ Przez pryzmat młodości i podziwienia, wszystkie te charaktery widziane były w jednostajnem świetle najjaśniejszych barw tęczowych" J.I. Krasz. 73.5. i **pryzma**-y. ż. *zmy*-pryzm mn. kupa żwiru lub kamieni tłuczonych na szaber układanych ~~przez~~ w kształcie daszka przy drogach bitych czyli szosach.

Przebać się -ał -bo st. zaim. dkn. mało używ. odbo-
rnąć z bojaźni, strachu „Boisz się Anno? – o już się przebałam – widzenie
nasze długo się ciągnęło" S. Gorcz. 2. 156.

737

Przebabiać -ał -a cz. cz. ndkn. Przebabić -ił -i dkn.
prow. lud. z panny zrobić babę przez
oczepienie po ślubie

Przebaraszkować cz. dkn. na baraszkowaniu przepędzić, baraszkując strawić, „Trzymamy się krzepko, i ani znać, żeśmy roczek przebaraszkowali" Jt. Kwar. 87. 188.

789

Przebawić -ił -i st. cz. dkn. bawiąc się spędzić, przebyć, strawić „Życie wesoło prze-śpiewał, przebawił" W. Pol 7. 16.

<u>Przebiedować</u>-<u>ał</u>-<u>duje</u> st. ny. dkn. przepędzić jakiś czas biedując, przebyć wiele biedy „Miło sobie odświeżyć w pamięci, co to się to przebiedowało, przeżyło" J. J. Kraszewski 31. 75. „Jak podrośniesz, to cię oddam kej w dobre ręce, a bez ten czas musisz jakoś przebiedować." Sewer G. lwow. 1884. 161.

741

<u>Przeboleć</u>-<u>ał</u>-<u>eje</u> st. nij. dkn. = dużo boleć, wiele przecierpieć. „Nie możesz znaleźć lepszego przewodnika w życiu nademnie... mam doświadczenie - i przebolałam wiele, wiele!" JJ. Wara. 2. 33. 55.

Przeboleć -ał -eje sł. nij. dkn. przecierpieć, przetrwać boleść w duszy, zmartwienie „Wrócił przebolawszy przegranej" D. Bol. Tut. 1. 207

Przebrzmieć - ał - i st. nij. dkn. stać się wspomnieniem, przestać zwracać uwagę. „Naśladować przebrzmiałych urojeń zwyczaj, jest dzisiaj występkiem" An. Wi. 4. 288.

744

Przeceniać cz. ndkn. przecenić dkn. — § w znacz. morał. przywiązywać do rzeczy zbyteczną wagę, przypisywać mu więcej niż warto, cenić nad wartość „Jedne z dzienników przeceniają zbytecznie znaczenie tych układów, drugie znowu mówią o nich z przedwczesnem potępieniem” Słowo 1882-300.1.

Przechód - r. m. § jako rzeczownik nie używa się nigdy w znacz. wychodka, tranzetu, lecz wyrażenie „iść na przechód" znaczy: iść z potrzebą, iść wypróżnić się „Nawet gdym wyszedł na przechód, to mnie żołnierze z gołemi pałaszami wyprowadzali" Pam. Kitow. 83.

Przechodowy-a-e służący do przechodu; przechodni „Mieszkanie miał szczupłe, więc musiałem poprzestać na udzielonym mi łóżku w przechodowym pokoju" A. Rolle Z. Lwow. 1886. 281

747

Przeciętniowy-a-e, wo, przst. przedstawiający wartość średnią t.j. w przecięciu, średnio-proporcjonalny „Hodowla palm w Afryce coraz więcej wzrasta. Plantacje, składające się z 25000 sztuk, po trzecim latach wydają przeciętniowo rocznie 200 tonn oleju" Tyg. powsz. 1881. 64. t.j. średnio

Przeciętny -a -e, najzwyklej się dający spotykać, nie mający w sobie cech oryginalnych indywidualnie wyróżniających, przedstawiający jako jednostka, wszystkie cechy rasy, narodowości, społeczeństwa, towarzystwa, klasy, do której należy, jednostka zbiorowa; uważany przeciętnie, ogólnie, w średniej ilości. „Konwencjonalna skorupa, która okrywa ideał dzisiejszej doby i dzisiejszej literatury „przeciętnego człowieka".” Wł. Bogusł. Tyg. powsz. 1882. 75. „Rzecz dzieje się w Norwegji, kraju pełnym oryginalnych form życia. Dzięki temu i dramat ma w obyczajach swoich pewną świeżość, korzystnie odbijającą od powszedniości żywota przeciętnych Europejczyków z właściwego kontynentu.” St. Krzem. Bluszcz 1883. 11. „W ogóle, przeciętne operacye, wymagające spokoju chorego, są zawsze prawie poprzedzone przyprowadzeniem go do stanu

zniczulenia" Now. 1882. 102.1. „Publika i od tenorów nawet ma zwyczaj żądać pewnych zasad, wymaganych u przeciętnego człowieka" G. war. 1885. 43.1 § „Przeciętna -ej -tne -ych mn. domyśl. cyfra, liczba, ilość wypadająca przeciętnie, średnio rachując. „Przeciętna w latach poprzednich zaledwie dochodziła do lat 20 wieku, biorąc przeważnie w rachubę młodzież uniwersytecką. W tym roku zaś przeciętna wypadła o wiele wyżej, skutkiem napływu młodzieńców z dalszych stron" G. war. 1885. 38.1.

„Talentów takich od pewnego czasu Zakład nie wydaje. Indywidualności zniknęły. Szukamy więc przeciętnej poprawności. Niestety, i z nią się spotkać niepodobna". Wiek 1887. 168.2 „Najbajeczniejsze zboczności pokrywa nasz skrypek z taką swobodą, że przeciętny słuchacz ani się ich domyśla" Wiek 1887. 282. 3. „Był to człowiek, który może posiadać niegdyś formy i wygląd przeciętnego człowieka, ale teraz wydawał się raczej nędznem ich przypomnieniem" E. Orz. W zim. wieczór 71.

Przeciwdziałać -ał -a st. cz. ndk. ~~Przeciwdziaływać~~ oddziaływać co, działać w celu osłabienia skutków innego działania „Przewrotna ta nauka, nie spotykając należytego przeciwdziałania, prędzej lub później, stać by się mogła przyczyną do wszelkiego upadku moralnego i materyalnej nędzy." Rola 5. 301.

p. Słow. Wil. 750

Przeciwek-wka. m. wki-ów, Przeciwko-a. n. wka-ców mn. strona przeciwna ulicy, mieszkanie po drugiej stronie sieni, korytarza i t. p. „Zaświeciwszy łojówkę, poszedł na przeciwek oglądać pokoje pańskie" J. I. Kraw. 31. 53. „Staraniem Macieja, wyporządzono przeciwek, kładziono podłogi" ib. 54. „Poprawiwszy chustki, poszła na przeciwek" ib. 72. 24. „Wszedł na przeciwek do starej Całaszki" ib. 73. 119.

751

Przeciwkrok-u. m. Ki-ów mn. krok pewien uczyniony w odpowiedzi na zaczepkę „Czy chciał przez to dać do zrozumienia, że każdy krok uczyniony na polu militarnem, ma pociągnąć za sobą przeciwkroki?" Wiek 1888. 6.1.

<u>Przeciwnie</u> przsł. z lud. nieprzyjemnie, przykro, nudno, tęskno „Zosiu,..cy ja cię to nie kocham? dyć ino cię ujrzę, to mi się tak miło robi, kieby mi bez mała scur po piersiskach łaził, a kiej cię nie widzę, to mi tak przeciwnie jak Protazowi przez zawaku" W. L. Ancz. Obr. lud. 102.

Przeciwstawić się cz. i sł. zaim. — komu lub czemu, stanąć w przeciwieństwie, w sprzeczności. „W tym krańcowym prądzie, który się dawniej przeciwstawił, obok siły życia budzono niewiarę rozstrój" J. Ochor. Niwa 7. 5. „U nas wchodzi ilość znaczna nafty zagranicznego, a przecież są gotowe siły nasze, któreby mogły skutecznie przeciwstawić się temu i zatrzymać grosz, uciekający tą drogą." M. Kn. Bluru 22. 386 „W takich to chwilach właśnie szukać trzeba możliwego przeciwstawienia się biedzie" Tamże ib. 387. „Był wybitnym przedstawicielem wykształcenia humanitarnego... Główną myślą (jego) było przeciwstawić kierunek historyczny realistycznemu i naturalistycznemu" Wiek 1887. 235. 4.

opór

Przeciwważnik – a. m. ~ki – ów mn. to co odejmuje zbyteczną ważność, doniosłość, wpływ innej czy to rzeczy, czy (przymiotu, wady,) okoliczności lub wypadku. „Piękność ta w jej przekonaniu stanowiła przeciwważnik ubóstwa, za jej pomocą powinna była posiadać to czego tylko zażąda" W. Morzk. Męż. i żony 243.

Przeczasieć, prow. sł. używane (tylko) nieosobowo z przyp. 3cim — komu np. „Jeszcze mu nie przeczasiało, nie ma 20stu lat" t. j. jeszcze mu czas nie przeszedł, jeszcze ma dosyć czasu. Tak używ. w Kujawach

„Są w tej komedji sceny może trochę przeczasiałe, ale jest pomimo i majsterstwo roboty scenicznej Scribego" Kr. Zalewski. Kur. Warsz. 1891. 43. 2.

Przeczołgać -ał -a cz. nij. dkn. czołgając się przebyć „Od kolebki, tylko, tylko com przeczołgał kilka lat" D. Magn. Dzieła 1. 3.

757

Przedajbóg -a. m. prow. lud. Kuj. obłudnik, judasz, gotów Boga sprzedać

Przedawnieć -ało -eje cz. nij. nieosob.? dwn. zajść latami, z powodu dawności stać się już nie do użycia, nie do korzystania. „To trochę przedawniona historja — ale dowody ja mam w ręku...” B. Bol. Nad mod. Dwn. 90.

759

Przedbojowy-a-e, poet. poprzedzający walkę, bój „Lecieli wszyscy porząc mgły i chmury – a z nimi biegły hymny przedbojowe" Jul. Kaden. Czar. Skała 31.

760

<u>Przeddzień</u> m. przeddnia. ξ fig. czas bliski tego, co ma nastąpić „Miał się wyrazić, że armja jest w przededniu wielkich wypadków" Dzien. Pol. 1886. 197. 1. „Było to w przeddzień lutowej rewolucji francuzkiej, to też i owe podziemne dreszcze, zapowiadające zwykle wulkaniczne wybuchy, czuć się dawały w całej Europie" Zygz. Echo 1878. 222. 5.

761

Przedeklamować cz. dkn. przeczytać lub wypowiedzieć coś z pamięci, deklamując. „Dyktował nam bajeczki, które sam najprzód przedeklamował uroczystym głosem" W. Goczał. 1. 43.

762

Przedewszystkiem przysł. najprzód, co najważniejsza, głównie „U dzisiejszego francuza frazes jest wszystkiem, zastępuje wszystko. – Czynu niema nic: przedewszystkiem zaś niema w czynie tego, czego w słowach jest za wiele: męstwa, odwagi, patrjotyzmu, energji, miłości prawdy" Wiek 87. 191. 3.

Przedkanapowy -a -e przed kanapą umieszczo-
ny „Na wielkim przedkanapowym sto-
le przygotowywano właśnie herbatę"
Z. Kawk. 4.218.

764

Przedmieszczanin -a, m. mieszkaniec przedmieścia u Ld. przedmieścianin. „Przywodzcy partji stracili grunt pod nogami, bo przedmieszczanie ich opuszczają" G. nar. 1883. 18. 2.

765

<u>Przedmiot</u> - u. m. § To co nauczyciel wykłada uczniom, w przeznaczonych na to specjalnie godzinach. „Po ferjach mają z jednego przedmiotu zdawać egzamin poprawczy" G. nar. 1885. 128. 2. „Dziesięciu abiturjentom pozwolono powtórzyć po ferjach egzamin z jednego przedmiotu" G. lwow. 1885. 135. 3.

p. Słow. Wil. 766

<u>Przednio</u> przysł. wybornie, doskonale, bardzo dobrze. „A kiedy tak, więc dobrze, przednio, doskonale!” A. hr. Fr. 1. 45.

767

Przedobiedzie - a. n. dzia - ów mn. czas przedobiedni, między śniadaniem a obiadem

„Skwapliwie ucho moje na całe przedobiedzie nadzierżawił" An. Wi. I. 130.

768

Przedpotopowy-a-e § żart. odwieczny, stary jak świat, staroświecki, wyszły z użycia „Wtem przez drzwi boczne, w czepcu ze wstążkami przedpotopowemi, weszła klucznica" JI. Uwar. 29. 28. „Młodzież bawiła skromnie dziewice przedpotopową grą: gadaj gadula, gdzie złota kula" Au. Wi. 1. 143.

Przedreptać -ał -pce st. nij. dkn. "przejść drepcąc (1) ż przepędzić cały czas drepcąc". „W starej kapocie chadzał i z jedną żółtą laską do śmierci przedreptał po bruku" J. Kraszewski 46.10. (1) „Przedreptał posuwając trochę nogami wzdłuż sali" ib. 76.11

Przedrozbiorowy-a-e, pod względem czasu, przed rozbiorem Polski przypadający. „Epoką tego opowiadania będą czasy przedrozbiorowe" Bodz. Opow. hist. 112.

Przedruk - u. m. ki - ów nm. rzecz przedrukowana, (i dawniej [illegible]) artykuł, wiadomość jakaś, anons i t. p. ~~przedruk~~ powtórzone z innego pisma, odbitka książkowa z jakiego pisma czasowego, zrobiona
? nieprawnie. „Przechodzę do literatury, notuję znowu symptom ubóstwa, które zmusza do przedruków bez końca" Jl. Krasz. Wiek 1877. 1.46.

Przedsiębierstwo - a. n. stwa - bierstw mn. podjęcie się dokonania swoim kosztem jakich robót za ryczałtowo ugodzonem wynagrodzeniem, w zamiarze zarobienia na tem. „Mojem zdaniem jest, aby we wszystkich przedsiębierstwach swoich obliczać szanse jaknajgorsze - bo wtedy rezultat jest pewny."
J. Zachar. Dzies. lit. 2. 659.

775

Przedsłoneczny-a-e, wschód słońca poprzedzający „Już też przez okna wkradają się przedsłoneczne świty" Z. Kras. 1. 340.

774

Przedstawienie - a. n. nia - więcej nn. - widowisko
reprezentacja
teatralne, akrobatyczne, magiczne, i t. p.
„Przedstawienie tej opery która miała
być daną pojutrze, jeszcze o kilka dni
opóźnionem będzie." zkąd? „W cyrku po
świętach rozpocznie przedstawienia ekwi-
librystyczno-gimnastyczne, towarzystwo
akrobatów" Now. (niedz.) 1877. 13. 2.

Przedwschód - u. m. czas przed wschodem słońca, zaranie. „Ze mgły wpół przezroczystej, krajobraz wyłudził cudnemi sinawemi barwami przedwschodu odziany." J. I. Kras. Wyb. pism Jasel. 267.

<u>Przedwstępny</u> -a -e, stanowiący rozpoczęcie jakichś układów, przystąpienie do traktowania. „Gdy mu się kupcy na dobra trafili, wszedł z nimi w ~~przedstępne~~ przedwstępne umowy." Z. Kaczk. 4. 334. „Sam się rozmówił z chorążym i zrobił układ przedwstępny" ib. 5. 30.

777

Przedwyborczy-a-e, poprzedzający czynności wyborcze, przed walnemi wyborami „Komitet przedwyborczy uchwalił przedłożyć komitetowi centralnemu relację z wymienieniem kandydatury pana S." G. nar. 1885. 17. 2.

Przefrunąć -nął -nie st. cz. dkn. [illegible] przelecieć z miejsca na miejsce „Starzec przefrunął z jednej gałązki na drugą" Kl. Fig. „(Chmurka).. leciuchna, bielusieńka jak gołąbek – przefrunęła, przemknęła się po niebie.." Kl. Jun. Wiek 1887. 226.

779

Przegalopować się -ał -puje st. -zaim. dkn. zanadto się zagalopować, zapędzić się zbytecznie „A, wiesz co, że się przegalopowałeś. Gdzież dzisiejsze czasy można pogodzić z średniowiecznymi" Ep. Mło. i Sta. 2. 87.

780

Przegawędzić -ił -i st. cz. dkn. - czas, dzień i t. p. na gawędzeniu spędzić „Szkoda tego czasu, który się z kobietami przegawędzi na próżno" Ł. Kaczk. 4. 241.

Przeglądać -ał -a st. cz. ndkn. ≡ st. n. dać się spostrzegać, przebijać się, przebijać przez co. „Nici już przeglądają w tym surducie" (tak już wytarty). Przeglądnąć -ął -dnie st. cz. dkn. prow. powsz. w Galicji, zamiast przejrzeć cf. oglądnąć, zaglądnąć. „Sprawozdawca, przeglądnąwszy starannie ten dział, musi mimowolnie postawić sobie pytanie:.." G. lwow. 1887. 206. 3.

Przegórować - ał - ruje st. cz. d ku. przewyższyć, wziąść górę nad innymi. „Był to „Aldabon" - miał tabliczkę złotą, bo wszystkie ptaki przegórował cnotą. Po królu Maurów niegdy spadkiem wzięty, był i na czaple i łabędzie cięty" W. Pol 1 pach. hetm. 31.

783

Przegrywka - i. ż. wki - wek. mn. daw. przegrawka, preludjum & fig. wstęp, działanie przygotowawcze „Ta właśnie cisza niespodziana każe przewidywać burzę. Ostatnie nieporządki należy uważać za przegrywkę do mającej pojawić się tragedji" Wiek 1885. 131. 3.

Przechalina -y. ż. ry- lin. mn. prow. polanka? kalawa? „Wieczorem ciepłym rozstawiają się po polanach leśnych i przechalinach myśliwi, jeżeli się już ciąg słonek poczyna" W. Pol 7. 252. „Na przechalinach jezior i kalawach stawów gwarny od świtu wodne ptactwo" ib 264.

Przehandlowywać -ał -a st. cz. ndkn. przez handel ~~za~~ zamieniać, frajerować
„Od kawy i chleba do napoju, co się szyło w domu lub na ziarno przehandlowywał, nic się prawie za gotówkę nie kupowało" J. I. Krasz. 100. 23.

786

Przeholowować -ał -luje st. cz. dkn. posp. przejść miarę, przeciągnąć strunę, przesadzić w czem, zagalopować się, zapędzić, zanadto sobie pozwolić w mowie lub uczynku. „Ja ci mówię bratku przeholowałeś, o, przeholowałeś mości dobrodzieju! co nadto, to nie zdrowo" A. Wilcz. Tydz. 1878. 7. 406 „Mogę mieć równie pięćdziesiąt.. sto.. ba, może tysiąc od sta równie – No, no, no... przeholowałeś Hieronimku" J. Narz. Tyg. Il. 2. 7. 146.

787

Przejaw-u m. wy-ów mn. objawienie się w pewnym kształcie, szczególniej ze względu na jego rozmaitość, zmienność, niezwykłość, niespodzianość „Przeważna ilość przedmiotów wystawowych, tak jak i na poprzednich wystawach (sztuki ornamentacyjnej) pochodzi z rąk niewieścich; jest to rzecz nader stosowna i właściwa, aby płeć sama będąca naszego życia główną ozdobą, zajmowała się i upiększeniem czyli ornamentacyą drobniejszych jego przejawów" Wiek 1887. 236. 3.

Przejrzadłko -a. n. prow. lud. kuj: lusterko, przejrzadło. Przejźradło Sandomier. „Jeszcze w łóżku leży, juzby kawę piła. O dziesiątej do przejźradła.. co mi z takij żony."
O. Kol. 2.141.

789

<u>Przejście</u> - a. n. <u>ścia</u> - przejść wm. czynność słowa przejść, przeniesienie się z miejsca na miejsce || w znacz. moral. koléj (próba) jaką kto przechodzi w życiu, przykry wypadek, nieszczęście „Jestto może cechą żywotności naszej, że my zawsze się, nawet w czasach przejść najtrudniejszych i najboleśniejszych, bawić umiemy i potrzebujemy" J. I. Kras. Dzies. lit. 3. 70. || zmiana wyobrażeń, cech znamionujących daną epokę „Ludzkość bez idealnych popędów długo wytrwać nie może i tylko epoki przejścia obchodzą się walką o chleb powszedni" J. I. Kras. 71. 7 „Żyjemy w chwili przejścia, korzystajmy z niej póki trwa" ib. 72. 7. || miejsce ~~kto~~ przez które można przejść, przesmyk

790

Przejściowy -a -e, przechodni, tymczasowości cechę mający „Doszliśmy do upragnionej emancypacji człowieka, do perjodu przejściowego, przez który do zespolenia ludzkości, na nowych jakichś podstawach zapewne, idziemy" B. Bol. Hybr. 75. „Poeta wyraża ów przejściowy stan duszy, kiedy dawne uczucia idealne stygły w niej, a dla nowych uczuć, które mu przynosiła nowa sfera, zamykała się jeszcze z niechęcią" J. Tretj. Przew. nauk. i lit. 15. 124.

Przekiepka - i. ż. pki - pek mn. prow. ług: kpinka, przekpiwanie np. „Przekiepki ino sobie ze mnie robi."

Przekpiewać - at - a st. cz. ndk.

Wil. 792

Przekochać -ał -a st. cz. dkn. i – się st. zaim. odkochać, przestać kochać „Dziś kocha się, wykocha, przekocha i porzuci" JJ. Uwarz. 3. 105.

Przekoncertować cz. dkn. strawić, zmarnować na koncertach np. czas, pieniądze. „Ileż to rodzin zubożałych mogłoby nakarmić się za te przekoncertowane ruble!" Wiek 1883. 17. 3.

794

Przekonywać się -ał -a cz. zaim. ndkn. § ~~zam~~ prow. zam. przekonywa, przekonywamy i t. d. w Galicji tak w mowie posp. jak w literaturze, niewłaś. używają: przekonuje, przekonujemy „Coraz więcej przekonuję się, że ty masz serce szlachetne" J. Dzierzk. 2. 205 „Przekonuje nas o tem następujący fakt" Przegl. polit. społ. i lit. 1887. 106. 3. przekonujący zam. przekonywający „Argumenty były tak przekonywujące, iż nawet minister nie mógł ich osłabić" Dz. pol. 1888. 31. 1.

Wil.

795

Przekos - u. m. sy-ów mn. to samo, co pokos
„Legą trawy przekosy na wiatr, jako
garściami wyrywane włosy, zmięszane
z kędziorami snopów" Ad. Mick. 3. 245.

Wil.

796

Przekrólewszczyć -yt -y st. cz. dkn. poet. lic. przemienić w króla „Lud tylko święty królestwo odzierży! przemień go, przemień w króla i kapłana — lecz samim jeszcze nie przekrólewszczony, nie klękaj przed nim — nie kładź mu korony" Z. Kras. 2. 287.

Przekrwić się zaim. dkn. przepełnić się krwią, mówiąc o organach i częściach ciała. „Krew w najniżej położonych częściach ciała osiadająca przekrwienie tych części spowodować musi" Sław. sąd. 9. nar. 1882. zw. 3. „Przy oględzinach wewnętrznych okazały się w częściach swych zwierzęcych przekrwione" ib.

Przekupień-pnia m. pnie-ńów m. Przekupka-i ż. pki-pek mn. ≡ fig. typ ordynarnyj-ności, grubijaństwa, swawoliwości „Przyszło do gwałtownej sceny, wśród której przeciwnicy nie wahali się używać najwybredniejszych zwrotów przekupniów" G. nar. 1885. 128. 2.

Przekupnik-a. m. cy-ków mn. przekupień cf gwejzler „Domek należał do przekupnika, który w jednej połowie jego miał swoje mieszkanie i skład z węglem, drzewem i butkami" M. Bał. Pans. dziady 54.

Przelecieć -ał -ci § gw. kuj. rodzaj zaklęcia „A bodajś przeleciał!” gdy kto zrobi coś lub powie nie do wiary. „Bodaj przeleciało!”

800

Przelulać st. cz. dkn. na lulaniu spędzić, na kołysaniu się w kolebce „W machoniowej kołysce przelulała swoje niemowlęctwo" An. Wi. 5. 14.

Wit.

801

Przełaja - i ż. je - łai urz. daw. obława na polowaniu „Całe osady szły z prawa na obławę czyli przełaję" K. Szajn. Jad. i Jag. 1. 20 „Ad custodiam fere agitantes, que dicitur przelaya, dum mandati fuerint a venatoribus nostris, ire tenebuntur" Rzyszcz. Kod. 1. 208.

zdrob. Przełęczka -i. ż. -czki -czek mn.

Przełęcz -y. ż. -cze -y mn. prow. Tatr. wąwóz między dwiema górami, szyja, wązkie przejście, zwyczajniej u grzbietu góry, przesmyk „Gońce przepatrują góry i zachodzą kozicom drogę. Strzelcy rozstawiają się po szczerbinach i przełęczkach grzbietu, w ogóle obsadzają wyższe miejsca znane jako zwyczajne przesmyki kozic" Dr. M. Nowic. Kt. i Kw. 347. Polemika o ten wyraz: „Przełęcz, jestto nowy termin, używany przez geografów polskich na oznaczenie francuzkiego „col" a utworzony z wyrazu „Łęk" siodło: stąd „przełęcz" niby „przez siodło" Wędr. 3. 6. 319 „Wyraz Przełęcz wcale nie jest ukuty przez geografów książkowych: używają go w tem samem znaczeniu górale na Podhalu" ib. 367.

Przełom – u m. my-ów mn. § jako pojęcie: dokonany fakt przełamania, używa się szczególnie w znacz. moral. na określenie ~~[illegible]~~ nowych pojęć, wierzeń i t.p. zerwania z przeszłością, zwrócenia się na nowe tory „W tym krańcowym prądzie, który się dawnemu przeciwstawił, obok siły życia budzono niemały rozstrój, dyskredytując sztandar prawdziwego postępu.. Ale inaczej być nie mogło w chwili przełomu – i ci któ- rzy wierzą w szlachetne dążenia większości młodych umysłów, mogą spokojnie patrzeć w przyszłość" J. Ochor. Niwa 7.5.

804

Przełyk – u ~~[illegible]~~. anat. w człowieku, część przewodu pokarmowego, przedłużenie gardzieli dochodzące do żołądka. „Pokarm w ten sposób (przez żucie) rozdrobniony, zostaje za pomocą odpowiednich mięśni posuniętym do gardzieli, następnie do przełyku, a stąd dostaje się do żołądka." Dr J. Starkman Bluszcz 23. 135

Przemądry-a-e, ẓ częściej iron. z przekąsem „W miejscu dawnych narzędzi, przemądre machiny, które dwa dni naprawowiały, pójdą pół godziny" A. hr. Fr. 1. 128.

Przemęczyć się -ył -y st. zaim. dok. przez pewien czas być w położeniu przykrem, męczącem „Przemęczywszy się tak godzinę, piękna pani odjechała" J. I. Kras. Zł. i Bł. 2.163.

807

p. Słow. Wileń.

Przemycacz-a m. cze-y mn. ten który przemyca, przemytnik, kontrabandzista „W nadgranicznem mieście żydzi znajdują usłużnych przemycaczy, z którymi robi się ugoda" Fl. Kwarz. 32. 69 „Wielkość zysków może jedynie dodać odwagi przemycaczom, którzy życie, mienie i siebie samych narażają dla tego zarobku" ib.

Przemysłowicz -a. m. cze -ów lm. posp. zam. przemysłowiec „Prócz dwóch Odymalskich, kosiarka i przemysłowicza, były i inne ciekawe typy." Bł. Krak. 2. 155 „Czemu na przemysłowicza raczej nie na mecenasa chorowieć?" ib. 35. 9.

Przenieważać -ał -a cz. ndkn. Sprzenieważyć -ył -y dkn. prow. kuj. przemagać, brać górę nad kim np. „Francuz dał się sprzenieważyć Prusakowi!" Wsp.

Przeobłapiać się -ał -a st. zaim. dkn. nadużyć obłapiania, obłapki obsc.

jest w org.

<u>Przeobraźnia</u> -i. ż. <u>źnie</u> -i. ni. przeobrażenie, odmiana, metamorfoza „Wszystko płynie z prądem czasu i ulega przeobraźni" Aten. (Kal.) 1887. 41.

Przepakować -ał -kuje st. cz. dkn. Przepakowywać -ał -a ndkn. na nowo inaczej zapakować „Co chwila stawano, pakowano, przepakowywano, dobywano jadła" JT. Uraz. 31. 44.

813

vns

Przepaść -i. ż. -ści -i. mn. § bez l. mn. wielkie mnóstwo, moc, masa. „Miewał w mieście interesów mnóstwo i posiadał przepaść znajomych" El. Orz. Kur. war. 1878. 254. „Długów było lichwiarskich przepaść.." JJ. Kraszew. 2. 63. 3.

814

Przepaść - padł - padnie st. nij. dkn. ≡ posp. upaść przy wyborach, egzaminach i t. p., przebrekowanym być, nie przejść „Chciał się zastrzelić dla tego, że przepadł przy balotowaniu na członka resursy obywatelskiej, a przepadł podobno dla tego, że się o to niechętni mu postarali" Quis Bluszcz 23.322.

p. Słow. Wileń.

815

Przepiękny - a - e. nadzwyczaj piękny „ Artystycznie przepiękna rzecz... znakomitego poety dzieło" JI. Kraszewski. Bibl. lit. 5. 6. „ Różne przepiękne projekta chodziły mu po głowie" Id. 33. 31.

816

<u>Przepijać</u> st. cz. ndkn. ś do kogo, pić do kogo, stosować do pewnej osoby mówiąc coś „Do czegóż to przepijasz? – Nic, tak sobie... przypominam przysłowie..." J.I. Kras. Szka war. 3. 43.

Przepiórzyca -y -ż. ce -rzyc mn. przepiórka „We mgłach dzikie kawki lecą, wabią przepiórzyce" W. Pol 9. 64 „Przeleciały trzy pstre przepiórzyce przez trzy pstre kamienice" gadka pop. dla tych co mają ciężką wymowę.

818

Przepisowy-a-e, przepisem nakazany, podług przepisu, obowiązkowy „Oficerowie zbytkowali nie tylko w przepisowych mundurach, ale i w fantazyjnych półmundurach, których sobie każdy pułk jazdy mnożył bez liku” A. hr. Fr. Dz. 1. 126.

Przeplot -u m. ty -ów mn. przeplecenie, wplecenie „Głowa gładko w perłowym sznurków przeplocie" J. Bern. Nat. 196.

820

Przepłonąć st. n. jednt. zapłonąć silnie, całem swojem jestestwem „Gdy bliższy byłem chwili twego przyjścia, przyrzekłem sobie więcej też być śmiały, i lekki zefir nie powionął liścia, żebym z radości nie przepłonął cały" J. Szym. 3.

p. Słow. Wileński

821

Przeplot - u. m. ty. mn. prow. lit. rodzaj płotu stawianego na polu, służącego do suszenia na nim snopów zboża w czasie niepogody „Częste niepogody pod czas zbioru zostawia jarzyny, wskazały potrzebę przeplotów" J. Jarosz. Obr. Litwy 1. 71. „Przeplot składa się z dwóch słupów w pewnem oddaleniu w ziemię wkopanych i żerdziami w sposób szczebli u drabiny, od dołu do góry połączonych. Na te żerdzie zakładają się mokre snopy... tym sposobem wystawione zboże na przewiew powietrza, w krótkim bardzo czasie, należycie wysycha" ib. 213.

Przepotężny -a -e, najpotężniejszy, nie ścierpiący porównania co do potęgi „Rzecz ciekawa, czy synowi znakomitego ojca, dostał się w spuściźnie choć promyk jego przepotężnego talentu" Wiek 86. 33. 3.

823

Przeprać -ał -pierze st. cz. dkn. — naprzód, niezupełnie dobrze wyprać „Rękawiczki przeprane, ale całe" Il. Krak. Wiek 1878. 7.

Porzeźniać, Przeżrroiczad-apst a. dut. przestalzi perny-

prca

824

Przeprowadzka - i . ż. dzki - dzek um. przeprowadziny, przeprowadzanie sprzętów i ruchomości z jednego do drugiego mieszkania. „Przeprowadzka kwartalna od kilku dni rozpoczęta, faktycznie już dzisiaj się kończy" Wiek 1880. 224. 3 „Onegdaj już skończyła się przeprowadzka świętojańska" Echo 1877. 152. 4. „Co kosztuje przeprowadzka, o tem każdy który choćby raz jeden się przeprowadzał wyśpiewać hymny boleści potrafi" Wiek 1887. 107. 3. Zeg:

Przeprzężka -i. ż. -żki -żek mn. zmiana zaprzęgu, przeprzęganie (?) „Bór tłumna statyk gości kręci się obok panny Widłowskiej; — na przeprzążkę jeszcze kilkunastu młodzików, a ona każdego darzy uśmiechem nadziei" An. Wi. 5. 44 (?) „na przeprzążkę" = na zmianę

826

Przeputać -ał -a st. cz. dkn. posp. przemarnotrawić, roztrwonić, stracić putając bez miary „Wynosili się z kraju, aby grać, pić, a ostatki przeputawszy zebrać za granicę” J. Warz. 67. 89 „Mój pan Henryk przeputał sobie fortunkę wcale ładną” J. Narz. Tyg. II. 2. 7. 108.

827

<u>Przeredzić</u> st. prow. lud. up. „Dzisiaj wieczór mnie przeredził jutro z inszą gada" O. Kol. 1. 11. ? O. Kol. w swoim słowniczku do I cząść bezzasadnie tłomaczy pour zdradzić.

828

Przerozmaity-a-e, najrozmaitszy „Hrabina przed kursaalem zgromadziła koło wszelkie przerozmaitych narodowości" B. Bol. Hybr. III.

Pt. Wil. 829

Przeróżny-a-e, najrozmaitszy, coraz to inny „Chodziły mu różne, przeróżne projekta po głowie" J.I. Krasz. 73. 184. „Myśli przeróżne snuły mu się koło głowy, jako muchy około ula" Z. Kaczk. 5. 141. „Ile to przeróżnych dobytków poszło wówczas na marne" Dr. Zamor. G. wiej. 1885. 3. 2. „Gdzie za każdym publicystą stoi cenzor z czerwidłem w ręku, trzeba kłamać, lub przemawiać domyślnikami, kropkami, znakami przeróżnemi" G. lw. 88. 100. 1 Zel.

<u>Przerzadły</u>-a-e, <u>Przerzedniały</u>-a-e, który prze-rzedniał, stał się rzadszym tu i owdzie

„Z pod czapeczki wymykały się przerzadłe trochę jego włosy." J. I. Krasz. - 75.10.

p. Słow. Wil. 831

Przesadzać -ał -a st. cz. ndk. Przesadzić -ił -i dk.

3. co v. przez co, przeskakiwać. „Przez płoty wysokie przesadził sam przodem" W. Pol 7. 205.

Przesadzenie przst. mało używ. przesadnie, w sposób pełen przesady, przesadny

Przesączać-ał-a st. cz. ndkn. sączyć płyn jaki przez co fig. „Wszystkie boleści i smutki, przesącza w sercu od młodu" J. B. Zales. 4. 1.

por. Słow. Wil. 834

Przesądzać -ał -a st. cz. ndkn. ℨ sądzić o czem na domysł, przed zbadaniem rzeczy, bez gruntownej podstawy, przypuszczalnie „Słyszeliśmy, że jeden z warszawskich publicystów, zakłada dziennik francuzki dla dzieci. O ile to będzie pożyteczne, nie chcemy przesądzać." Now. (międz.) 1877. 13. „Tak znowu trudno przesądzać sprawę naprzód, zobaczywszy rozpoznawszy ważność pretensyj." A. Wilcz. Fot. 1. 196.

p. Słow. Wil.

835

Przesłaniać -ał -a st. cz. ndk. zasłaniać od światła

„Przy blasku księżyca, którego w tem miejscu nie przesłaniały lipy, widziałem jej oczy." H. Sienk. G. pol. 1876. 18.

836

Przestronny-a-e § w stopniu wyższym w przykładach u Lindego jest „przestronniejszy.” Kraszewski używa „przestrzeńszy,” „Lepianki osadników nie wiele były lepsze i przestrzeńsze od tej, którą sobie sklecił O. Antoni” J.I. Krasz. Dz. Zmartw. 1. 216.

Przestworny -a -e ꝭ prow. „krwa jest przestworna" gdy ma zniesi jaje, co się poznaje przez namacanie.

Przesuwacz-a. m., cze-ów v. y mn. ten który coś przesuwa, na stacjach dróg żelaznych robotnik do którego należy przesuwanie wagonów z jednego toru na drugi „Podczas przesuwania wagonów, przesuwacz wskoczywszy pomiędzy wagony będące w ruchu celem ich sprzężenia, pochwycony został przez zderzaki" G. nar. 1885. 223. 2.

Prześmieszka - i. ż. -szki - rzeczown. prześmiewanie, kpinka, wyśmiewanie, żartowanie ze śmiechem „Zamiast żałosnych skarg i łez, brzmiały żarty, śmiech i prześmieszki" Wł. Ord. Bohan. 1. 15.

Prześmignąć -gł -gnie st. cz. dkn. posp. przerzucić przez co szczęśnie, z odmianem § st. nij. śmigający t.j. biegnący rączo, przelecieć, „kot wykradłszy się z izby prześmignął po łące i wskoczył w sad" Ad. Mick. 3. 290.

Przeświadować -at -duje st. cz. dkn. prow. [lud.] zwiedzić, przepatrzyć, zapoznać „Bo ja muszę w świat wędrować cudze strony przeświadować" O. Kol. 1. 255.

Przeświecać cz. cont. świecić gdzieniegdzie pomimo zasłony albo przez nią „słońce prześwieca przez chmury" = pokazuje się kiedy niekiedy „Pomimo starannego zaczesania włosów, łysina na jego głowie zaczynała przeświecać coraz mocniej" Jerzy Myr. Wiel. 1883. 17. 1.

843

Przeszanżować, Szanżować st. cz. z fr. changer, barbaryzm napotykany w pismach galicyj. zam. przemieniać „W dniu ciągnienia prosiła urzędnika, aby pozwolił ciągnąć numera przyprowadzonemu przez nią ślepcu. Urzędnik pozwolił, a ślepiec ów miał zręcznie przeszanżować numera" N. Ref. 89. 165. 3. „Dziecko miało numera przygotowane w rękawie i przy ciągnieniu zabawiło się w sztukę szanżowania" G. Lwow. 89. 168. 3.

844

Przetarg - u. m. licytacja, licytowanie „Odbędzie się przymusowy jawny przetarg realności... Cena szacunkowa i wywołania 834 zł. wadjum 84 zł... Rezstę warunków przetargu powziąć można w registraturze" Ogłosz. sądu pow. w Złoczowie 25 lutego 1888 r. w dodatku do G. lwow. t. r. nr 71.

Przetelegrafować -ał- fuje st. cz. dkn. przepuścić depeszę telegraficzną przez pewną stację lub linię
„Na liniach galicyjskich, w przeciągu miesiąca kwietnia 1888 roku, nadano depesz rządowych(·) i prywatnych 46.700 Nadeszło depesz: (1) 48,675. Przetelegrafowano 145,470 depesz. Przeszło zatem przez linie galicyjskie depesz 247885"
G. lw. 1888. 128. 3.

(·) bezpłatnych 55, w służbie telegrafu 909, zapłaconych rządowych

(1) rządowych bezpłatnych 55, w służbie telegrafu i kursa giełdy wiedeńskiej 6021, zapłaconych rządowych i prywatnych

(objaśnić się co to znaczy?)

846

Przeterminować -ał -nuje st. nij. dkn. spędzić czas terminując, przebyć w terminie u majstra „Pojechał do Francji i Niemiec, przeterminował kilka miesięcy w fabrykach i powróciwszy, już był w stanie kierować cukrownictwem" J. I. Kraszewski 2. 155.

<u>Przetrącić</u> -ił -i w. cz. dkn. = zjeść tymczasowo naprędce, przejeść trochę, przetrącić „Żebym co przetrącił — jeździłem już po folwarkach, to się na apetyt zebrało" Pr. Kwart. 71. 23. „Podano dla gości i pieczeń jelenią, cietrzewia i głuszca — i kiedy przetrącą, potrzebaby wypić — też nie ma ochoty" W. Pol 7. 206.

848

Przetrząść się -ąsł -śnie sł. zaim. dkn. posp. potańcować, poskakać (również st. cz. np. przetrząść wszystkie panny t. j. obtańcować) „Nic w tem złego nie było żeby się panny siedzące ciągle za krosnami przetrzęsły" J. T. Kraszewski. Tyg. powsz. 1882. 2.

849

Przetuczyć -ył -y st. cz. dkn. zanadto utuczyć fig.

„Zbytkiem przetuczone panie zapomniały, że godność ziemska od kary za zbrodnie nie zasłania" An. Wi. 1. 115.

<u>Przetworzyć się</u>. -ył -y cz. zaim. dok. mało używ. mówiąc o drzwiach, oknie, nieco się otworzyć, uchylić „Drzwi nieco przetworzyły się, głowa ukazała się ostrożnie" J.I. Krasz. 32. 53.

Przetwór - u. m. ry-ów. lm. § czynność przetworzenia, przekształcenia § wytwór, substancya, otrzymywana sztucznie z produktu surowego, za pomocą przeróbki mechanicznej lub procesu chemicznego np. mąka i kasza ze zboża, masło i ser z mleka, krochmal z kartofli, cukier z buraków i t. p. „Czemużbyśmy nie mieli.. otworzyć sobie w Anglii miejsca zbytu dla naszych przetworów mlecznych" Kur. Lwow. 1885. 67. 1. „Praktyczne sposoby dochodzenia dobroci przetworów, objętych obowiązującą farmakopeją... przyrządzanie przetworów żelatynowych.." Wiek 1887. 236. 3. „Postanowiono zajmować się, nietylko handlem samych owoców, ale i sprzedażą przetworów owocowych" Qui Kurier 23. 321.

Przewałęsać się -ał -a cz. zaim. dk. na wałęsaniu się czas spędzić „Mógł od dworu do dworu, od tłodzy znajomych przewałęsać się rok i przeżywić" Ff. Kr arz. 72. 75

<u>Przeważnie</u> przsł. [główne, najwięcej] w większej, przeważnej części „Świątynie, które dawniej przyozdabiały się ladajakiem malowidłem, obecnie zasilają się przeważnie pendzlem utalentowanych artystów" Now. (wiedr.) 1877. 13. 2. „Do magazynów dostarczono sporo wełny, przeważnie cienkiej i wyjątkowo cienkiej" Wieb 1888. 129. 3. „Wśród tej walki wychodzą z mowy jako posłowie przeważnie tak zwani niezależni" G. lw. 1888. 137. 1.

854

Przewąchać -ał -a st. cz. dkn. § Przewąchiwać -ał -chuje ndkn „Zgłaszano się do w domach, gdzie były panny na wydaniu, jakby przewąchiwano w nim Don Juana" J. I. Kras. 29. 12.

Przewertować -ał -tuje st. cz. dkn. wertując zbadać, przejrzeć wszystko od początku do końca. „Po kilku tygodniach usilnej pracy, przewertował on nareszcie wszystkie papiery." Z. Kaczk. 4. 342. daw. przewartować

Przewiąsło -a n. sła -seł mn. powrósło, powróz ze słomy (z kłosami) ukręcony do wiązania snopów (we żniwa). „Poszła do roboty z przewiąsłami na jarzynny łan" Zb. Wraw. 17. 52.

<u>Przewłoka</u> -i. ż. <u>ki</u> -włok mn. ʒ daw. port, przystań ~~na jezio~~ dla statków na jeziorze lub rzece. „Statki zawijały do licznych jeziorowych i rzecznych przystani, zwanych niekiedy przewłokami" K. Szajn. Jad. i Jag. 1. 9. „In portu nostro quod <u>prewloca</u> wlgaliter dicitur" Rzyszcz. Kodeks 2. 106.

858

Przewód – u. m. dy-vio mm. ⁓ przewodnictwo „Marsz, marsz Dąbrowski, z ziemi włoskiej do Polski; za twoim przewodem złączym się z narodem" Śpiew. pol. 1. 3. „I wszystko to poszło za jego przewodem" W. Pol. 7. 205.(1) ⁓ anat. „przewód pokarmowy" przyrząd trawienia w organizmie zwierzęcym „Funkcya ta nazywa się trawieniem, a organa, które ją spełniają, przewodem pokarmowym" Dr. J. Szarlman Dziw. 23. 135. „Przewód pokarmowy, stanowi przyrząd, w którym pokarm podlega przemianom mechanicznym i chemicznym" ib.

(1) „Zapewniali że w piekło pójdą za jego przewodem" Bodz. Opow. hist. 197. ⁓ posp. „Przewody" pko. zam. – przewodnia niedziela „Święta na wsi spędzilem we czwartek, na przewodach" wyrzuczytem z powrotem" Kur. Codz. 90. 61. 1.

859

Przewóz - u. m. zy-ów un. § przyst. „wóz i przewóz" = tak, albo tak, dwie alternatywy, to lub owo, konieczność zdecydowania się na jedno „Masz wóz i przewóz, rozumiem jednakże że z tamtym szczęśliwiej się ułatwisz aniżeli ze mną" An. Wi. 1.104 „Owóż wóz i przewóz, lub jutro jedziesz ze mną do Wyszczanki w konkury, lub idź do klasztoru, ale znać cię nie chcę" P. J. Byk. Ost. Sejm 1.60.

Przewoźniczek - czka. m. zdrob. przewoźnik „I przywędrowała aż do samej Wisły: przewieźże mnie przewieź, przewoźniczku pyszny" O. Kolb. Kuj. 2.12

861

<u>Przez</u> przyim. 3) prow. Galic. „przez to” zam. pomimo to, z tak, jednak, „Zadtwory!... zadtwory!... co to znaczy... przez to można żyć przyjemnie” A. kr. Tv. Dzieła 10. 141. „Przezemnie!” = nie przeszkadzam, nie bronię. („Przybladła trochę, ale nie straciła przez to świeżości” Z. kaźn. 5. 27.) „Wziąłem Katarzynę – szczerowatą i z brodawką na nosie. – Ale przez to była dobrą żoną” A. kr. Tv. Dzieła 9. 209. „Żaden tak głośno jak ja nie przemawiał, powtarzając co chwil kilka rozkaz, aby dwanaście koni stało w pogotowiu dla Deputacyi... Pod karą śmierci... rozumie się... (formułka naówczas w modzie). Wójci, burmistrze, ekonomowie słuchali w pokorze, ale nie wszyscy dany rozkaz wykonali, a przez to żyli potem długie lata.” ib. 11. 110. („Możesz odprawić jednego i drugiego zalotnika, ale czyliż przez to zostanie ona twoją żoną?” ib. 8. 210)

3) gdy oznacza trwanie czasu, niekiedy się opuszcza „Szkołek przed niestrem był większą części

dnia przez mię zajęty" M. Dat. pańs. Dziady
125 ~~t.7~~ zam. przez większą część dnia.

poròw. Słow. Wileń. 862

Przeznać-ał-a st. cz. dkn. naprzód dokładnie poznać, wszechstronnie zbadać „Sztuka się nie poznaje omackiem w ciemności; nim co stworzysz, to przeznać musisz z każdej strony" W. Syrok. Gaw. 4. 121.

Przezrocz -y. ż. cze -y mn. przezroczystość meton. rzecz przezroczysta, przez którą można powietrze, woda przejrzeć „Wtem się coś z lekka potrąci śród kryształowej przezroczy, woda się z lekka zamąci, rybka nad wodę podskoczy" Ad. Mick. 1.22. „Świeci się szyba Elby, a po jej błękitnej przezroczy żegluje parowy statek" J. Zachar. Bibl. lit. 5.5 „Twarz jego była (jak szyba wodna, w której odbija się wszystko, co tylko zbliży się do przezroczy" H. Sienk. G. pol. 1876.11.

Przezrocze -a. n. cza -ów mn. horyzont, niebo, przestrzeń powietrzna „Olbrzymka Łomnica, co błękitnieje w południa przezroczu" S. Goszcz. 2.4. § rzecz przez którą można przejrzeć, transparent „Zamierzchłeś mi dawno z przed oczu mój kraju kochany, daleki! lecz w myśli, w tem dusznem przezroczu, zwierciedlisz się cudnie na wieki" J.B. Zales. 4.7.

864

Przeżartowáć -ał -tuje st. cz. dkn. ≡ przesadzić żartami „Mówię tobie, nie żartuj, bo przeżartujesz." Z. Karł. 4. 283.

p. Słow. Wileń. 865

Przeżywać -ał -a sł. nij. ndkn. przebywać, przepędzać życie. „Może taką epokę przyjdzie przeżywamy” PJ. Kwarz. 71. 7.

Przeżywiać się -ał -a cz. zaim. ndk. — Przeżywić się dłu-żywić się bytować „Jako tako się od wiosny do wiosny przeżywiali" J. I. Krasz. 72. 55. „Mógł od dworu do dworu, obło-dzęgi znajomych przewałęsać się i prze-żywić" ib. 75.

p. Słow. Wileń.

867

Przędzalnia - i. ż. nię - ni um. fabryka w której odbywa się maszynowe przędzenie wełny, jedwabiu, bawełny lub lnu „Przędzalnie najwięcej są rozwinięte w Anglii i Ameryce" Enc. Org. um. - 9. 436 „Przędzalnia lnu i piękne wyroby płócienne to są źródła jego bogactwa" An. Wi. I. 147 -

Przodowy-a-e, z przodu, na przodzie będący, przodujący. „On pierwszy oraz na dworskim łanie, przodowy kosarz na sianożęci, nigdy mu nie brak siły i chęci" W. Syrok. Jan. Cm. 21. „Skromny i poborny napis z datą fundacji zdobi przodową ścianę podstawy statuy" Tyg. Il. 2. 5. 309.

Przybić -ił -ije st. cz. dkn. - Przybijać -ał -a ndkn. ξ fig. przygnębić moralnie, przytłoczyć bólem, umartwić „Widocznie tęskny i chodzi od jej wyjazdu jak przybity" J.I. Kras. 71. 140 „Posępny to był obrazek tych osieroconych ludzi; w milczeniu i bezsenności przybitych, zbolałych" ib. 72. 32, „Spojrzeli na niego drudzy z podziwieniem i wyrzutem prawie, tak, że Jan przybity, oka już przez cały obiad z talerza nie podniósł" ib. 73. 48 „Udając wesołość zdawał się przybity i smutny" ib. 66 - „Nie wiedziała Lucia jak to opowiedzieć, wolała od razu nie przybijać ojca malując tę scenę okropną... powzięta ogólnie" Il. wiek 1878. 60 „Czułem się zmęczony i przybity, jakby po odbyciu długiej podróży" H. Sienk. G. polska 1876. 18.

Przybladnąć - bladł - blednie st. nij. dkn. nieco zbladnąć „Przybladła trochę, ale nie straciła przez to świeżości” Z. Kaczk. 5. 27.

Słow. Wileń. 871

Przybłęda -y. m. i ż. dy -ów mn. ten co się przybłąkał, włóczęga się po świecie przybył dokąd, obcy przybysz niewiadomo z kąd. „Przybyszów między nami i przybłędów nie było, wszyscy swoi." J.I. Krasz. 90. 17 „Dozwalał on w domu swoim zakładać co wieczór bank i ludziom wielce podejrzanym, przybłędom z końca świata" ib. 38. 50 „I jakże ten przybłęda wygląda? - spytała Daria" Id. Wiek 1878. 46. „Franek z Szaflar pochodził, a po rodzicach chatę miał nawet i grunta... więc nie żaden przybłęda.." Jul. Chodor. Tyg. powsz. 1882. 71. „Słyszysz! sierotę, jakąś przybłędę powierzał z nami!" J.I. Krasz. 72. 42.

Przyboś przst. Warsz. na pół boso t. j. w trzewikach bez pończoch. „Dawniejsze Marysie i Kasie, które ongi ruszały „do miasta” przyboś lub i na bosaka nawet, dziś potrzebują koniecznie robić toalety” Echo 1877. 226. „Jako służąca dworska, nosiła trzewiki, chadzała w nich jednak „przyboś” Jerzy Myrcil wieś 1883. 68.

Przybór - u. m. ry - ów mn. wszystko co służy do przybrania czego, do nadania mu odpowiedniego pozoru, co stanowi cechę, wystawa, aparat „Skromna była i trumienka i pogrzebowy przybór i odzież zmarłego" J.I. Kras. 72. 7 „Kilka parawanów, flaszki, lekarstwa, smutny przybór choroby i niemocy, całe zapełniał mieszkanie" ib. 1. 72 § Sprzęty, naczynia, narzędzia wszelkiego rodzaju, aparat „Rozstawiono przybór do herbaty, zawrzał samowar i znalazło się wszystko co wygodnie mogło zastąpić wieczerzę" J.I. Kras. 1. 26 „Przez pół otwarte drzwi do drugiej izby widać było kobiece przybory" ib. 31. 129 „W sieni pełno harapów, trąbek, torb i myśliwskiego przyboru" ib. 71. 63 „Strzelby i różne myśliwskie przybory" W. Pol 7. 220 „I torba haftowana, i

róg tadże oprawny, i rożek do prochu ze srebrną główką, i woreczek ze świcem, wszystkie te przybory były wytworne" J. Dzierzk. 2. 7 (1)(3) główn. w 1. zn. „przybory" przysposobienie, przygotowanie do tego co się ma powiedzieć lub zrobić „Cóż cię do mnie sprowadza... gadaj od razu; wiesz że nie lubię przyborów" J.I. Krasz. 3. 51 „Pozwalasz mówić otwarcie? – Zmiłuj się, cóż to za przybory, starzy jesteśmy znajomi" ib. 73. 20. (2)(3) przybywanie wody w rzekach i strumieniach w czasie powodzi

(1) „Zastali go zajętego czyszczeniem strzelb i jakiemiś myśliwskiemi przyborami" J.I. Krasz. 73. 25 (3) „Zbroje pancerze, kolczugi i wszelki tego rodzaju przybór wyszedł był z używania" J.I. Krasz. Sst̄a War. 2. 198 „W sierpniu czas wielki pomyśli o wszelkich przyborach myśliwych" W. Pol 7. 285

(2) „Tak mówił książę. Wprawdzie jego mowa zaszła zwykle do drogi przybory; lecz za co nagle i niezwykły pory?" Ad. Mick. 2. 7 „Ja się podróżnym zatrudnię przyborem" S. Ziel. Tward. 33. „Wesele odbyło się bez żadnych przyborów" J.I. Krasz. 2a 88.

(Przybór) 3) przybieranie wody w rzekach i strumieniach w czasie powodzi. „18 czerwca. Woda na Sanie ciągle przybiera. Deszcz nie ustaje. – Dnia 19 czerwca. Przybór trwa dalej. Niebezpieczeństwo wylewu coraz większe" G. Lwow. 1887. 138. 4. „Kiedy mimo groźnych prognostyków, postanowili doprowadzić do skutku przedstawienie wiankowe, o mało ciężko nie przypłacili swojej śmiałości; nagły przybór wody zmusił ich do przerwania widowiska" Wiek 1887. 142. 3.

875

Przybudówka – i. ż. wki – wek, urz. przybudowanie, przybudówek, część przybudowana do większego budynku, „Mała, przypierająca do folwarku przybudówka mieściła składy" Ił. Kraz. wiek 1878. 3. – „Dwór z przybudówką kuchni i jadalnego pokoju" A. Wilcz. Fot. 1. 139. „Dworek składał się z izby dużej, sypialnego pokoju naprzeciw czeladnej, spiżarni i przybudówki w tyle" Ił. Kraz. 15. 56.

876

Przybudowywać, -ał, -a cz. ndk. budowania przyczyniać, stawiać przybudówki „Stary dwór podpierany, łatany, przybudowywany, stał już blisko lat dwieście” JJ. Uwarz. 31.17 „Nowe stawiał stodoły, przybudowywał stajnie i rozszerzał chałupę” Z. Kaczk. 5. 118.

p. Słow. Wil.

877

Przybyłec -łca m. -łcy -ów mn. który zkąd przybył, przybysz. „Rzemieślnik warszawski, choć się wycywilizował, ma coś zawsze staroświeckiego w sobie. Nie mówię o przybyłcach, którzy wszędzie są jednymi – przybyłcami, gości gromami" J. I. Kras. 33. 14.

Przychodni-a-e ż mówiąc o uczniach lub uczennicach szkoły prywatnej, nie mieszkający na pensji lecz przychodzący z miasta, inaczej *Eksterni* „Pensjonarek było w roku ubiegłym 60, przychodnich 90" Bluszcz 1886. 207. „Zajmowała się szyciem, miała u siebie kilka panien przychodnich, bo roboty jej miały wzięcie" M. Bał. pam. dzia. 141.

Przychować się -ał -a sł. zaim. dkn. = ukryć się, schować się na później. „Ujrzał powagę swoją nie bronił jej a nawet za drzwi się przychował" Tt. Kwar. 72. 53.

Przychować -ał -a sł. cz. dkn. = ukryć na chwilę, przyczaić się z czem. „Tem właśnie dzielna probuje się głowa, kto zręczniej szpony mordercze przychowa, biada prostakom!" Wł. Syrok. Gaw. 4. 13.

880

Przyciasny-a-e, trochę ciasny „Miał czapkę przyciasną." O. Kol. 1. 290

881

Przyciemnić -ił -i st. cz. dkn. trochę zaciemnić, ciemnym uczynić „Otworzyła drzwi i wbiegła do przyciemnionej izdebki" Pd. Kraj. Wiek 1878. 17.

882

Przycisk-u. m. ski-ów nm. ǂ sprzęcik dowolnego kształtu, kamienny lub z lanego kruszcu, służący do przyciskania papierów na stole lub biurku, z francuska: preska, presse-papier „Hrabina dobyła z pod przycisku na stole dwa przygotowane listy i podsunęła je kawalerowi" Pf. Kraw. Z 7 let. wyj. 1. 55. „Uderzył silnie w dzwonek, będący zarazem przyciskiem" Kaj. S. krzw. 1887. III.

p. Słow. Wileń. 883

<u>Przycupnąć</u> -ął -pnie st. nij. dkn. przyczaić się przypadłszy do ziemi, zniżywszy się, przytulić się żeby nie być spostrzeżonym „Ciekawość przemogła, więc przycupnąwszy na ziemi, nadstawiam ucha" A. Wilcz. Fot 1. 157 „Tedy przycupnął w miedzy jak zając, a siadłszy cicho, ani się ruszy, chociaż mu psiska stoją nad głową" Kl. Jun. Kolce 1877 - 215 (1153)

884

Przyćwatować -ał -tuje st. cz. dkn. ćwatem, ćwatem przybiedz „Do swej Kasinni w ćwał przyćwatował" O. Kol. 1. 97.

Przyczepek -pka m. „na przyczepku" = przyczepiwszy się, przysiadłszy się np. na wóz „pieszo, konno, na bryczkach, na przyczepku, jak kto mógł" Zł. Kraw. 90. 66.

Przystapać -ał -pie st, nij. dkn. przyjść stąpiąc, nadejść, przywlec się „Jeżeli będzie trzeba, to ja sam tu przystąpię" A. Wieniaw. Nad Wisłą

Przyczółek – łku m. łki – ów mn. – budowla nadbrzeżna, na której wspiera się jeden koniec mostu rzuconego przez rzekę. – „Od paru dni most na rzece Wieprzu (na drodze żel.) pod stacyą Trawniki jest silnie zagrożony wysokim stanem wody, która pod mostem już przyczółki i poderwała wały ochronne grożąc w każdej chwili samemu mostowi". Now. (codz.) 1877 - 13. 2.

Przydać się - ało - a st. zaim. dkn. nieosob. prow. przywidzieć się, zdawać się „Ale czy ci się to nie przydało tylko, bo mi wszyscy mówili inaczej.” J.J. Kraw. 71. 99.

889

Przydławić -ił -i słow. cz. dkn. przydusić, przygnieść „Kordelasem dzika do ziemi przydławił!” W. Pol 7. 19.

Przydróżek -żka m. -żki -ów mn. przydroże, boczna ścieżka „Jedni ludzie ciągną drogą, a drudzy przydróżkiem" J. Lenart. Rustaw. b.t. 27.

891

Przydźwięczać -ał -a st. cz. ndk. lic. poet. dźwiękami wtórzyć, po prostu: przygrywać. „Gdy zuwart syn jego, jam elegię tkaną zaśpiewał wtedy, przydźwięczającej lirę." M. Pawlik. Pam. Pieśn. 15.

892

Przydźwigać -ał -a st. cz. dkn. dźwigając przynieść „Tylko oberemek suchych gałęzi przydźwigał do domu" J. I. Krasz. 6. 29.

893

p. Słow. Wileń.

Przygalopować -ał -puje st. cz. dkn. przybyć galopując, galopem „Ujrzawszy mnie przygalopował na jakimś koźlątku, który rzucał się pod nim jak wściekły" H. Sienk. G. pol. 1876. 9.

p. Słow. Wileń. 894

<u>Przygłuchnąć</u> -<u>gł</u>- <u>chnie</u> st. nij. dkn. przycichnąć, przestać sprawiać wrzawę. „I kiedy ta wrzawa myśliwa przygłuchnie, ucztują..." W. Pol 7. 176.

p. Słow. Wileń. 895

Przygniatać -at -a s. cz. ndk. Przygnieść -gniótł -gniecie dk. ʒ. gnębić, przytłumiać, ciemiężyć, uciskać. „Charaktery dla kobiet wielkie ma powaby. Żądza pochwał, odmiany i znaczenia w świecie, często najszlachetniejsze w nich czucia przygniecie." A. Kw. Kr. I. 31.

x

896

Przygruby-a-e. trochę zanadto gruby. „Ta druga, oczkami mruga, grzeczna dzieweczka, trochę przygruba" O. Kolb. Kuj. 2. 11.

Przyjaciel-a. ~~m.~~ le mn. ≡ amator, lubownik czego, zamiłowany w czem „Formują się grupy amatorów muzyki, przyjaciół kieliszka etc" J. Krak. 19. 86 ≡ poufale, do osób niższych; używ. tylko w 5 przyp. „mój przyjacielu" tyle co: mój człowieku, mój kochany „Przyjaciel, często dużo, częściej nic nie znaczy. Tak mówi się naprzykład: zamieć przyjacielu, drzwi otwórz przyjacielu... idź precz przyjacielu, otóż niema przyjaźni, a przyjaciół wiele" A. hr. Fr. Drzeła 10. 54.

Przyjacielski-a-ie ≡ posp. Warsz. „bal przyjacielski" zabawa za płatnemi biletami wejścia, z kobietami wolnych obyczajów, bez etykiety, szpilbal

Przyjacielskość-i. ż. ton, usposobienie, obejście się przyjacielskie „Zdejmowali przed nim okrycia głów swych z przyjacielskością poufałą" El. Orz. Kur. Warsz. 1878. 254

Przyjaciółka-i. ż. ≡ pow. lud. ~~spodnik~~ wierzchnia suknia kobieca, wlat-

rok kobiecy „Mój Boże! przyjaciółka styrana i chwała Bogu, że choć szyta zawsze kożuszka" Z. Lud. 5. 138. „Kobiety mają spódnice z płócienka różno-kolorowego, zimą wełniane. Z wierzchu przywdziewają przyjaciółkę, to jest sukmankę z samodziału siwego, nakształt kozakiny fałdowaną i zaopatrzoną w troczek czyli pasek z tegoż sukna którym się spinają. Zamożniejsze noszą przyjaciółkę z sukna cienkiego" Al. Połuj. Wędr. po gub. Aug. 205.

Przyjąć -ął -jmie st. cz. dkn. Przyjmować -ował -muje ndkn. § domyśln. uznać za rzecz prawdziwą, przypuścić że tak jest a nie inaczej „Pod względem stanu materjalnego miasta w tym okresie, potrzeba przyjąć, że tenże przy większej liczbie funduszów, jakie mu były nadane, znacznie się musiał polepszać" Ks. Jaborzyński. Rys hist. Dolska 180 „Można przyjąć za rzecz pewną, że tem zachowaniem się, zdarzył sobie oddawna monarchę" G. lw. 88. 137. 5. „Przyjmuje się, że aż do chwili zamknięcia zapisków, spirytus pochodzi z zapasów na których podatek ciąży" N. Ref. 88. 182. 3. „Powyższym wiadomościom dotąd nigdzie nie zaprzeczono, można zatem przyjąć, że są prawdziwe" N. Ref. 88. 154. 1.

Przyjemnostka - i. ż. -tki - stek mn. zdrb. mała, drobna przyjemność. „Ani wygódek ani przyjemnostek życia nie ceni" Fl. Kracz. 71. 88. „W tym ścisku ludzi pochłoniętych węzłem interesu i przyjemnostek, wyrabia się obojętność na wszystko" ib. 72. 86. „Trwonić te wszystkie dary bez pożytku dla siebie i dla drugich, jedynie dla przyjemnostki, przejadać życie w cukierkach" ib. 119.

900

Przyjmać cz. ndkn. prow. lud. zam. przyjmować właść. przyjimać

Przyjmak-a. m. z ruskie. Prыjmak-a. m. prow. lud. parobek ożeniony z córką właściciela gruntu i chaty, czyli przyzięty właściciela takowych „Ubódł go widać ten wyraz przyjmak, który oznacza parobka do córki przyjętego, zwykle z chaty uboższej do bogatszej, w której tylko jedynaczka zostaje" J.I. Kras. 73. 116

p. Słow. Wilen.

Przyjść – przyszedł – przyjdzie st. cz. dkn. ; sposób mówienia pop. „przyjść co do czego" = stać się w pewnej rzeczy co było do przewidzenia np. „Jeżeli z Jadwinią przyjdzie co do czego" A. Wilcz. Woły rob. 184 t. j. jeżeli wyjdzie za mąż za domniemanego konkurenta

<u>Przykidać</u> -ał -a. st. cz. dkn. cf. u Ld. przykiwać. w Krakowie i okolicy mówią: „śniegu przykidało" = przypadło, przybyło, napadało.

Przykładać st. cz. ndkn. z posp. gw. „nie przykładając" = nie przymierzając, przepraszając za porównanie „Takie masz wielkie czapczysko, jak, nieprzykładając, w rowie gniazdo." Ul. Jun. Rola 4. 554.

904

Przykucnąć -ął -nie cz. nij. dok. przysiąść sku-
liwszy się w kuczki v. kucki.

Przyledz- egł- egnie st. wyj. dkn. § położyć się na krótkō, na krótki wypoczynek. „Wać Pani dobrzebyś zrobiła, żebyś kazawszy sobie dać poduszkę, przyległa chwilę." F. Bern. Nat. 81.

<u>Przylepka</u> -i. ż. -pki -pek. mn. § kobieta, dziewczyna milutka, sympatyczna, która wszystkim stara się przypodobać, którą wszyscy lubią. „Piękniejszej, poczciwszej, milszej przylepki jak moja Antochna — ze świecą nie znaleźć!" St. Gradz. Echo 1878. 255

Przyłapać -ał -pię st. cz. dkn. znienacka złapać

„Sześciu rzezimieszków, przyłapanych na gorącym uczynku kradzieży, odesłano transportem do Warszawy" Kur. Codz. 88. 271. Dod. por. 2.

Przyłatać -at -a st. cz. dkn. ȝ fig. mówiąc, przystoso-
bardzo pięknie mówisz
wać do czego „Choć ~~iaż~~ (rozprawiasz gorąco,
gdzież tu przyłatać ludzkości i ludzkość
cierpiącą, że stangret w dobrem futrze
godzinę zaczeka?" A. kr. Fr. 2.45. przys. „ni
przypiąć (v. przyszyć) ni przyłatać" = nie wie-
dzieć do czego stosować, mówić bez sensu
„Ja sam często postrzegam, że mi się wym-
knie słowo, ni przyszył, ni przyłatał, jak
powiadają. To wariacja." S. Gorcz. 1.100.

909

Przyłbica -y. ż. ce-bic mn. § fig. „z otwartą przył-
bicą” = jawnie, otwarcie, nie kryjąc się z swo-
ją osobistością „Umiemy cenić odwagę posta-
nowienia młodego a odznaczającego się chlu-
bnie posła pana S. który w tym okręgu z
przyłbicą otwartą staje przeciw hr. S.” G. nar.
1885. 118. 3.

Przymierzać st. cz. ndkn. § „nie przymierzając" = przepraszając za porównanie, bez złej myśli cf. przykładać „~~Starą Podkomorzynę znałem tak, jak, nieprzymierzając, kiereń własną" JJ. Uwara~~. „Acan mi mówiłeś, że znałeś starą Podkomorzynę. — A jakże, takem ją znał, jak, nieprzymierzając, kierzeń własną. We dworze nawet jakiś czas służyłem" JJ. Uwara. 2. 39. 11

Przymrugiwać -ał -guje st. cz. przech. [-komu] [na kogo, do kogo] pomrugiwać „Bo to tak miło, tak lubo wpatrzeć się czasem w jaką gwiazdeczkę, co nam gdzieś z dalekij przeszłości zdaje się przymrugiwać przyjaźnie” A. Wr. Tw. Dz. II. 174.

<u>Przymyślić-ił-i</u> st. nij. dku. - sobie co, przywidzieć, uroić, wmówić w siebie „Stary coś sobie ~~coś~~ przymyślił innego, ale nie bardzo mu wierzę" J.I. Krasz. 73.31.

Przypadek -dku m., dki -ów mn. § „Przypadek jest to wydarzenie się pewnego faktu, niebędącego koniecznym wynikiem znanych nam z poprzednich wypadków" Tyg. Il. 3. 4. 270

§ przysłówkowo „przypadkiem" = przypadkowo, trafunkowo, oraz pleonastycznie, to samo, co: czasem „Powinniśmy się sami o to starać, żeby przypadkiem nie dział się nie działy się jakie niesprawiedliwości" J. Kog. Wiek 1886. 269

Przypadkowość – i. ż. bez l. mn. zdarzenie się czegoś przypadkiem, cecha przypadku, trafu. „Czyby, korzystając z przypadkowości zebrania tylu znakomitości naszych, nie należało wnieść na stół spraw naszych krajowych?" D. Dol. Nad niem. Dun. 104.

Przyparek -rku m. **rki** -ów mn. prow. gorąco, gdy słońce przypieka. „Czem dzień gorętszy, tem lepiéj dosiada krzyk i dubelt na błocie, zwłaszcza po deszczu, albo na przyparek" W. Pol 7. 283.

Przypominacz-a. m. cz.-ów im. § „Z nowych o-kazów, jakie przybyły na wystawę, zaznaczyć należy „przypominacz" (monitor). Jestto zegar dający co godzinę sygnały dzwonkowe, przeznaczony do przypominania o czasie podawania lekarstw chorym" Wiek 1887. 128. 3.

Przypominać-ał-a cz. cz. ndkn. - komu co § kogo albo co, mieć podobieństwo do kogo lub czego, być podobnym „Wybrzeże przystani przypomina mrowisko wrzące życiem od rana do nocy" Wiek 88. 130. 2. (1)

§ Przypomnieć dkn. § w mowie lud. nieporbyka się przypomnigł „Co mnie kiwał zenząt, co mi obiecywał, mnięs nie przypomnięć by słowa dotrzymał, Mnięż mi przypomnięć co wyrzekł przedemnę.." Sandomier. O. Kol. 2. 136.

(1) „Zapełna trochę i zbyt rumiana buzia przypominała nieco główki pyzatych aniołków, jakie widzimy po kościołach" M. Bał. pans. ściany 129

917

Przyporzysko -a. n. ska-rzysk ▢ -prow. ostoja, oparcie, przytulisko „U niego było przyporzysko ludzi, co innego (obrońcy) nie mieli; brat bowiem nie tylko sprawy zdesperowane jako niesprawiedliwe, ale niepodobne do wygrania dla braku dowodów" J. I. Krasz. 64. 46.

918

Przyprzążka -i. ż. § fig. „na przyprzążkę" = dodatkowo, pobocznie. „Literaturą zajmowali się na przyprzążkę, przy innych głównych, to jest chlebowych zajęciach" W. Matecz. Tyg. Il. 3. 6. 343.

Przypuszczać -ał -a st. cz. ndkn. przypuścić -ił -i dkn. § wyobrażać sobie coś jakby było istotnie „Przypuszczam albo przypuśćmy, że to prawda."

Przypuszczalny -a -e domniemany, wątpliwy, istniejący tylko jako przypuszczenie. Co do formy tego imst. ob. Dopuszczalny.

Przyrodnik -a. m. -cy -ków mn. naturalista, biegły w naukach przyrodzonych „Członek towarzystwa polskich przyrodników imienia) Kopernika" G. lw. 88-140. 3.

Przyrodniczy -a -e, tyczący się historji naturalnej, przyrodoznawstwa, 2º „wyprawa posuwać się będzie w głąb Unapu dla zebrania jaknajobfitszego materjału przyrodniczego" Czas 88. 159. 3. 1º „Celem wyprawy (do Afryki) będą badania przyrodnicze, przedewszystkiem w zakresie zoologji, a mianowicie entomologji" ib.

Przyrząd - u. m. dy. -ów um. narzędzie, statek względnie sieci, instrument i t. p. lub ich pewna liczba przyrządzona specjalnie do pewnego użytku „W jego pokoju na widoku stał ów przyrząd innym nieznany, szczotek, flakonów, kosmetyków, na wzorzystej rozłożony serwecie" J. I. Kraszewski. 58. 42 „Zasiadł do rozpatrzenia się w paznokciach, mając przed sobą cały przyrząd służący do gładzenia, piłowania, szlifowania ich i polerowania" Id. 2. 39. 42. „W bocznym pokoju zjawił się z całym przyrządem do gry zielony stolik, karty i świece" Id. Czarn. 58. „Przewód pokarmowy stanowi przyrząd, w którym pokarm podlega przemianom mechanicznym i chemicznym" Dr. J. Starbman Dłużn. 23. 135. „Siedziała przy stole, na którym znajdował się elegancki przyrząd herbaciany" Anan. (kal.) 1887. 38.

Przyrżnąć cz. dok. 3) tryw. przybyć, przyjechać
„Udaję się do Cioci" Dobr. prosząc abyś choćby kilkanaście nędznych pięciorublówek nadesłała ogołoconemu z mamony siostrzeńcowi, który przyrżnie natychmiast ekstrapocztą, ucałować paluszki swej szczypanki" Kur. Świąt. 1872. 53.

Przysadzisty -a -e. Przysadkowaty -a -e. krępy, niski a gruby, jak beczka, baryłka. „Przy nim stał niski, przysadkowaty mężczyzna" J. Zachar. Wiek 1883. 15. Dod. „Człowiek gruby, niezgrabny, z głową ogromną, przysadzisty" J.I. Krasz. Tyg. Il. 23. 5. 7. „Człeczyna był mały, krępy, przysadzisty" D. Bol. Tul. 1. 130.

<u>Przysieweczek</u>-czka. m. zdrbn. przysiewek „Będzierz ty moją, tylko się przysieweczki w polu dostoją. Przysieweczki z pola zbiorę, ćwiartkę umłócę i zaniosę organiście na zapowiedzie" O. Kolb. Kuj. 2. 20

Przysieweczek -czka m. -czki -ów mn. zdrob. w pieśniach lud. zam. przysiewek. myto parobka w zbożu. „Chwali parobczyka, że nie rozepił przysieweczka" O. Kol. 1. 412.

Przysocha – y. ż. Ny-soch nm. prow. bud. jakaś część wiązania dachu, bunt? bant? „Długo bawił w lesie, bo musiał odszukać drzewa na przysochy do kuźni i przysposobić kluczyny." J. I. Krasz. 6. 16.

927

Przyśpiewka -i. ż. wki -wek um. przyśpiewywanie przy jakiejś czynności, zabawie, pijatyce i t. p. „Potem nastąpiły tańce i niekiedy hulanka z przyśpiewką" Ar. Wi. 1. 148.

Przyszpilać -ał -a st. cz. ndkn. Przyszpilić -ił -i. dkn. szpilką lub czem ostrem przypinać „Podała mu urwany kwiatek niezabudek; hrabia go ucałował i na pierś przyszpilał" Ad. Mick. 3. 83. „Bławatki uwiązawszy w plecionkę daje Telimenie, ta ję do głowy Zosi przyszpila uczenie" ib. 126 „Tu, wstążkę oderwawszy od sukni, zrobiła kokardę i na piersiach Hrabi przyszpiliła" ib. 256 „Z ganku sypnął hojdom pełne misy srebra – rzucił i dyjamenty przyszpila napotkanym dziewojom do łona" Z. Kras. 1. 321.

929

Przystać cz. dkn. – do kogo-ś prow. Galic. przystać do kobiety = ożenić się z wdową lub dziewką mającą swoje gospodarstwo, osiąść na żoninem gospodarstwie „Franciszek w jesieni przystał (ożenił się) do niej, mieszkał przy żonie z matką" Sądz. sąd. w Rzeszowie G. nar. 1882. 285. 3.

Przystarz-a. m. prow. Galic. rus. męż. który przystał do żony cf. Przyjmak.

930

Przystań -i. ż. nie-ni mn. port, miejsce gdzie statki wodne zawijają. „Statki zawijały do licznych jeziorowych i rzecznych przystani" K. Szajn. Jad. i Jag. 1. 9. „Ulice miasta kipią życiem, port zaś i przystań roją się setkami parowców, okrętów i statków... Wybrzeże przystani przypomina mrowisko wrzące życiem od rana do nocy" Wiek 88. 130. 2.

Przystanąć -**ął** -**nie** st. wyj. dkn. **Przystawać** -**ał** -**a** ndkn. częstl. § idąc lub jadąc stanąć na chwilę „Grzesio przystanął dla napojenia koni" Ar. Wi. 1. 77.

Przystanek -nku m. nki -ów mn. zatrzymanie się na krótki czas, idąc lub jadąc; miejsce odpowiednie do zatrzymania się chwilowo dla odetchnięcia, dla wysadzenia lub zabrania pasażerów na drodze żelaznej i t. p. przystanek na schodach, piętro, franc. pallier, „Znał cały plan domu. Wiedział, że zaraz na pierwszym przystanku stoi figura z bronzu" J. Zachar. Bies. lit. 5.5.

933

Przystawa -y. ż. wy-staw mn. ż. dostawa, przystawienie czego, dostarczenie, liwerunek. „Myślisz, że po tym roku zapomnę w Warszawie tę mąkę... hm?.. ten owies w ostatniej przystawie, co to zgnity... rozumiesz?" A. Kr. Tr. 1. 40.

Przystawca -y. m. wcy-ców mn. w niektórych okolicach nazwa dozorcy robót w polu, jak ekonom, włódarz, karbowy v. karbowniczy u Ld. przystaw. „Gdy już kończą zbiór oziminy, żniwiarze stawają się na polu jeszcze schwytani znienacka któregoś z przystawców... Zajęto w ten sposób ekonoma pomiędzy grupę kobiet, które rzuciwszy się nań, związały mu ręce mimo krzyków i łajania" Z. Jul. Grejor. O. Kol. 2. 163.

Przystawiać -ał -a st. cz. ndkn. Przystawić -ił -i dkn. § dostawiać, przywodzić, przyprowadzać kogo lub co § w grze w karty, dostawiać, dokładać pieniędzy do stawki albo też stawiać na cudzą kartę „Zawzięli we trzech grać i – choć się dawno rozegrali, ciągnęli dalej. Przystawiał ktoś zawsze" JJ. Kras. Czern. 59. § – się st. zaim. przybyć, stawić się będąc oczekiwanym „O dziesiątej na ratuszowym zegarze, przystawił się prawnik" JJ. Kras. 31, 143.

935

Przystojnieć sn. ndkn. stawać się przystojnym, nabierać miłej powierzchowności „Helka przystojnieje i ładniejsza jeszcze będzie od panny Józefy" El. Orz. Kraj 1882. 25. 3.

X Wyprzystojnieć sn. dkn. „Alećeś wyprzystojniał, wyrosł, wyelegancił! daj go katu!" B. Bol. Hybr. 51.

936

Przystronek -nka m. nki -ów mn. prow. kącik, miejsce na ustroniu leżące. „Znać każde drzewo, każdą kładkę, studnię, po ciemku poznawać każdy przystronek i pewien był że się nie omyli" Tyg. Ilustr. 70. 28.

937

Przytarabanić st. cz. dkn. prow. żart. przytaszczyć, przyprowadzić, przywlec „Marek przytarabanił swojego starego" Haj. G. Lwow. 1886. 262.

<u>Przywitać</u> <u>się</u> cz. zaim. dok. ※ przen. — z czem, spożyć z apetytem „a to się przywitał z kiełbasą" t. j. zjadł ogromny kawał.

Przywłoka -i. m. -ki -ów mn. przybłęda, człowiek co się przywlókł niewiadomo zkąd „Trafiło się i Tatara, i żyda neofitę z obcych stron przywłokę widzieć" J.J. Kwarz. 90. 17.

940

Przywtarzać -ał -a st. cz. ndkn. Przywtórzyć -ył -y

potakiwać, przytakiwać, potwierdzać

czyje słowa

Przyzastanowić się st. zaim. dok. it-i; zastanowić się, zatrzymać, przystanąć na chwilę „Niekiedy obejrzał się, przyzastanowił, i znowu dalej" J. S. Urban. 5. 87. „Jazda goniła cwałem, ale gdy się zbliżyli na strzał działowy, kazał dać ognia w ten kłębek, i musieli się przyzastanowić, bo szyk się zmięszał" ib. 96. 182.

Przyzba, Przyźba -y. ż. zby - przyzb um. prow. siedzenie z ubitej ziemi, niekiedy darnią pokryte, pod ścianą chaty. „Wychodzą na dziedziniec używać wieczoru; zasiadają na przyźbach wystanych murawą" Ad. Mick. 3. 190. „Na przyźbie domu usiedli dwaj starce" ib. 284. „Przyzba tykała kuchni, której okna stały otworem" ib. 287. „Zmorzony głodem, drogą chłodem, upadłem na przyzbie domostwa" J. I. Kraszewski 64. 39. „Stary wyszedł przed chatę i usiadł na przyźbie" Z. Kaczk. 5. 117.

Przyziemie - a. n. -mia. -mi mn. w domu mieszkalnym lub jakimkolwiek budynku, mieszkanie, ~~lub~~ izba, wszelka lokalność położona na parterze t. j. najniższem piętrze „Ulokowawszy się sama na piętrze, bratu swojemu oddała trzy dostatnie komnatki w przyziemiach" Z. Kaczk. 4. 237. „Pokoik to był mały, w przyziemiach i nawet bez przedpokoju" ib. 299.

944

Przyzostać -ał -anie st. ny. dkn. Przyzostawać -ał -staje ndkn. idąc i jadąc z kim razem, zostać nieco w tyle „Jeszcze się musiał przyzostać trochę dla interesu" JI. Kras. 71. 137 „Psy, widząc że im nie wolno same się w ulicy przyzostały" ib. 92. „Ukłonił się zlekka wszystkim w koło, i sztywny, wyprostowany a zimny, poszedł z drugimi, powoli przyzostając" ib. 73. 46 „Jeremi, że wózkiem jechał, w tyle przyzostał, bom drogi nie pilnując, musiałem się pospieszać, aby prędzej" JI. Tyg. III. 2. 5. 315

§ -się „Na wyżynie apostoł, sam nieco się przyzostał" JI. Zales. 4. 5. § Więc każdy przyzostał i patrzy i czeka" W. Pol 4. 221.

945

Przyżenić się -ił -i st. zaim. dkn. prow. lud. ożenić się z dziewczyną lub wdową mającą gospodarstwo, przystać (osiąść) w żoninej chacie i na żoninem gospodarstwie. „Za chatę przyżenił się do gruntu jakiejś wdowy, więc grunt po ojcach chciał pozbyć" M. Bałuck. 1878. 283

<u>Przyżenić</u> <u>się</u> -<u>ił</u> -<u>i</u> st. ram. dkn. ożenić się z kobietą mającą dom i gospodarstwo, osiąść na żoninym majątku cf. przystać

Pseudo nieodm. wyraz grecki pseydes, fałszywy, dodaje się w tem samem znaczeniu przed rzeczownikami i przymiotnikami „Zaczął się starać o hrabiankę czy pseudo-hrabiankę W..” J. I. Krasz. 16. 106 „Zwija się na pseudo-czerkieskim ogierze” ib. 18. 28 „Majątek znaczny lub nieco większy od szlachecki.ego wprowadza tym pseudo lub istotnym hrabiankom nieznośnie w nos muchy” An. Wi. 1. 154.

Pseudonim-u m. my-ów nm. z grec. pseydos i onoma, imię, nazwisko fałszywe przybrane przez autora, pod którem tenże daje się poznać publiczności „Czyż może być szczęśliwszem położenie autora, jak gdy go kryje pseudonym?” Jord. Tyg. Il. 3. 7. 14. „Za prace literackie pod pseudonimem bratem honorowanym w książkach” Wł. Maler. Tyg.

Tl. 3. 6. 349 „Sonety Milanjona – pseudonym znany, to się gładko odczyta" J. Chęc. Kryt. 10. § – a, autor kryjący się za pseudonimem.

„Pisuje nawet do dwóch tygodników polskich i do jednej revue francuskiej, bezimiennie i pod pseudonimem" Z. Sarn. Bluszcz 23. 108 „Lecz przynajmniej nie przyznawaj się do autorstwa. Podpisz pseudonimem" Id. ib. 125.

Psi - psia - psie § posp. gm. „na psi kontrakt żyć [illegible] z sobą" = na wiarę, mężczyzna z kobietą, bez małżeństwa § „psie pieniądze" = tanio, za bezcen „Nie pochwalał wypuszczenia mi Rutek w dzierżawę, jak się wyrażał, za psie pieniądze" JI. Krasz. Strzecha 1878. 53. „Córka jego grała na palisandrowym fortepianie kupionym za psie pieniądze na licytacji" W. Gomul. Kolce 1878. 230 § „psim swędem" = lekko, bez pracy, niespodzianie „Wygrałeś sobie psim swędem szlachciankę fortunkę, szczęśliwy człecze" D. Bol. Pam. Pam. 230. § „psie prawo" ubliżająco = obowiązek „To jego psie prawo; musi słuchać!" (1) § „psi tydzień" prow. Gal.: tydzień służby, [poza] taki w niektórych miejscach parobek winien pozostać w obowiązkach po za terminem umowy, ulep za zmudzone w ciągu roku dni.

§ „Na psim wózku jeździć" = chodzić piechotą § „Psiakrew!" wyraz grubjaństwienia, wymyślania. Użyty sam, bez stosowania do jakiejkol. osoby, jest wyrazem gniewu, nieprzyjem. zdziwienia i t.p. Łagodniejszy charakter mają: „psia dusza, psia kość", psia łapa, psia mać, psia noga, psia para, psia wiara." „A ty szachraju, a ty psiałupo!" Aut. wiej. Nad Wisł. 20 „Byłem gdzie tego psią wiarą nie spotkał" J.I. Krasz. Lub. 1.209 „Wrzyczę w niebogłosy, żeby kotki brali i po łbie psiawiarę walili!" Spusc. 73. „Gdzie tam u licha ja tych psiawiarów lubię." M. Czajk. Wernyh. 2.155. Często żartobl. albo in bonam partem. „Magdusia moja, moje kochanie, psiakość!" Kl. Jun. Rola 4.557. Warsz. z dodatkiem „słoniowa" „A to psia kość słoniowa, jaką masz słabą pamięć" A. Wilcz. Woły rob. 60. „Psia kość słoniowa, z nim trzeba ostrożnie." ib. 75. Prowkuj: „Psi duch, Psi naród" albo „pieski duch, pieski naród" „Ty psinarodzie! pieski duchu!"

949
2.

(Psi) § ogólnie: zły, niegodziwy, niewart, podły. „Gdyby nie do was, w taką psią porę bym się nigdzie nie wybrał" B. Bol. Tul. 3. 64.

„Choć przed jejmością bardzo świątobliwego udawał, na dziewczęta z fraucymeru rad patrzał i w korytarzach je za rumiane policzki szczypał — szepczą — Psia jucha!" J. I. Krasz. Tyg. powsz. 1882. 2.

(1) „Ja ciebie za żonę wziął — a ty co? czy ty żona mnie?! ty!... — a to nie twoje psie prawo spytać gdzie ja jeździł, co ja robił, wiele ja zarobił? Nie twoje psie prawo cieszyć się i radować że ja sto rubli zarobił!" Ml. Jun. Wiek 1887. 234.

Psiak -a. m. -ki -ów. mn. Psiaczek -czka. m. -czki -ów. mn. zdrb. niewielki pies, szczeniak. „Noc i dzień jak psiak u progu będę stać" J.J. Krasz. Bluz. 1882. 116. z prow. Sanoc. „psiaczki," odchody psie.

Psianka -i. ż. § prow. owoc śliwki schnącej i opadającej przed dojrzeniem.

952

Psiarczyk -a. m. -ki -ów mn. Psiarek -rka m. -rkowie -ów mn. chłopiec przy psiarni. „Na ostatek od wody ruszyli psiarczyki" W. Pol 7. 198 „Tymczasem psiarczyki korytka już kładą w dziedzińcu przed gankiem i pieskom jeść dadzą." ib. 214.

<u>Psiarnia</u> - i, ż. <u>nie</u> - ni lm. ≈ przysł. „zimno jak w psiarni." „W mojem nowem więzieniu nieopaloném i bez okien było zimno jak w psiarni" R. Piotr. 2. 207 ≈ psy z psiarni fig. tałałajstwo, sługusy „Ta jakiś urwisz od psiarni Krzyżaków" Ad. Mick. 2. 4. „Ale kiedy powracał - aż tutaj na moście, zabiegają mu drogę nieproszeni goście, czterech się oderwało gdzieś z Sieniawskiej psiarni, a jacyś nieznajomi i nie bardzo karni" W. Pol 3. 144.

954

Psiarstwo - a. n. bez lm. hołota, zbieranina, ludzie niby psy. „W mieście jest szwadron huzarów i batalion piechoty... ~~jak~~ to psiarstwo po domach się pochowa, doprawdy nie wiem, jak ich wykurzymy stamtąd" J. Rog. 9. mar. 1883. 31. 1. „Mówią że w okolicy ma ich być do pięciu tysięcy... zkąd się to psiarstwo bierze.." B. Bol, Tul. 1. 132.

955

Psioczyć n. cz. ndk. prow. Galic. wymyślać na kogo, łając „Zabrał głos drugi kandytat ks. S. Psioczyć na szlachtę, na Polaków, na polski urząd, i t. p. zalecił się na posła.” G. nar. 1885. 121. 2.

Pstręk, Pstryk wykrz. na oznaczenie nagłego skoku, niespodzianego w nim zwrotu, strzyknięcia, wytrysnięcia, przytknięcia np. po spalonej szczypcie prochu i t. p. „Gwarz szarak! Skoro poczuł wszystkie charty w kupie, pstręk na prawo, koziołka, z nim w prawo psy głupie, a on znowu fajt w lewo" Ad. Mick. 3. 25.

Pstrykać -ał -a st. n. ndkn. pstryknąć -ął -knie dkn. strzykać, sikać „Teraz mnie namawiał, żebym nad rzeką, w górze, na skale, młyn stawiał, a wodę tam na koła będą nieść sikawki. Wodę... pstrykać... na koła! chyba dla zabawki" A. Fr. 1. 129.

Pstrocizna -y ż. zny - cizn lm. barwa pstra, coś pstrego, rozmaitość barw pomieszanych z sobą i wydających się pstro „Wszystko to w strojach najrozmaitszych, przedstawiających najdziwaczniejszą pstrociznę" Ż. Kaczk. 4. 181.

958

Pstrokacizna -y, ż. zbiór.-cizn. um. pstrokatość, rozmaitość, różnorodność, brak harmonji „Głównem piętnem powierzchownem miasta (Lwowa) i jego salonów, jest szczególna pstrokacizna fizjonomij, języka, zwyczajów i tego tak nazwanego tonu salonowego" J. Dzierzk. 5. 59. „Przyzwyczajeni do lekkiéj muzyki, którą obecnie wypełniają wieczorki panowie koncerciści, jesteśmy już oswojeni z tą pstrokacizną" G. nar. 1878. 268.

Psuj-dziecko - a. m. porz. ojciec lub opiekun pobłażający i psujący skutkiem tego dziecko „Był istnym ojcem psuj-dzieckiem dla tych rozpieszczanych paniczów" Jul. Falk. Obr. ost. pok. 1. 89.

Psycha v. Psyche -y. ż. bez l. mn. wyraz grecki; dusza, duch, pierwiastek życia „Ciało nie jest antagonizmem psychy, ale jej uosobieniem" Pr. Warsz. 2. 16. 56

Psychologiczny-a-e, tyczący się psychologji, odnoszący się do objawów działalności duszy ludzkiej ob. motyw

Przezolny -a -e, od przezót, przezoli, przezelny

„Sad pełen woni i dźwięku przezol-nego" J. Dzierzk. 5. 6.

Ptaptaa - y. ż. w jęz. dzięc. ptak, ptaszek

Ptasi-a-ie, od ptaków, daw. tylko ptaszy. „O! by miał tyle co dziecię sił, na ptasich skrzydłach już by tu był" J. B. Zales. 1. 125. ż przysł. „ptasie mleko" specyjał nie istniejący, wymarzony. „Ze wszystkich dziesięciny ciągniecie i opływacie we wszystko, u was chyba ptasiego mleka brak" J. I. Krasz. Tyg. powsz. 1882. 50.

Ptaszęcy-a-e, od ptaszęcia; poet. zam. ptasi
„Szmery musze i ptaszęca wrzawa."
Ad. Mick. 3.191. „Umilknie ptaszęcy śpiew"
J. B. Zales. 4. 11. „Pan i ten rodzej ptaszęcy...
przeniósł przez morza," ib. 12.

Ptaszka - i ż. zdrob. - szek mn. prow. ptaszek, ptaszyna; szczególniej w jęz. myśl. używane zam. ptak „Gdy słomki ciągnęły, i pole nastanie na ptaszkę najpierw wzgląd starosta z kolei.. polować na wszystko" w. Pol 7. 180 „Wracając z cieplic drobna ptaszka ciągnie nocą, bo jako płocha, strzeże się drapieżców" ib. 253 „Kwili wszelka ptaszka, trwożliwa o swe gniazdo i czekająca zagajenia wiosennego w maju" ib. 256 „Kiedy rok suchy na kurkę i stepową ptaszkę dobry bywa; a mokry na wodną i błotną" ib. 258. „Skoro tylko zadzwoni sierp na łanach, pierzcha wszelka płocha ptaszka podrywa się z pod nogi albo ciekąc cichaczem uchodzi" ib. 280. „Z której to lecisz, gołąbku, strony?... chcę być u ptaszki; tęskni kochanka, czeka mię miła..." S. Gow. 1. 157.

Ptaszyna -y. ż. Ptaszynka -i. ż. = ptasznica, strzelba na ptaki „A co fuzyjka moja? niewielka ptaszyna, a jak się popisała?" Ad. Mick. 3. 111 „Ptaszynki są to strzelby małego kalibru, w które kładzie się drobna kula. Dobrzy strzelcy z takich fuzyj ptaka w lot trafiają." ib. 332.

Ptyfeń - nia. m. nie - ów mn. rodzaj muślinu
„Chyba pędzel by skreślił te tiule, ptyfenie, blondyny, kaszemiry, perły i kamienie" Ad. Mick. 3. 311.

969

Pu przyim. miejsca. prow. Kuj. (zam. ku Kvak.) „Wyjrzałca panna pu ogródkowi" O. Kol. 4. 14. „Leć głosie po rosie prosto pu traktowi" ib. 21. „Sta dziewczyna pu ogrodowi" ib. 6. 113.

Publicysta-y. m. franc. autor traktujący o sprawach publicznych, ściślej: dziennikarz „Styszeliśmy, że jeden z warszawskich publicystów, zakłada dziennik francuski dla dzieci." Now. tyg. 1877. 13 „Nie sądzimy, aby w rzeczach poważnych publicysta miał prawo podrzucać społeczeństwu myśli, jak lekkomyślna matka płód swojego grzechu" Kur. lwow. 1883. 266. 1.

Publikacja-ji. franc. § wydawnictwo, dzieło świeżo wydane „Z publikacyj warszawskich illustrowanych, Album Willanowskie istotnie jest zjawiskiem" Tyg. Ilustr. Bib. lit. 3. 70.

Publika-i. ż. § publiczność, głównie w charakterze widzów, słuchaczy „Wątpimy, aby ten tenor i nadal był tak jak dotąd ulubieńcem publiki" G. war. 1885. 43. 1. „Znaglę publikę że mi przyklaśnie, i mistrzem będzie nazywać" Kur. Święt. 1871. 2-3.

Publiczny-a-e § „publiczna kobieta" =

trudniąca się wierszem „Jaka szkoda tego talentu! to zupełnie jak kiedy piękna, dowcipna kobieta publiczną zostanie" Kl. Hoffm. Pam. 2.124.

Publik przysłówkowo = publicznie, prow. Kuj. „publik siedzą z sobą na wianę" Bl. wsp.

Publicystyka - i. ż. bez l. mn. dziennikarstwo, publicyści jako ciało zbiorowe „Podzielamy żal publicystyki polskiej po stracie tak znakomitego współpracownika" G. lwow. 1886. 178. 3. „Sprzedawszy księgarnię, przeniósł swą czynność nakładniczą na pole publicystyki i posiada już trzy pisma perjodyczne własnego nakładu." Bluszcz 1883. 287.

Pucaty-a-e, który ma tłuste pucki, tłusty twarzy, pucołowaty, pyzaty „Mała pucata Mańka" El. Orz. W zim. wieczór 45 „Trzymała na kolanach bose, pucate, śmiejące się dziecko" ib. 50.

Pućka - i. ż. posp. puszczyk „W krzyku puszczyka lud słyszy wyraz pójdź, pojdź, a nawet cały frazes: pójdź, pójdź na księżą gródź, t. j. na cmentarz, wierząc, że sowa śmierć wróży; w niektórych okolicach nazywa ją nawet z tego powodu pućką t. j. pódźką, zamiast pójdźką" J. Karł. Dwutyg. nauk. 1. 447. „Wróżbą śmierci jest hukanie sowy ~~na dachu~~, która wedle wyobrażenia ludu, woła: „pójdź, pójdź w dołek pod kościołek" - stąd ją także pućką nazywają" O. Kolb. Poznańs. 9. 169 przyp. „A wróżą nam przyszłoście, nieme i dzikie goście, siwa pucka albo pies.." T. Lenart. Szopka 9. „I pućka z cudzej niedoli rada chichocze straszno w pomroku nocy, wierna przyjaciółka niewczystej mocy" T. Prusz. Zagr. wój. 40. „I słyszy jak sowy z puckami wraz nocą, nad dachem braterskim grobowo chichocą" S. Prusz. Pow. poet. 3. 61.

<u>Pucować</u> cz. ndkn. niem. posp. czyścić, chędożyć „Gawiedź werota zbroje pucowała" Jł. Kracz. Ssta war. 2. 199. „Jak mnie zaczęli strzydz a golić a myć a pucować — zdało mi się, że ledwie z duszą wyjdę" B. Bol. Prud burzą 117. „Tak co ma robić bidak? idzie ci pucować buty kawalerom" Rór. dom. 1882. 46. 3. (.)

<u>Pucybut</u> -a. m. l. m. -y (i, ci) posp. pogardl. sługus do czyszczenia butów, fagas „Przecie! to pucybuci nasi w heroldów zamienieni, oznajmują jej przybycie" K. Pieś. Tyg. Il. 2. 6. 235. (1)

(.) § jeść z apetytem, łakomie, z żarłoctwem

<u>Spucować</u> dkn. zjeść łapczywie, zmieść z talerza.

(1) „Ze sprawozdania rocznego stowarzyszenia pucybutów w Londynie, wynika, że mają oni wcale nie zły zarobek. Chłopiec ma dochodu tygodniowego przeciętnie..." Kur. codz. 1890. 124. 1

974

Puderman -u. m. Pudermanik -u. m. pudermantel „Bo nie mógł wyjść spotykać w tkackim pudermanie, wdział więc jak mógł najprędzej niedzielne ubranie" Ad. Mick. 3. 8 „Zdjęto puderman, całe ubranie gotowe" ib. 126 „Miał zarzucony na siebie jedwabny, ciemnożółtego koloru, puderman" Z. Kaczk. 4. 301. „Potem rzuciła na głowę pannie pudermanik" Ad. Mick. 3. 126.

Pudło - a. n. dła - deł wm. ż posp. niezgrabna kobieta, tłumok

Jest w Org.

Puf-a. m. bez l. mn. pewna gra, w rodzaju warcabów § -u m. lp-ów daw. pewne kobiece ubranie głowy, pukiel sterczący § plotka, przesadne kłamstwo puszczone w obieg rozmyślnie dla otumanienia, facecji i t.p., kaczka, bąk, humbug. „Rzucili się, ażeby na miejscu zasięgnąć języka i przekonali się, iż był to tylko puf nie mający żadnej usprawiedliwionej podstawy" Echo 1877. 178. 3 „Wszystko to na puf zakrawa i nie radzimy wcale, aby kto spróbował tego sposobu" Tyg. Il. 2. 5. 310.

u Ld. jest puchać

Puhać -ał -a sł. nij. ndkn. wydychać powietrze odymając usta i wydając głos: puh! § mówiąc o puhaczu: wydawać właściwy głos: „Wrona gdzieniegdzie kracze, i puhają puhacze." Ad. Mick. 1. 55.

Pukanina -y. ż. pukanie, strzelanie z ręcznej broni, strzelanina. „Mówiono, że był wysłany dla dostania języka i w samej rzeczy po kilkogodzinnej pukaninie przywiódł kilku jeńców" A. kr.-Kr. Dz. 11. 45.

Pukacz -a. m. ‖ w Krak. wyrobnik obchodzący wsie z przyrządem do czyszczenia siemienia lnianego (Przyrząd ten posiada kołatkę wydającą przy obrocie pukanie, stąd nazwa) J. O. Koll. 4. 276. „Pukacz nazywa się wyrobnik chodzący wiosną po wsiach z rodzajem arfy, na której czyści siemię lniane do siewu; przy czem, że wypukują ułożeczki do składu tej arfy należące, przeto pukaczem go nazwano" ib 3. 87 ‖ u górali podkarpackich: Pukacz = bogacz. Stef. Ulanowska Na ojcowiźnie 41.

Puko, póko przsł. czasu i miejsca, prow. Kuj. zam. póki „Będę cię kochała puko tylko żyję." O. Kol. 4. 21.

Pula - i. ż. le - pul mn. zdrb. Puleczka - i. ż. czki - czek mn. Pulka - i. ż. lki - lek mn. franc. poule, ~~we~~ w grach kartowych i w bilardzie i t. p. pewna kwota powstała ze stawek lub przegranych t. j. płatek pojedynczych graczy, którą zabiera jeden lub więcej wygrywających; w preferansie także niekiedy (Warszawa) kura, kurka, ross. kurica, także kociołek. „Rozmowę przerwało rozbieranie puli, którą więzną od kilku godzin, nikt nie mógł dobić" J. I. Kras. 35. 86 „(1) Miał więcej w puli, niż gdy się gra rozpoczęła" A. Wilcz. Fot. 1. 216 „W preferansie płacimy najprzód do puli" J. Zabaw. Dies. lit. 2. 658 „Grać do puli" t. j. składając przegraną oprócz wygrywającemu drugą taką kwotę do puli, którą zabiera ten który zrobił najwyższą lub najwięcej wygranych „Byli i lubownicy marjasza do puli" An. Wi. 1. 143 „Być przy puli," mieć wszystkie szanse wygrania puli „Właśnie ja jestem przy

(1) „W chwili zaproszenia nas do obiadu, każdy z grających

puli, a tu więcej mi idzie o honor wygranej, niż o samą pulę" Fr. hr. Skarb. Pan Star. 19 § — preferansa" = partja, tur „ Pan Erazm już trzecią pulę w krótkim czasu przeciągu przegrał, a z nią złotych dwanaście" J.I. Kraszewski 46. 23. „ Wiecie co panowie, zróbmy sobie malutką puleczkę preferansa" A. Wilcz. Fot. 1. 216 „ Naresztcie już przy świecach skończyliśmy ową pulkę" ib. 218 „ Za pół godziny byłem w drodze do nieoszacowanego p. Dydaka, u którego zawsze niezawodna pulka" Kur. Świąt. 1867. 6. § meton. gracze grający do puli „ Zaraz tutaj nadejdzie cała wieczorna pula bilardowa" J.I. Krasz. 33. 127.

Pulpicik-u. m. Pulpitek-tka m. zdrob. mały pulpit „Jeżeli tłómaczył stał przed nim mały pulpicik z książką" W. Pol przyp. do Sen. Zg. „List przed matką na pulpiciku położył" JI. Kraszewski 73. 180 „Już przed obrazem stał pulpitek mały, a na nim leżał już brewiarz otwarty" W. Pol Poezje 1. pach. hetm. 22.

<u>Pulsacja</u> -ji. ż. łac. uderzanie pulsu. fig. objaw życia „Patrzał na tę drobną z pod koronek wysuwającą się nóżkę, która drżała teraz żywszą pulsacją" J. Zachar. Wiek 1882. 287. Dod. „Kurjerek jest kronikarzem miasta, liczy pulsacje stolicy, że tak powiem, i zapisuje najmniej znaczące symptomata" J. I. Kras. 33. 13.

<u>Pulsować</u> cz. cont. tętnić, bić w żyłach (o krwi) fig. dawać objawy życia „Na całej olbrzymiej przestrzeni Konstantynopola pulsowało jakieś gorączkowe życie" M. Siemir. Konst. 187 „Nastąpował względny spokój „serowi martwego" gdy życie społeczne zwykle mniej przyspieszonem tętnem pulsować się zdaje" G. nar. 1882. 173. 1. 4. „Rozbudzające się po zimowym letargu życie w całem powietrzu zdawało się drgać i pulsować" St. 1882. 299. 1.

<u>Pulwersak</u> – u. m. <u>ki</u>-ów mn. niem. Pulversack, wyśl. dosłownie worek do prochu, znaczy przecież posp. szrótownicę t.j. worek na szrót „Zakupił strzelbę, rogi, pulwersaki, i z butną miną ruszył na rogatki" Kur. Świąt. 1872. 57.

<u>Pułk</u> - u. m. <u>łki</u>-ów mn. 3) fig. gromada zwierząt lub ptactwa przedstawiająca pewien ustrój i ład „krzykliwemi nadciągające pułki, gromadziły się po nad wodami jaskółki" Ad. Mick. 3. 275.

985

Pułkownikowski-a-ie, tyczący się, należący do pułkownika „Byli tacy, których znaczny majątek czynił deklaracyę z ich strony wystawienia pułku do prawdy podobnem. Ale dając im epolety pułkownikowskie nie żądano od nich złożenia a przynajmniej zapewnienia potrzebnych funduszów" A. kw. Tr. Dz. II. 87.

Punkt - u. m. y-ów mn. — § we wszystkich grach jednostka umówiona przez graczów wartości, na którą liczy się wygrana lub przegrana „Punkt był po dukacie... W takiego małego wiściba, można było przegrać dwieście do trzechset czerwonych złotych jednego wieczora." J. I. Krasz. Czerw. 58 „Obliczał swą przegraną na dwieście kilkadziesiąt punktów i dawał sobie słowo, że(1) więcej do takiego wista nie wsiądzie" ib. 59. § przysł. zam. punktualnie, punkt w punkt, akurat „Punkt o piątej powóz doktora zatrzymał się przed mieszkaniem hrabiny" M. Bał. Pan. Dziady 241.

(1) „Żeby przyjechał teraz, zagralibyśmy po dwa grosze punkt z Kwiatkiem" A. Wilcz. Woły rob. 186.

Punktacja - ji ż. cje - cyj. ~~przedugodne~~ *praw.* punkta *ugody* spisane tymczasowo przed zawarciem urzędowego kontraktu. „Kupił dobra Białe Sąki; pisałem nawet punktację." K. Zal. Art. 264. 12. „Punktacja jest już spisana i zadatek wyliczony" Now. 1882. 112. 3. „Układy spełzły na niczem z powodu trudności stawianych przy spisie punktacji do kontraktu" Wiek 1884. 196. 3. W Galicji używ. w l. mn. „punktacje."

Jest w Org.

Pupil-a m. 1e-ów mn. Pupila-i ż. 1e-pil ż. i
zdrb. Pupilka-i ż. 1ki-lek mn. łac. pu-
pillus, dziecko będące pod opieką, wy-
chowaniec lub wychowanka czyja
„Chciejcie mi z łaski swej, o ile znali-
ście mojego pupila, powiedzieć, do cze-
go w nim spostrzegliście zdolności?"
JI. Krasz. 31. 111. „Rad był widzieć żona-
tym pupila co najprędzej." ib. 191. „Hra-
binę żywo zdawał się obchodzić los pu-
pila przybranego, nie szczędziła mu
rad i skazówek" Jd. Z 7 let. woj. 1.22. „Wszak
pańska pupila mieszka ciągle na wsi
teraz?" JI. Krasz. 13.39. „Czyliż już statecz-
niejszego kawalera, a godniejszego ręki
waszej nadobnej pupili niemasz na
świecie?" S.J. Byk. Ost. Sejm. 1.86. „Sama przy-
stojność wychowania młodej kobiety we
wdowim domu, do rozstania się z ulubio-
ną pupilką zniewoliła go" ib. 70. „Co do
wojszczanki a mojej pupilki, chciałbym

wbrew innym zdaniom, tak sobie poczne jak mi nakazywać będzie sumienie opiekuna, i moje przekonanie" ib. 87 § zostający pod chwilową czyjąś opieką, nie jako wychowaniec, lecz skutkiem jakiej bądź sprawy lub okoliczności„ kapitan klął w duszy Dahlberga, który mu tę sekundę narzucił, pupilla swego i pojedynki" J.I. Krasz. 73. 157.
„Wzięła na wychowanie jednego z pupilów szpitala Dzieciątka Jezus" Wł. Jun. Cman. 1887. 47.

989

<u>Purchada</u> - y. ż. prow. kuj. purchawka, purchatka, rodzaj grzyba.

<u>Ture</u> przest. prow. lud. Kuj. (w okolicach Radziejówa) zupełnie, że wszystkimi ups. „ture podobny do niego" Bl. Słowce.

991

Purpur - u. m. rz. - ów lm. lic. zam. purpura
„Gdy dumnemu, i purpur i zbroję
przemieniam na pruchnę" T. Lenart. Grop.
ka 22 „Rozedrę twój purpur" ib.

Purytanin-a m. tanie-ów m. Purytanka-i ż. nki-nek mn. należący do t. zw. stronnictwa religijnego prezbyterjanów w Anglji, Szkocji i Ameryce protestanckiej, przeciwnego episkopalnej organizacji kościoła anglikańskiego i dążącego do oczyszczenia ustroju kościoła z naleciałości katolickich „Wystawcie sobie jednego z tych purytanów z czasów religijnych reform w Anglji, surowego, bladego oblicza... takim był pan Atanazy" J.I. Kraszewski 2.186. || posp. rygorysta, człowiek surowo pojmujący obowiązki „Ojciec mój będąc człowiekiem wieku swojego i klasy, purytaninem jest w swym rodzaju... obawia się odstępstwa, a odstępstwem nazywa inny tryb życia, inną nawet pracę nad tę, która mu się zdaje dla nas przeznaczoną" D. Dol. Hybr. 160 „Ty świeżo po ślubie... jesteś rygorystka i purytanka, ale ja mam już gorzkie życia doświadczenie – nie mogło być inaczej" Id. Nad modr. Dun. 239.

Purytański -a -ie, od purytanin, właściwy purytanowi. „Zimna jego i purytańska prawie surowość, tak dziwnie odbijająca od owych czasów bezmyślnej wesołości, nie przypadła do smaku" J. Dzierżk. 3. 22.

„Nie, nie jestem purytaninem, wypieram się tego. Purytanin to złośliwiec czepiający się wad cudzych... Prawdziwa cnota, prawdziwa moralność i prawdziwa wielkość są rozumne i pobłażliwe" Wiek 1887. 191. 1 Łelj.

„Daję ci najświętsze słowo, że co do grosza oddamy. Wszak mnie znasz jak jestem punktualny, a Basia (żona) pod tym względem jest purytanką" A. Wilcz. Woły rob. 185.

Puścić -ił -i st. cz. dkn. § przepuścić, strwonić, zmarnować „Pisałeś do mnie o pieniądze... takżeś to prędko puścił?" K. Gaszyń. War. z potrz. 60. d. Ld. t. 4 str. 1277 szpal. 1 w. 13 od dołu §- się st. zaim. § posp. o kobietach niewzględnych: „puściła się" = oddała się niewzgdowi „Mamo! ja się porzucę! (balonem) - Cicho Zosiu! nie gadaj głupstw!" Kur. Świąt. 1883. 40. (1) § posp. przyst. „puścić się na bystrą wodę" = przedsięwziąć jakiś krok ryzykowny

(1) rozpuścić się „ ~~ładna bestyjka~~ „ Ta mała... ładna bestyjka. Żeby tak można, jabym się puścił" K. Zal. Echo mur. teatr. 4. 366 pozwolić sobie czegoś przeciwnego morałności

Puścina -y. ż. ny-ścin. nm. star. wieś puszczna, w puszczy, na pustkowiu osadzona. „Błąkając się okiem po tamtoczesnych śladach pisemnych, napotykasz... osobliwie w Małopolsce, oszczędnione „puściny," tak nazwane „wsie puszczne." K. Szajn. Jad. i Jag. I. 3. Puszczyna. Lelewel Począt-ki jęz. i narod. 137.

995

Puścinteńki -a -ie zdrob. zupełnie pusty „Ależ tam niema zapatek, to są puścinteńkie pudełka" B. Prus To i owo 27.

<u>Pustosz</u> -y. ż. <u>sze</u> -y mn. prow. pustka t.j. za
stosunków pańszczyźnianych, rola wraz
z chatą opuszczona, nie obsadzona „Po-
szedł do dworu, wziął półtora pusto-
szy" Wł. Syrok. Gaw. 4. 53.

Puszczny -a -e, od puszczy, z puszczy, leśny. „Mniejsza lub większa liczba zdobytych rogów turzych stanowiła chwałę puszcznego łowcy, spoglądającego z pogardą na dojeżdżaczy zajęcy w polu" K. Szajn. Jad. i Jag. I. 21.

Puszczak -a. m. ki nm. mieszkaniec puszczy „Mieszkańcy części północnej (Podlasia w Augustowskiem) wśród lasów osiedli, zowią się Puszczakami" A. Połuj. Wędr. po gub. Aug. 199 „Kurpie czyli puszczaki, zajmują poniekąd środek Mazowsza starego" O. Kol. Maz. 4. VII.

Puszek - szku - m. delikatne futerko do stroju służącego. „Okryło Delcię atłasową białą narzutką z puszkiem wokoło" M. Bał. - Pamiątki z dziady 132.

Puszyć się -ył -y st. zaim. ndkn. nadymać się dumnie, pysznić się. „Stał jak z głazu kłaniającym się ludziom na widoku; i stał jak martwy, niczem się nie wzruszył, lecz widać było że żył, bo się puszył" J. Słow. 2. 4. „Że byłem pyszny jako leśna lwica, wziąłeś mię w sidła między leśne drzewy; a Twoja pomsta dzisiaj się nasyca, nad mą słabością wywiera swe gniewy. Przyzwałeś świadki żem się puszył marnie, i nad mą głową pomnażasz męczarnie." wł. Syrok. Gaw. 4. 171.

1000

Putać -ał -a st. cz. ndkn. Putnąć -ął -nie dkn. przeczać majątek, trwonić, marnotrawić. „Dla tego że jakiś tam bank przeputał pieniądze, biedny lud ma się składać aby dalej putano" Dr. Zamor. Gaz. wiej. 1885. 3. 2.

Przeputać

1001

<u>Putra</u>-y. ż. -try mn. prow. Żmuj. pewna potrawa „Jedzenie włościan składa się zwyczajnie z tak nazwanej putry, to jest zgotowanej żytniej lub jęczmiennej mąki, w sposobie kaszy, z ogrodowizny, jako to: kartofli, kapusty, buraków" M. Gad. Opis. pow. Telszew. 113.

1002

Pykać cz. ndkn. Pyknąć dkn. puszczać zlekka przy odgłosie warg dym z fajki lub cygara. „Pan Kapistran pykał dymkiem" J. Zachar. Bibl. lit. 2. 659 „Jędrek pykał dymkiem z krótkiej fajeczki w sam nos Kapistranowi" Id. ib. 691. „Kłaniam się waszeci - odezwał się pykając fajkę starościc" JJ. Kras. Wieh 1878. 47 „Pykał, ciągnąc przałowicie dym z niewczęsnego cygara" B. Bol. Nad mor. Dun. 82. „Zapili się, pykając dym z krótkich fajeczek" M. Bał. Wieh 1878. 270. „Tak się zadumał, że w lulce zagasło.. wykrzesał ogień, rozpalił i pyknął." W. Syrok. Gaw. 4. 32.

Pyk wykrz. odgłos pykania „Swięście lata prędko ulata, jak ten dymek: pyk, pyk, pyk" L. Dmusz. Tad. Chwał. sc. 1.

1003

Pyrgać -ał -a st. (używ. rzadziej) Pyrgnąć -nął -gnie dok. prow. kuj. biedz bardzo szybko, pędzić, umykać, lecieć co tchu. „Siedzę z półtorej godziny, ale nakoniec muszę pyrgać, bo w pracowni czeka na mnie Bobuś" H. Sienk. Ta trzecia Kur. Codz. 88. 285. 1

Pysek-ska. m. Pysio-a. n. zdrb. pysk, w miejsce tego wyrazu, który jest nieprzyzwoity: twarz, usta, lico „Maryniatę ztup, pysek obetrzyj..." T. T. Jeż Now. (codz.) 1878. 8. 3. „A gładka bestyjka, oczy jak tareczki, pysio jak malowanie" H. Sien. Og. i mie. 3. 199. (2)

Pyska. m. ż rubaszne, ale w dobrej konsytucie, poufale gęba, usta, twarz. „Daj pyska!" „Moja Maryś daj mi pyska, dam ci nowe spódniczysko" O. Kol. 1. 413. (1)

Pyskować cz. ndk. posp. rub. pyskiem się stawiać, szczekać, ujadać, wymyślać „Nie pyskuj!"

(1) ż przysłowiowo: „w pysk daj, choć w pysk daj" ciemno, nic nie widać „Już się zciemniło, ba, ciemno było, jak to mówią „oko wykol" albo vulgo „w pysk daj." A. hr. Fr. Dzieła 11. 67.

(2) „No, i jakże tam, cóż tam? Zdrowieńko jak widać służy; pysio rumiane jak jabłuszko." Wł. Zag. więk 1888. 19.

Pyskować -ał -kuje st. cz. ndkn. posp. gm. pyskiem się stawiać, hardo gadać, kłócić się, wymyślać „Nie pyskuj, stul mordę!”

1006

<u>Pyszałkowaty</u> -a -e. mający cechy pyszałka, nadymający się „Walkę wydam zaciekłą pyszałkowatemu rodowi wyznawców złotego Cielca" A. Nob. 9. mar. 1885. 137. 1

1007

Pyrzczę - ęcia n. ęta - ąt mn. zdrob. pyrzczek, grbusia

„Najpierw w garderobie te młode dziewczęta; na ludzkie udręczenie dał im Bóg pyrzczęta. Jeno ~~wstaję~~ wstaną, już krzyczą."

A. bo. Św. Dzieła 8. 4.

<u>Pytanki</u> – rzecz. pl. prow. w Poznańskiem piosnowe zapytania starającego się o dziewczynę; w Kuj. Zmówiny.

1009

<u>Pyzaty</u> -a -e, pucołowaty, z twarzą [pełną] tłustą, nadętą. „Kobiernicy dmą w miechy i oblicza wypełniają duchem: myślałbyś że ta para w powietrzu uleci; podobna do pyzatych Boreasza dzieci" Ad. Mick. 3. 318. „Ukazała się we drzwiach pyzata, rumiana twarz" H. Sienk. Og. i mie. 3. 400. „Te panny ~~pyzata~~ niezgrabne z pyzatą swą twarzą, w złoconym salonie niemile mnie rażą" S. Krzyw. Pow. poet. 3. 22. „Ciepły wiatr południowy dmuchał mu (dziecku) w pyzatą buzię i wywoływał zmarszczki na czole nie zaćmione jeszcze chmurą myśli" B. Prus Kur. War. 1878. 241. „Księżyc pyzaty zaglądał ciekawie do altany" J. Zachar. Tyg. Il. 16. 179. „Przez szyby okna pyzaty księżyc zagląda ciekawie" M. Gawal. Kur. War. 1875. 212 Felj. „Zapełna trochę i zbyt rumiana buzia, przypominała nieco główki pyzatych aniołków, jakie widzimy po kościołach" M. Bał. pam. Dziady 129.